

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННИКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 3 кастрычніка 1986 г. № 40 (3346) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

НА ТЭМУ ДНЯ

ТЭАТР УЗНІМАЕ ЗАСЛОНУ

«Сучасны свет складаны, шматобразны, дынамічны, прасякнуты проціборствуючымі тэндэнцыямі, поўн супярэчнасцей, — адзначалася ў Палітычным дакладзе ЦК XXVII з'езду КПСС. — Гэта свет найскладаных альтэрнатыв, трывог і надзей». Такая агульная характарыстыка эпохі ўбірае ў сябе і свет тэатра, аднаго з грамадскіх інстытутаў і — жывога мастацтва, якое ўласцівымі толькі яму сродкамі звяртаецца адна часова да пачуццяў, розуму і волі чалавека.

Вялікая ўвага, што надаецца сёння развіццю тэатральнай справы ў нашай краіне, мае на мэце зрабіць больш уплывовым уздзеянне сцэнічнага мастацтва на глыбінныя і неадназначныя працэсы, якія адбываюцца ў грамадстве. Перад тэатрам з яшчэ большай вострыняй паўстала задача павышэння ідэйна-мастацкага ўзроўню творчасці, яе сацыяльнай актыўнасці, выхаваўчага патэнцыялу.

Ідуць гады, змяняюцца пакаленні творцаў, мінае мода, ды пастаянныя ў сваіх памкненнях глядачы, якія штогочар за паўняюць тэатральныя залы. Яны прагнуць адкрыццяў высокага парадку, сапраўдных узрушэнняў. Восць і сёння са сцэны павінна гучаць страснае, шчырае, сумленнае і праўдзівае слова, суладнае атмасферы рашучай перабудовы, якой жыве ўся краіна.

Пачынаецца новы сезон у драматычных тэатрах Беларусі. Якім будзе ён, што прынясе, ці спраўдзіць нашы спадзяванні?

Апошнім часам у зоне пільнай увагі грамадскасці апынулася многае з таго, што звычайна глядачы ў тэатры не цікавіць, пра што ён, седзячы ў зале, не здагадваецца. І не павінен здагадвацца... Але сэнс шматлікіх выступленняў практыкаў сцэны ў друку (у тым ліку і шэрагу лімаўскіх публікацый) не ў тым, каб далучыць недасведчаных да тонкасцей тэатральнай эканомікі, дырэктарскіх ці рэжысёрскіх клопатаў. Эканамічныя і арганізацыйныя ўмовы, у якіх існуюць тэатры зрабіліся тормазам для творчасці, — менавіта гэта атрымала шырокі рэзананс.

У новым сезоне чатыры драматычныя калектывы рэспублікі — акадэмічны тэатры імя Янкі Купалы і імя Якуба Коласа, Рускі тэатр БССР імя М. Горкага і Рэспубліканскі ТЮГ, — пачнуць працаваць ва ўмовах буйнамаштабнага эксперыменту па ўдасканаленні кіраўніцтва і эфектыўнасці дзейнасці тэатраў. Рэформа карэнным чынам зменіць эканамічныя асновы тэатральнай справы, адкрые шырокія абсягі творчасці. Узрасце адказнасць мастацкіх калектываў за сваю працу, — дыялог з глядачом тэатры цяпер будзе весці без пасрэдкаў. Надзвычай важна пазбегнуць напачатку, захаваць «чысціню» эксперыменту.

Тэатр узнімае заслону... Момент урачысты, хваляючы. Усім тэатральным работнікаў — са святам! Плэну вам і поспехаў.

Духоўнасць... Які многа стаіць за гэтым паняццем. Тут і культурныя традыцыі, і сістэма наштоўнасцей, і маральныя ідэалы...
Ад творчых здольнасцей кожнага чалавека, усебаковага развіцця асобы залежыць духоўны патэнцыял нашага грамадства.

Прыгамосць роднай зямлі, увасобленая ў народнай творчасці, у мастацтве — неацэннае багацце. Зберагаць і прымнамаць духоўны набытак — права і абавязак кожнага. Гэты прынцып замацаваны Канстытуцыяй СССР.

Фота В. ЛАВКО.

УНУМАРЫ:

Рэха Дзён літаратуры і мастацтва Эстонскай ССР у Беларусі.

2—3

«Здаецца, нікога не трэба пераконваць у неабходнасці эксперыменту. Аднак чамусьці многія лічаць, што ён абавязкова павінен даць... станоўчы адказ...»

Пра надзённыя праблемы перабудовы разважае вучоны-эканаміст.

4

«Сапраўды жорсткія кнігі піша Адамовіч. Але той, хто не паспытаў на ўласным вопыце бесчалавечнасці фашызму, не мае права не ведаць пра ўсё гэта. Ухіляцца ад цяжкай ношы гэтага ведання — амаральна...»

Роздум крытыка над старонкамі новай кнігі пісьменніка.

5

Новыя вершы
Васіля ВІТКІ.

8—9

Тры пытанні на пачатку тэатральнага сезона.

На анкету «ЛіМа» адказваюць тэатразнаўцы і крытыкі.

10—11

ДА НОВЫХ СУСТРЭЧ!

Звяршыліся Дні літаратуры і мастацтва Эстонскай ССР у Беларусі

камі дзелавак кантактаў, разнаквеццем эмоцый.

Верасень прамінуў — застаўся шчырасць нашых намераў: падтрымліваць, усебакова развіваць, умацоўваць сувязі народаў Эстоніі і Беларусі.

Мы пражылі гэтыя дні ў досыць напружаным рытме. Госці наладжвалі выступленні, сустрэчы. Нам, гаспадарам, нялёгка было планаваць свой час. Наведаць вернісаж ці пазнаёміцца з праграмай мультыплікацыі? Паглядзець «Лебядзінае возера» з удзелам К. Кырб і Ц. Хярма ці правесці вечар у Палацы спорту, дзе выступалі А. Вескі, ансамбль «Нэмо»? Або ў зале на Залатой Горцы, на канцэрце

«Камерата Талін» і салісткі Л. Дамброўскай? Можна, выправіцца ў вандроўку па адметных мясцінах Беларусі з групай гасцей-літаратараў ці завітаць на выстаўку кнігі? Або паслухаць, пра што дыскусуюць мастакі? Або з'ездзіць на канцэрт ансамбля «Хортус музікус» у Раўбічы ці разам з Камерным хорам Эстонскай філармоніі — у Полацкую Сафію?

Выступленні славутага мужчынскага хору, самабытных калектываў «Торупіль», «Олевіне», ансамбля Тартускага дзяржаўнага ўніверсітэта, салістаў Х. Альтрава, К. Рандалу, У. Таутс... Мы не хавалі свайго захаплення перад тым фактам, што Эстонія, усё насельніцтва якой, 1,5 мільёна, амаль роўнае насельніцтву аднаго толькі

Мінска, здолела паказаць нам столькі разнастайных эстэтычных каштоўнасцей. Праз узоры мастацтва, праз дасягненні культуры, з якімі знаёміліся ў гэтыя дні жыхары розных мясцін Беларусі, яшчэ больш раскрыліся для нас духоўная сіла і характэрна эстонскага народа. Народа дружалюбнага, працавітага, рознабакова адоранага.

Святло тых Дзён паўплывае і на будзённае наша жыццё. Бо дружба не вымяраецца святочнымі днямі, не абмяжоўваецца часам і лічбамі. Яна — у духоўнай еднасці, у незабыўнасці ўражанняў, у цікавасці адно да аднаго, у пошуку новых сустрэч. Будзем жа сустрэкацца часцей!

Будзем працягваць

ДЫЯЛОГ

Інтэрв'ю карэспандэнту «ЛіМа» дае першы намеснік міністра культуры ЭССР Ільмар МОС

Сама форма культурных сувязей паміж саюзнымі рэспублікамі — Дні літаратуры і мастацтва — існуе з 1962 года. Эстонія — у ліку ініцыятараў правядзення такіх Дзён. Я асабіста многа займаўся арганізацыйнай работай у гэтай сферы, бо Эстонія наладжвала абменныя Дні з Малдавіяй, РСФСР, Украінай, Арменіяй, Грузіяй, Узбекістанам, Казахстанам. Аналагічнае сумеснае мерапрыемства з Беларуссю, на маю думку, прайшло найбольш удала. І ў Таліне, і ў Мінску

ВЕРАСЕНЬ прамінуў, пакінуўшы на ўспамін дзівацтвы надвор'я: неба хмурыцца; балююць дождж і ліставей; крануць першымі замаразкамі, бягнуць ружы на вуліцах, плошчах, бульварах... Але — на тых жа вуліцах, плошчах, бульварах пагодліва-ярка квітнеў васілёк, эмблема свята дзвюх братніх культур! Апошнія вераснёвыя дні папоўнілі духоўную скарбонку эстонцаў і беларусаў плёнам творчых размоў, цяплом сяброўскіх сустрэч, выні-

Максім ТАНК

З'яднаныя адной мэтай

Беларускае «сябры» і эстонскае «сыбрад» сугучныя, як сугучныя лёсы абодвух народаў, іх змаганне за сацыяльнае і нацыянальнае разнаволенне, як сугучны сённяшня стваральная праца і сумесная барацьба за мір на зямлі. Даўняе сяброўства і дружба нашых народаў пачаліся, можа, з часоў з'яднанага паходу славян і эстаў супроць грабежніцкага нашествия нямецкіх рыцараў-крыжакоў на ўсход.

На працягу многіх стагоддзяў нашым народам шчасце давалася вельмі нялёгка. Шчодра на камяні зямля ды крывавы мазалі на руках тых, хто ле ўрабляў, дзікія непразлыныя балоты, суровыя паўночна-заходнія вятры паяднвалі беларусаў і эстонцаў у змаганні за лепшую долю і загартавалі ў сумеснай барацьбе за прыход з усходу прамяністага святла Вялікага Кастрычніка. Па-свойму сімвалічна, што сацыялістычная рэвалюцыя перамагла адначасова ў Петраградзе, Таліне і Мінску.

Беларусь праз вякі слыла аграрнай ускрайнай царскай Расіі, так як і Эстонія — сыравінным прыдаткам буйных краін капіталу. Сёння абедзве нашы рэспублікі маюць высокаразвітую індустрыю, перадавую сельскую гаспадарку, а яшчэ — магутны духоўны патэнцыял, сіравіны на здзяйсненне велічнай праграмы паскарэння, прынятай XXVII партыйным з'ездам.

Мы з'яднаны адной мэтай камуністычнага будаўніцтва, жывём як роўныя сярод роўных у цеснай сацыялістычнай садружнасці, пад знакам сфарміраванага праз гады сумеснай барацьбы сяброўства і супрацоўніцтва.

На эстонскіх палатках з ранняй вясны да позняй восені шнуруюць трактары, створаныя машынабудаўнікамі Беларусі, па дарогах Эстоніі шыбуюць беларускія вялікагрузныя самазвалы, на прастолах Беларускага Палесся штурмуюць спрадвечную багну экскаватары, зробленыя на эстонскіх прадпрыемствах. Шчодра дзеляцца вопытам разумнага гаспадарання на зямлі эстонскія старшыні калгасаў з беларускімі, а беларускія хлебаробы са сваімі паўночнымі братамі. Не тояць адзін ад аднаго таямніц і вучоныя, майстры культуры. Наадварот, шчодра дзеляцца сваімі адкрыццямі, поспехамі, здзяйсненнямі.

Поспехі эстонскіх сяброў чешаць нас гэтак, як і свае ўласныя. А іх гатоўнасць памагчы братам у будзе кранула нас нядаўна да глыбіні сэрца. Калі бяда Чарнобыля распасцёрла свае крылы на паўднёвыя раё-

ны Беларусі, то працоўныя Савецкай Эстоніі ўспрыялі гэта як сваё няшчасце. Рэспубліка прыняла дзве тысячы школьнікаў Гомельшчыны ў піянерскія лагеры, сагрэўшы іх сапраўды бацькоўскай увагай і ласкай. Працоўныя калектывы Эстоніі ўжо неаднойчы становіліся на працоўную вахту, каб зароблены грошы пералічыць у фонд Чарнобыля. І сёння эстонскія будаўнічыя машыны сустрэць за ўвільнаю працай па збудаванні новых асак для пацярпелых. Беларусь заўсёды будзе памятаць гэтую дабрату і спагаду, як сапраўднае вылучэнне братэрскіх пачуццяў, як неацэнны дарунак дружбы.

Сацыялістычны інтэрнацыяналізм стаў асновай асноў усяго духоўнага і грамадскага жыцця нашых народаў. Мінула якія тры месяцы з тае зясновае пары, калі Эстонія гасцінна прымала ў сябе ўдзельнікаў Дзён літаратуры і мастацтва нашай рэспублікі. Мы добра памятаем, як усхвалявана, захоплены сотні тысяч эстонцаў сустрэкалі беларускую песню, музыку, танцы, як слухалі яны беларускае мастацкае слова. Плённым прадаўжэннем таго веснавога свята сталі Дні літаратуры і мастацтва Эстонскай ССР на Беларусі. Нашу не зусім прыветлівую сёлета, дажджлівую восень прадстаўнікі братняга народа ператварылі ў залатую. Гарачыя воплескі нашых слухачоў і глядачоў, якімі яны сустрэкалі пасланцоў Эстоніі, выпраменьвалі столькі святла і цяпла, што аж святлела неба і мянялася да лепшага надвор'е.

Яшчэ і яшчэ раз мы пераконваліся, што эстонцы маюць чым ганарыцца. І не толькі на ніве матэрыяльных народнагаспадарчых здабыткаў, але і ў галіне духоўнага скарбу, шырока адкрытага для ўсіх народаў Краіны Саветаў.

Мы даўно сочым за развіццём эстонскай літаратуры і захапляемся яе сапраўднымі багаццямі, а падчас і зайздросцім. Зайздросцім перш-наперш таму, што ў ЭССР выпускаецца штогод па 12 кніг на кожнага жыхара, што тут паспелі за апошнія 25 гадоў выдаць на эстонскай мове творы больш як сарака беларускіх пісьменнікаў, што тут на п'яць тысяч збіраюцца па трыццаць тысяч выканаўцаў, а колькасць глядачоў перавышае чвэрць мільёна чалавек. Эстонія абганяе нас па ўзнаўленні добрых традыцый мінулага. Хоць бы ўзяць тыя

фальклорныя канцэрты на старым млыне, на хутары, дзе жыў вядомы дэмакрат і асветнік Карл Роберт Якабсан.

Праўда, і мы прыкладаем намаганні, каб даносіць да беларускага чытача лепшыя творы эстонскай літаратуры. Толькі што выйшаў з друку ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» зборнік эстонскай паэзіі «Гняздо ў вятроў», дзе прадстаўлены паэты XX стагоддзя. А перад гэтым былі выдадзены па-беларуску зборнік «Эстонская навіла», зборнік апавесцей Антона Тамсаара, рамана Ааду Хінта «Бераг вятроў», некалькі кніг для дзяцей, апавесць Юлы Тууліна «Заморскі клопат». За паловаваеныя гады ў перакла-

Олеу НЫГІ і Максім ТАНК.

дзе на беларускую мову выйшла каля 20 твораў эстонскай літаратуры.

Сорак і дваццаць — лік відавочна не ў карысць беларусаў. Шчыра трэба прызнацца, што самыя значныя творы эстонскіх пісьменнікаў яшчэ чакаюць свайго перакладу на беларускую мову. І мы спадзяёмся на маладых літаратараў, якія вывучаюць эстонскую мову і дадуць нам магчымасць шырэй спазнаць літаратуру Эстоніі.

Шлях, які прайшла эстонская літаратура, на пэўных адрэзках гісторыі нашых народаў шмат у чым супадае з той камяністай дарогай, якую даялася прайсці пісьменнікам Беларусі. Сёння мы з гонарам за нашы народы можам сказаць, што эстонская, як і беларуская, літаратура дастойным чынам адлюстроўвае не толькі мінулае, але і сённяшні дзень жыцця сваіх народаў у дружнай сям'і рэспублік савецкіх.

ГОСЦІ ДЗЕЛЯЦА УРАЖАННЯМІ

Леа МЕТСААР, празаік, перакладчык:

— Ёсць у кожнага народа шмат мудрых выслоўяў. Мне ж, калі прыязджаю ў Беларусь, часцей прыгадваецца гэтак: дрэва моцнае карэннямі, а чалавек — сябрамі. У Мінску бываю часта, таму што тут маю шмат сяброў сярод пісьменнікаў. Добра знаёмы з Язэпам Семянонам і Петрусём Мака-

лём, з якімі падружыўся на адной з канферэнцый перакладчыкаў. А нядаўна яшчэ і парадніўся з беларускай зямлёй, бо дачка мая вышла замуж за беларускага хлопца, нарадзіла мне ўнука.

Прыемна было пазнаёміцца з перакладам майго рамана «Мары не паміраюць», які выйшаў у выдавецтве «Мастацкая літаратура» на беларускай мове. Сам перакладаю са слава-

Лепа СУМЕРА, кампазітар:

— У Мінску я пабываю не ўпершыню. У 1978 годзе ў зале Саюза кампазітараў Беларусі была наладжана сустрэча з маладымі эстонскімі кампазітарамі. Гучала наша музыка.

Тады ж я пазнаёміўся са сваімі беларускімі равеснікамі У. Дарожніным, В. Войцікам...

Сёлетняя сустрэча ў Саюзе кампазітараў Беларусі парадвала магчымасцю паказаць вам калекцыю твораў, напісаных пераважна кампазітарамі маладзейшага пакалення. І ў той жа час наша праграма адлюстроўвала шлях развіцця музыкі Эстоніі. Не цяжка пераканацца, што нашы кампазітары адышлі ад пошукаў, уласцівых ім у

Густаў ЭРНЕСАК, народны артыст ССР:

— Мы прывезлі ў Беларусь лепшыя набыткі эстонскай культуры, мастацтва. На жаль, мы пакінулі дома вядомую вам адметнасць, якую проста не ўстане былі ўзяць з сабою: гэта — нашы песенныя святы, што збіраюць на сцэне 30 тысяч спевакоў. Аднак такія святы могуць стаць традыцыяй і ў Беларусі. Бо тут жыве чалавек, якога я назваў бы «вялікім і небяспечным канкурэнтам», — самы лепшы мой сябра прафесар Віктар Роўда. Апошнія гадоў дзесяць Віктар Роўда — сталы гоць і ўдзельнік нашых пеўчых, харавых свят.

У наступным годзе мяркуецца ўдзел у эстонскім пеўчым свяце 26 тысяч школьнікаў. Прыязджайце да нас у Талін!

Культурныя сувязі паміж нашымі рэспублікамі павінны наладжвацца не толькі пад час такіх святочных Дзён, але і ў

Эн ПЫЛДРООС, народны мастак ЭССР:

— Сустрэкаючыся з мастацтвам нашых сяброў, мы часта звяртаем увагу на дзве, здавалася б, супрацьлеглыя акалічнасці. З аднаго боку, мы імкнёмся адчуць тое, што ў ім ёсць агульнае з нашым уласным вопытам і мастацкай традыцыяй. З другога, мы спрабуем разгледзець і зразумець тое, што ёсць у ім адметнага, асаблівага. Прызнанне агуль-

насці, еднасці ўсё адно, што пачуццё лонца. Мы адчуваем радасць, сустракаючыся з аднадумцамі. Мы адчуваем слёбе не ізаляванымі ад іншых індывідаў, а часткай агульнага, адзінага гісторыка-культурнага працэсу. Мы ўсведамляем з асаблівай яснасцю, што ўдзельнічам у вялікай, агульнай справе — стварэнні савецкай сацыялістычнай культуры. Адзіства нашай савецкай культуры цесна звязана з мэтанакіраваным развіццём нашага грамадства.

Лейда ЛАЙУС, кінарэжысёр:

— У праграме Дзён беларускія глядачы ўбачылі мой новы фільм «Гульні для дзяцей школьнага ўзросту». У ім, як мне здаецца, узняты пытанні, у наш час вельмі хвалюючыя. Прыкра, ды пасля вайны ў нас было менш дзіцячых дамоў,

чым цяпер... Пра гэта — наш фільм, які нельга абвінавачваць у нібыта жорсткасці, бо рэальнасць, убачаная намі, была супраць пашчотных фарбаў, замілаванасці.

Я ўжо не першы раз у Беларусі, у свой час прымала ўдзел у рабоце Усесаюзнага кінафестывалю, які праходзіў у Мінску. Тады, на жаль, з-за вельмі

ўсе намечаныя асноўныя планы выконваліся спраўна.

У сваёй практыцы я сутыкаўся з пытаннем пра метаэгоднасць правядзення такіх Дзён: маўляў, з імі звязаны вялікія ўдаты. Аднак тут толькі дзін: культуру нельга вымяраць у рублях! Ацэньваць культурныя мерапрыемствы трэба па іх выніку. Комплекснасць арганізацыі — істотная адметнасць нашых Дзён. Параўнаў бы іх з дзейснай «фронтальнай атакай»: вялікая канцэнтрацыя разнастайных відаў і жанраў мастацтва, спалучэнне гастроляў з творчымі сустрэчамі — гэта многа значыць для ўзаемаўзабагачэння нашых культур!

Кантакты паміж эстонцамі і беларусамі наладжваліся не толькі ў канцэртных і выставачных залах, у кінатэатрах і на спектаклях. Складваліся шматгранныя чалавечыя адносіны, мы ўзабагачаліся веданнем і паўсядзённым жыццём сваіх суседзяў. З нашага боку, прыезд на Беларусь — самы прадстаўнічы: каля 700 артыстаў удзельнічалі ў Днях, глядзячы на тое, што ў Эсто-

ніі ідзе напружаны тэатральна-канцэртны сезон. Імкнуліся паказаць наша мастацтва шматбакова, разнастайна. Гэта сканцэнтравана выявілася ў канцэртна-адрывах: прынамсі, музычна-харэаграфічная кампазіцыя «Тульск», своеасабліва кульмінацыя праграмы, як бы несла ў сабе часцінку атмасферы традыцыйных эстонскіх пеўчых свят. Адметна, што амаль ўсе нашы выканаўцы ўключылі ў праграмы і беларускія творы.

У нас незабыўныя ўражанні ад Беларусі. Вельмі падабаецца Мінск, падабаюцца вашы людзі. Хатынь — моцнае ўзрушэнне... Увогуле, адчуваеш, як жыве ў беларусах памяць пра выпрабаванні вайны, калі неверагодныя пакуты жанчын, дзяцей, старых спараджалі і асаблівы іх пратэст фашысцкім акупантам. Сённяшняя Беларусь — гэта цікавыя прынцыпы горадабудаўніцтва. На высокім прафесійным узроўні развіваюцца ў вас класічныя жанры музычнага мастацтва, балет. Уражае беларускі фальклор, захаваны ў рэпертуары Дзяр-

жаўнага народнага аркестра і ансамбля танца. Магутны калектыў — хор Дзяржтэлерадыё БССР пад кіраўніцтвам В. Роўды, які ў Эстоніі бывае часта. Дзеячам нашага тэатра імпануе драматургія А. Дударова. Яго супрацоўніцтва з нашым рэжысёрам М. Міківерам пасля пастаноўкі «Радавых», думаю, прадоўжыцца.

Мы ўдзячныя беларускім таварышам за гасціннасць, за стварэнне найлепшых умоў для нашых артыстаў, мастакоў. Для канцэрта адкрыцця нам быў прадастаўлены тэатр оперы і балета з вялікай сцэнай, з цудоўнай акустыкай, і яго аркестр, так што мы змаглі паказаць у праграме цэлы блок оперных нумароў. Нам прадаставілі прасторы Палац для выстаўкі «Мастацтва Саветскай Эстоніі» — і мы змаглі паказаць вялікую шматжанравую калекцыю, што зусім немагчыма ў Таліне, дзе няма вялікіх выставачных залаў. Наша этнаграфічная выстаўка арганічна ўвайшла ў інтэр'ер Музея беларускай народнай творчасці ў Раўбічах, аказалася «пад ад-

Выступае танцавальны ансамбль «Сырпус». Фота Ул. КРУКА

ным дахам» з яго пастаяннай экспазіцыяй — і гэта сімвалічна.

Арганізацыя Дзён — справа працаёмкая. Тым больш важна, што мы і нашы таварышы з Міністэрства культуры БССР хутка знайшлі агульную мову. Беларускія калегі не толькі чулыя, прыемныя людзі, а і дзелавыя партнёры.

У Беларусі і Эстоніі шмат агульнага. Маю на ўвазе і геаграфічную блізкасць, і блізкасць гістарычнага лёсу, і аднасць нашых сённяшніх задач у братняй сям'і савецкіх народаў. З упэўненасцю магу сказаць, што кантакты паміж нашымі рэспублікамі ва ўсіх сферах будуць пашырацца і ўмацоўвацца.

цкай і чэшскай моў, таму добра ведаю, як важна, каб кола творчых кантактаў і ўзаемазвязей паміж народамі пашыралася.

Імкнуся бліжэй знаёміцца з Беларускай літаратурай, у якой працуе нямаля яркіх, самабытных пісьменнікаў. З Беларускай прозы асабліва падабаюцца творы Васіля Быкава і Івана Шамякіна. Першага люблю за салдацкую праўдзівасць яго апавесцей, другога — за зразумеласць, даходлівасць раманаў.

60—70-ыя гады, ад моднага на той час авангардызму, вострых інтанацый і сугуччаў. Цяперашняя эстонская музыка гукава больш ясна, гарманічна. На канцэртзе закрыцця Дзён у Мінску прагучала мая і сімфонія. А пласцінкі з запісам II сімфоніі, выпушчаныя зусім нядаўна, я знайшоў у Мінску ў продажы. Гэта прыемна.

Нашы кантакты павінны ўмацоўвацца. Да сустрэчы ў Таліне!

Будні. Я жадаю гэтага і спадзяюся на гэта!

Ало ПЫЛЬДМЯЭ, адказны сакратар Саюза кампазітараў ЭССР:

— Прыемнае пачуццё сяброўства, добра знаёмага дома не пакідала нас на сустрэчах у Мінску са сваімі беларускімі калегамі. Пачуццё гэтае суправаджала нас і ў паездцы на Ерстчыну, — у Беларускай пушчы, сярод працаўнікоў калгаса «Савецкая Беларусь». Прыемна сказаць слоў колькі і пра беларускіх кампазітараў, творы якіх мы з цікавасцю слухалі ў час Дзён Беларускай ССР у Эстоніі і цяпер, на першай сустрэчы ў Саюзе кампазітараў у Мінску. Гэта І. Лучанок, Г. Вагнер, Я. Глебаў, У. Дамарацкі, В. Войцік... Іх музыка гучыць і ў нашай рэспубліцы.

А для таго, каб лепш ведаць сваіх блізкіх суседзяў, нам трэба сустракацца часцей.

Разумеючы глыбіню адрозненняў у нашым мастацтве, мы спасцігаем бясконцасць творчых магчымасцей чалавечай культуры. Нам робяцца зразумелымі самабытнасць іных культур, якія складаліся ў іных гістарычных умовах, характар, звычкі і звычкі іных народаў. Лепш зразумеючы духоўнае багацце сваіх сяброў і суседзяў, мы пачынаем лепш разумець саміх сябе, і ўсведамленне гэтага зноў прыносіць нам радасць.

Гэтыя праграмы мы не маглі ў дастатковай меры пазнаёміцца з вашым цудоўным горадам. Але зараз нам паказалі яго ва ўсёй прыгажосці. Гэта проста чуд, казка! Вы, відаць, таму ўсе такія добрыя і шчырыя, што жывяце ў гэтым незвычайным горадзе. Ён жа ўзвышае! Цудоўны горад. Я спадзяюся, што гэта не апошняя мая сустрэча з ім.

З ХРОНІКІ ДЗЁН

Адбылася ўрачыстая цырымонія ўскладання кветак дэлегацыяй Эстонскай ССР да помніка У. І. Леніну ў Мінску і да абеліска-помніка Перамогі.

Госці азнаёміліся з экспазіцыяй Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

У гонар свята братніх культур удзельнікі Дзён пасадзілі ў мінскім парку Дружбы народаў маладыя бярозкі.

У Дзяржаўным мастацкім музеі БССР адкрылася выстаўка эстонскага жывапісу 20—30-х гадоў. Са здабыткамі выяўленчага мастацтва братняга народа ў перыяд паміж дзюма сусветнымі войнамі беларускія глядзчы знаёмяцца ўпершыню.

Ансамбль ветэранаў вайны з рыбалавецкага калгаса імя С. М. Кірава прыбыў у Брэст. Госці наведвалі крэпасць-герой; тут жа, ля Вечнага агню, у іх выкананні прагучала новая пес-

ня, прысвечаная абаронцам Радзімы.

Хатынь. Пасланцы Эстоніі наведвалі мемарыяльны комплекс. Адбыўся канцэрт-рэквіем Узорнага хору хлопчыкаў Дзяржаўнага акадэмічнага мужчынскага хору ЭССР і хору хлопчыкаў Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры Белдзяржкансерваторыі.

Майстры мастацтваў Эстоніі і Беларусі выступілі з канцэртам у Мінскім ДOME афіцэраў. Сродкі пералічаны ў фонд дапамогі пацярпелым ад аварыі ў Чарнобылі. У канцэртзе ўдзельнічалі народныя артысты ЭССР Т. Майста, М. Міківер, заслужаны артыст ЭССР Я. Йоала, беларускія салісты Н. Казлова, В. Мазур, В. Кучынскі, В. Скоробагатаў, М. Гулегіна, ансамбль «Верась», Сімфанічны аркестр Дзяржтэлерадыё БССР (дырыжор В. Сарока).

Беларускае тэлебачанне ўключыла ў праграмы фільмы гасцей. Глядзчы пазнаёміліся з дакументальнымі стужкамі пра

народную артыстку СССР А. Кааль, пра малады балет «Радасць жыцця», пра мастацкую самадзейнасць калгасных будаўнікоў, з кінаарыстамі аб праблемах народнай гаспадаркі Эстоніі, з мастацкімі карцінамі «Каляды ў Вігала», «Гняздо на вятру», «Гаданне на рамонку» і інш.

У Саюзе кампазітараў БССР пабывалі эстонскія кампазітары А. Пыльдмяэ, А. Маргуста, Л. Сумера. Творы гасцей вечара, а таксама Х. Элэра, Э. Капа, Я. Раэтса гучалі ў выкананні піяніста К. Рандалу, беларускіх выканаўцаў Л. Гарэліка, Ю. Кандраценкі, Л. Максімавай і ў запісу. Эстонскія і беларускія кампазітары абмяняліся нотамі і грамплацінкамі.

Эстонскія госці наведвалі Дом-музей І. Зезда РСДРП, пабывалі на ВДНГ БССР, аглядзелі Мінскае метро.

У ДOME літаратара адбыўся вялікі літаратурны вечар, які адкрыў Максім Танк. Я. Сіпакоў, О. Іыгі, Р. Барадудлін, В. Зуёнак, Л. Метсаар, К. Цвірка, С. Ісакаў, Г. Каржанеўская, А. Вольскі чыталі вершы, згад-

валі сустрэчы на беларускай і эстонскай зямлі, расказвалі пра тое, што зроблена і робіцца ў дзюх рэспубліках, каб чытачы маглі знаёміцца з лепшымі творами братніх літаратур.

29 верасня ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбылося ўрачыстае закрыццё Дзён. Перад прысутнымі выступілі намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР, старшыня аргкамітэта па правядзенні Дзён літаратуры і мастацтва ЭССР у БССР Н. М. Мазай і першы намеснік Старшыні Савета Міністраў ЭССР І. Х. Тоомэ. Зантым прагучала канцэртная праграма з твораў Д. Смольскага, Д. Шастаковіча, Л. Сумера, Л. Бетховена ў выкананні Дзяржаўнага акадэмічнага сімфанічнага аркестра БССР пад кіраўніцтвам заслужанага артыста ЭССР П. Лілье, Узорнага хору хлопчыкаў Акадэмічнага мужчынскага хору ЭССР і заслужанага артыста ЭССР піяніста К. Рандалу.

Вялікая група эстонскіх артыстаў — удзельніцаў Дзён — узнагароджана Ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Падарылі сябры кнігу...

«Вянок дружбы». На эстонскай, рускай і беларускай. Слова гэтыя невыпадковыя. Не выпадкова змешчана ў кнізе і блізкая, і дарагая сёння ўсім беларусам і эстонцам эмблема Дзён літаратуры і мастацтва Эстонскай ССР у Беларускай ССР. Выдаўцы братняй рэспублікі, што здаўна славіліся вялікім майстэрствам у выпуску кніг, да знамянальнай падзеі падрыхтавалі гэты зборнік-падарунак.

Спачатку была добрая задумка цудоўнага пісьменніка і шчырага прапагандыста Беларускай літаратуры на сваёй радзіме Андраса Яаксо. Гэта ён узяўся сабраць пад адной вокладкай творы эстонскіх і беларускіх паэтаў, падаўшы іх адначасова на трох мовах. Што тычыцца перакладаў на рускую мову, дык яны выкананы такімі майстрамі сваёй справы, як Я. Хелемскі, А. Пракоф'еў, Д. Самойлаў, І. Бурсаў, Б. Спрычан, В. Тарас, Ф. Яфімаў і іншымі. Вершы ж беларускіх аўтараў (за выключэннем аднаго твора) загучалі па-эстонску дзякуючы самому А. Яаксо.

Кніжка атрымалася не надта прадстаўнічая на імёны, але кампазіцыйна цэласная. Гэта

якраз той выпадак, калі ідэйна-мастацкая якасць, пераважаючы над колькасцю твораў, дае ўяўленне чытачам — найперш эстонскім і беларускім — аб тым, якімі шляхамі ідзе сёння сучасная паэзія ў дзюх братніх рэспубліках. Прадстаўлены найперш тыя творы эстонскіх і беларускіх паэтаў, якія перакладзены ўжо на рускую мову. На жаль, у кніжцы вершы эстонскіх аўтараў па-беларуску не гучаць — гэта, відаць, варта ўспрыняць як маўклівы дакор нашай непаваротлівасці.

У зборніку змешчаны вершы такіх знакамітых эстонскіх паэтаў, як Е. Сэмпер, А. Кааль, Э. Нійт, М. Раўд, У. Бээкман, А. Кааль, В. Луйк, А. Сійг, Д. Ваарандзі, Ю. Смуул і іншыя. У гэтым шматгалосым хоры хараша чуваць і галасы беларускіх аўтараў — Максіма Танка, П. Броўкі, К. Кірзенкі, Р. Барадудліна, Г. Бураўкіна, Н. Гілевіча, А. Грачанікава, Е. Лось, П. Марціновіча, Н. Мацяш, Я. Сіпакова, В. Шніпа, А. Разанава, Г. Пашкова.

У кожнага з аўтараў, зразумела, свой голас, свая інтанацыя. Але ж нездарма кажуць,

«Võrguspärg» Вянок дружбы

Вянок дружбы

што сапраўдная паэзія заўсёды і ў розных народаў блізкая агульнасцю памкненняў лірычнага героя, выразнасцю тых крытэрыяў, з якімі падыходзяць аўтары да адлюстравання свету і чалавека ў ім. Падобнасць матываў адчувальна і ў зборніку «Вянок дружбы». Ці не пацвердзіце гэтага — адзі з вершаў Максіма Танка, які напісаны прароднага аўтараў мясіны, але ўспрымаецца і гімнам суровай эстонскай зямлі:

Гэтая зямля — нічым не прыкметная. Калі будзеце ехаць, прарэдніа нолы

Могуць захлынуцца балотам, А задніа — пяском.

Калі будзеце араць, Плуг можа выраць валун Або грона забытай міны.

Захоцаце будавацца — Будзе шчарбіцца снєра ад нуль, Заселых у ножнай сасне.

І нікому не зразумець — Чаму, развітваючыся, Кожны з нас блрэ з сабой Імяню гэтай зямлі.

Дзякуй жа эстонскім сябрам за кнігу, якая яшчэ раз нагадвае аб агульнасці лёсаў нашых народаў-братоў!

А. КУНЦЭВІЧ

ПАЧАТАК у гэтага інтэр'ю быў не зусім звычайны, бо першае пытанне было пастаўлена... перад карэспандэнтам. Пры знаёмстве на тэлефоне ў яго запыталі з мяккай іроніяй: «А якія адносіны маюць літаратура і мастацтва да праблем эканомікі?»

Напэўна, лепш за ўсіх на пытанне маглі б адказаць нашы пісьменнікі-публіцысты — І. Васільеў, Ю. Чарнічэнка, І. Дуброўскі, А. Казловіч, А. Івашчанка... Спіс можна прадоўжыць. Узброеныя ведамі і веданнем жыцця, сумленымі талентамі, яны ўрываюцца ў «запаведныя» зоны рэчаіснасці, востра ставяць самыя надзённыя пытанні. Дарэчы ставілі яшчэ ў той час, калі многія праблемы эканомікі і не заўважаліся масітнымі вучонымі і гаспадарнікамі.

Літаратура — ды не толькі яе публіцыстычны жанры — заўсёды рыхліла глебу грамадскай свядомасці.

Адным словам, няма эканомікі па-за мараллю. Можна задаць пытанне і сабе самому: што азначае эканоміка ў тваім жыцці, у жыцці кожнага з нас? Па-шкалярску завучаныя формулы пра базіс і надстройку, павярхоўнае веданне палітэканоміі — ці не бракуе нам гэтых ведаў у практычным жыцці? Ці часта ўдумваемся ў сэнс эканамічных законаў? І разам з тым — што такое эканоміка без нас, не для нас? Фізіка без фізічных цел, у якой дзейнічаюць адно толькі сілы і вектары?

Вось так, крыху незвычайна, пачалася наша гутарка з Людмілай Васілеўнай Казлоўскай.

— Вы пералічылі імёны... Можна было б дадаваць яшчэ адно-два — нашых выдатных працаўк. Але, пагадзіцеся, у цэлым літаратура наша ў апошнія гады часта пазбягала «вострых вуглоў», адыходзіла ад жыцця. Ды і сёння многія пісьменнікі не ідуць далей канстатацыі фактаў. Некаторыя нават адкрыта дэкларуюць адыход ад сучаснасці ў мінулае, як праграму. А пісьменнік жа, відаць, павінен смела глядзець у заўтрашні

дзень, углядацца ў самыя глыбінныя пытанні быцця. Спробы такія робяцца, але пакуль што, я думаю, нясмелыя і няўпэўненыя.

— У нечым я з вамі згодны. Лаўрэат Ленінскай прэміі Іван Васільеў (зноў я звяртаюся да публіцыстыкі, што зробіш) выказаў на старонках «Известий» такую думку. Сітуацыя сёння змянілася, многія пытанні зняты з парадку дня. Але на змену ім прыходзяць, прышлі ўжо, іншыя, больш глыбокія. Асэнсаванне іх не так лёгка.

ментальныя пытанні тэорыі. Без трываллага падмурку тэарэтычных ведаў немагчыма праводзіць эфектыўную эканамічную палітыку.

— Няма нічога больш практычнага, чым добрая тэорыя!

— Але самая лепшая тэорыя павінна правярцца практыкай. Тэорыя не стаіць на месцы, яна заўсёды ў руху, бывае, што патрабуе перагляду нейкіх палажэнняў у сувязі з канкрэтнымі задачкамі народ-

перадолець прадзятасць адносна таварна-грашовых адносін, перастаць бачыць у любым змяненні гаспадарчага механізму «ледзь» не адступленне ад прынцыпаў сацыялізму».

— Чаму так упарта чапляюцца ў нас за адміністрацыйна-папяровыя метады гаспадарання, за інструкцыі і цыркуляры? Думаецца, тут справа не толькі ў прадзятасці да новых тэрмінаў — такіх, як «сацыялістычны рынак», напрыклад, Карл Маркс гаварыў, што

ў цане — адчувальна. Прадпрыемству гэта выгадна, нам з вамі — не. Таксама, як і неапраўданае ўзбудненне наменклатуры вырабаў без уліку попыту на іх.

— Значыць, попыт насельніцтва мала цікавіць прадпрыемства. Але ж вытворчасць, якая не ставіць сваёй канчатковай мэтай спажываць, — абсурдная. Паліцы, заваленыя нікому не патрэбным абуткам або тканінай і інш., — гэта ж сапраўдныя выстайкі абсурду! Як жа ўражэць прымусяць гаспадарніка быць гаспадаром? Прымусяць улічваць дзяржаўныя, агульнанародныя інтарэсы, а не толькі свайго ведамства ці прадпрыемства?

— Ва ўдасканаленні метадаў гаспадарання трэба зрабіць яшчэ многае. Устанаўленне і ўмацаванне прамых сувязей паміж прадпрыемствамі, паміж прадпрыемствам і спажывцом, ліквідацыя лішніх звянаў кіравання — адзін са шляхоў. Пераход на прынцып самаакупнасці прадпрыемства — важны крок на гэтым шляху. А вось міністэрствы ў павышэнні эфектыўнасці работы галін зацікаўлены слаба. Мы прапанавалі перавесці шэраг міністэрстваў рэспублікі на прынцып самафінансавання. Гэта паставіць заробковую плату супрацоўніку апарату ў залежнасць ад ініцыятыўнасці прадпрыемстваў і аб'яднанняў, ад уласнай ініцыятывы, дасць стымул у барацьбе супраць лішніх затрат.

— Можна выказаць здагадку, што навіну гэтую сустралі без асаблівага энтузіязму?

— Мы не навязваем. Ды і не павінны гэтага рабіць. Наша задача — скласці навукова абгрунтаваныя рэкамендацыі. Прапанова наша разглядаецца.

— На чэрвеньскім (1986 г.) пленуме ЦК КПСС Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў сказаў, што «тэмпы нашага руху ў асваенні новых метадаў гаспадарання ў немаляой ступені затармажаныя грубастакцю і неэфектыўнасцю работы апарату кіравання». Што, на ваш погляд, зможна «растармазіць» метады кіравання, наколькі магутныя сілы інерцыі?

— Эканоміка наогул — сістэма інерцыйная, калі карыстацца мовай фізікі. Каб забяспечыць паскарэнне, трэба прывесці ў рух увесь комплекс эканамічных фактараў. Нельга выраіць з гэтага комплексу адно нейкае звяно, не крапаючы іншых. Структурныя, глыбінныя зрухі патрабуюць часу, а галоўнае — сродкаў. «Залатога ключыка» ў эканоміцы не існуе. Тое, што назіралася гадамі, дзесяцігоддзямі, у адзін момант не выправіш.

Аднак ёсць рэзервы росту, якія ляжаць, так сказаць, на паверхні. Перш за ўсё — гэта ўмацаванне дысцыпліны. Працоўнай і тэхналагічнай.

— Дазволю сабе спаслацца на аднаго вучонага-эканаміста, які выказаў даволі парадасальны пункт гледжання. Нават тады, калі кожны на сваім працоўным месцы будзе працаваць з поўнай аддачай сіл, — гаварыў ён, — гэта будзе недастаткова, калі гаспадарчы механізм застаецца без змен. І прывёў такія доказы. Часта даводзіцца чуць захваленні з выпадку таго, што нехта перавыканаў план на 150 працэнтаў, ці нават зрабіў за дзень чатыры — пяць норм. У нармальнага чалавека адрозу ўзнікаюць пытанні. Нормы ж не са столі бяруцца! Ці са столі? І што гэта за планы, якія можна перакрываць у некалькі разоў? І чаму адзін перавыконвае норму, а іншы — ледзь ледзь выцягвае? Можна быць, пачаць варту з перагляду старых норм і інструкцый?

— Але гэта ніяк не супярэчыць неабходнасці працоўнай дысцыпліны, неабходнасці навесці парадак — наадварот. Навядзенне належнага парадку, у прыватнасці, ліквідацыя шматлікіх ведамасных бар'ераў, скарачэнне апарату не патрабуюць фінансавых затрат. Патрабуюць упартасці і ініцыятывы.

Вельмі перашкаджае інтэнсіфікацыі вытворчасці, яе рэцыяналізацыі — ведамаснасць, родная сястра месніштва. Вы

(Заканчэнне на стар. 14)

Залатое сячэнне

Наш карэспандэнт гутарыць з намеснікам дырэктара Інстытута эканомікі АН БССР доктарам эканамічных навук Л. В. КАЗЛОЎСКАЙ

Сітуацыя сапраўды новая для ўсіх нас. І хацелася б не паўтараць памылкі мінулага. Анатоль Стрэльні ў нарысе «Прыход і расход», апублікаваным у шостым нумары часопіса «Знамя», разглядае лёс эканамічных метадаў гаспадарання ў нашай краіне (прынцып матэрыяльнай зацікаўленасці, гаспадарчы разлік і г. д.). Яшчэ на пачатку 20-х гадоў У. І. Ленін гаварыў пра неабходнасць вучыцца «купцоўскай справе», вучыцца лічыць прыход і расход. У сярэдзіне 60-х эканамічныя метады, здавалася б, перамаглі канчаткова. І аднак зноў мы сёння пераканваем саміх сябе ў неабходнасці поўнага гаспадарчага разліку, у важнай ролі сацыялістычнага рынку, таварна-грашовых адносін. І тут вучоным-эканамістам, як кажуць, «карты ў руці». Якія ж пытанні з'яўляюцца на сёння галоўнымі ў рабоце акадэмічнага інстытута? Што ён сабой уяўляе?

— Спачатку пра тое, што нам ужо 55 гадоў. Сталы ўзрост, праўда?

Сёння ў дванаццаці аддзелах інстытута працуюць больш як 200 чалавек. Чым займаемся? Перш за ўсё гэта фунда-

най гаспадаркі, з задачкамі ўдасканалення гаспадарчага механізму.

Возьмем, напрыклад, канцэпцыю паскарэння. Сюды ўваходзяць такія кардынальныя пытанні, як тэмпы, пытанні якасці прадукцыі, пытанні правільных міжгаліновых прапорцый, праблемы рэгіянальнага развіцця, суадносіны эканамічных агульнасаюзных інтарэсаў з інтарэсамі асобных рэспублік.

У новай рэдакцыі Праграмы КПСС запісана, што адна з важнейшых нашых задач «нарошчванне матэрыяльнага і духоўнага патэнцыялу кожнай рэспублікі ў рамках адзінага народна-гаспадарчага комплексу».

У аснове сацыялістычнага гаспадарання ляжыць навуковае планаванне. Аднак перш чым план стане законам, неабходна выпрацаваць эканамічную стратэгію, вызначыць прыярытэтныя галіны і г. д. Тут без нашай дапамогі, без навуковага забеспячэння ні Дзяржплану, ні Дзяржбуду рэспублікі не абыйсціся. Дадам, што наш інстытут каардынуе дзейнасць больш як 150 галіновых навукова-даследчых эканамічных арганізацый.

Сёння ў рамках агульнасаюзнай праграмы мы распрацоўваем комплексную праграму навукова-тэхнічнага прагрэсу рэспублікі на бліжэйшыя дваццаць год. Уласна кажучы, дзейнічае такая праграма даўно, але кожную пяцігодку ў не ўносяцца неабходныя карэктывы. Сёння гаворка ідзе аб навуковым прагнозе на 2010 год.

— Так, сапраўды немалаважнае пытанне — вучоныя і перабудова. Застой эканамічнай думкі, адыход ад наспелых праблем, «гульня ў дэфініцыі» — усё гэта атрымала прынцыповую ацэнку ў апошніх партыйных документах. Праблемы ў эканоміцы, напэўна, не ў апошнюю чаргу — вынік адрыву навукі ад практыкі. Канечне, можа, і не патрэбна вынаваціць ва ўсім вучоных... А ўсё-такі, у самой эканамічнай навуцы перабудова адбываецца?

— Моўная эквілібрыстыка хай застаецца на сумленні аўтараў некаторых падручнікаў. Гульня ў дэфініцыі мы не займаемся. Тэорыя вытворчых адносін пры сацыялізме, іншыя пытанні палітэканоміі — адзін з актуальных напрамкаў навуковых даследаванняў у нашым інстытуце. Без гэтага нельга высветліць, дзе мы знаходзімся, на якім этапе сацыяльна-эканамічнага развіцця.

Выступаючы на з'ездзе партыі, Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў палічыў неабходным сказаць, што нас не павінны спыняць аджыўшыя ўяўленні, тым больш забавоны, што «трэба

калі б табліца множання закралала чые-небудзь эканамічныя інтарэсы, яе абвяргалі б. Навошта сучаснаму бюракрату ведаць аб'ектыўныя заканамернасці эканомікі? Яму нявыгадна іх ведаць. Бюракрат будзе змагацца за канцільярса-адміністрацыйныя метады, бо без іх — ён нішто, нуль. Але ж «сума нулёў дае страшэнны вынік», — пісаў С. Ежы Лец. Ініцыятыва працоўных, самастойнасць і адказнасць прадпрыемстваў, жывая творчасць мас — гібельныя для бюракраты. Ці не на тое, у прыватнасці, накіравана пашырэнне працоў і абавязкаў прадпрыемстваў, працоўных калектываў?

Дарэчы, гэтыя прынцыпы самастойнасці і адказнасці, пашырэнне працоў і абавязкаў прадпрыемстваў, а таксама паслядоўнае прымяненне эканамічных нарматываў, рычагоў і стымулаў — ляглі ў аснову шырокамаштабнага эксперыменту, які праводзіцца цяпер у краіне.

— Вы казалі — «эксперымент». Здаецца, нікога не трэба пераконваць у яго неабходнасці. А вось ці да канца ў нас разумеюць сэнс гэтага паняцця? Эксперымент як навуковы метад — рэч неабходная. Аднак, чамусьці, многія лічаць, што ён абавязкова павінен даць... станоўчы адказ. Такая псіхалогія міжволі прыводзіць да падгонкі пад «шукаемы» вынік. Што з гэтага атрымаецца, тлумачыць, відаць, не трэба. Іншая справа, што эксперымент павінен быць глыбока абгрунтаваны, усебакова ўзвжаны...

— Але ж пэўная рызыка застаецца. А ад выніку эксперыменту залежаць інтарэсы мільянаў людзей...

— Таму так важна пільна кантраляваць ход эксперыменту, заўважаць усе хібы і аналізаваць рэальны стан спраў у галінах і на прадпрыемствах. Гэта, дарэчы, уваходзіць у нашу задачу. Абагульняем вопыт работнікаў Мінлепрама, іншых міністэрстваў у рэспубліцы. Неўзабаве падключыцца новыя міністэрствы, так што работы павольнае.

— І што паказвае аналіз?

— Адзін з урокаў эксперыменту — старая псіхалогія аказалася вельмі жывучая, яна хутка знаходзіць шчыліны ў неадладжаным да канца механізме гаспадарання.

У лёгкай прамысловасці, напрыклад, асноўным паказчыкам цяпер замест сумна слаўтага валу з'яўляюцца прыбытак, асартымент, якасць. Матэрыяльна стымулюецца стварэнне новых, модных вырабаў. І што ж? Многія прадпрыемствы ідуць на штучнае павышэнне ўдзельнай вагі прадукцыі з індэксам «Н». Новага часцей за ўсё ў мадэлі — толькі назва альбо якая-небудзь неістотная дэтал, а надбўка

Работа вучонага-эканаміста ў нечым блізка да работы канструктара. З разлікаў, накідаў, спрэчак нараджаюцца контуры будучыні...
Фота М. АМЕЛЬЧАНКІ

АЛЕСЬ АДАМОВІЧ — хранометр, адекватны руху жыцця. На гэты гадзіннік варта пазіраць часцей. Тым больш, што тут яшчэ — і механізм будзільніка. Не меладычны гэтакі звяночак, а — набат...

Чвэрць стагоддзя назад ён пісаў: «Ад таго, наколькі прыцягальным для ўсяго свету будзе тое, што робіцца ў нас, у краінах сацыялізму, залежыць, як хутка ўсе на зямлі выбяруць адзіны шлях, які вядзе ў будучыню, а не да атамнага варварства. І таму пісьменнік мусіць быць непрымірым і нецярпимым да ўсяго, што здольна заплямліваць нас і наша жыццё».

Значыцца, тое, што завяём грамадзянскім сумленнем пісьменнік, — абвостранае адчуванне пульсу свету і пульсу радзімы.

Дзве стрэлкі... Два галоўныя моманты нецярпимасці: і да найжахлівай пагрозы чалавецтву, і да праўленняў негатыўнага ў нашым жыцці, у жыцці нашай краіны.

Уласна, гэта — падмурак пісьменніцкага крэда. Сціплы падзаглавак — «Сучасныя праблемы ваеннай прозы» — мала што вытлумачае. Атрымаўся зусім не літаратурна-навуковы трактат. А што ж? Філасофска-публіцыстычны роздум (у самым высокім сэнсе азначэнняў «філасофскі» і «публіцыстычны»), адрасаваны кожнаму.

Я не магу пазбавіцца ўражання, што перад намі кніга, у нечым аналагічная талстоўскаму трактату аб мастацтве. Спраба вызначыць існасць для мастацтва: і што яно такое і ці можа яно што...

У роздуме над раманам Эдуарда Скобелева «Катастрофа» А. Адамовіч фармулюе: «І ці не праяма задача літаратуры (чытай — усякага мастацтва. — У. Б.) сёння — абуджаць усімі сродкамі падтрымліваць думку аб прамоў адказнасці кожнага за будучыню людзей, чалавецтва! Надыйшла пара ёй узарвацца, той пракалятай бомбе, — у літаратуры. У душах, у свядомасці нашых пісьменнікаў, мастакоў. З усёй, можа быць, жорсткасцю ўзарвацца. У імя таго, каб не рвалася яна над галавамі мільярдаў людзей. Так, не пра літаратурныя нашы клопаты размова — пра самае што ні ёсць жыццё, пра яго існаванне або неіснаванне на Зямлі».

Гэтая «формула Адамовіча» пайшла ў свет задаўга да з'яўлення кнігі «Нічога важней» — яна гучала і ў выступленні пісьменніка на рэспубліканскай навуковай канферэнцыі, праведзенай Інстытутам літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР сумесна з Саюзам пісьменнікаў БССР, і ў артыкулах у «Правде», «Дружбе народа», «Вопросах литературы», што папярэднічалі кнізе, «накопівалі» яе. Выспявала гэтая «формула» і ў тэлефільме «Формула гуманізму». Ну, і, зразумела, яна дыктавала сцэнарый «Ідзі і глядзі»...

Кніга «Нічога важней», выдзваленая летась «Советским писателем», — вострае, праўдзівае, непрыхаршанае выяўленне тых момантаў быцця чалавека ўвогуле і мастака ў прыватнасці, калі на яго з усёй бязлітаснасцю рэальнасці насоўваецца, набліжаючыся ўшчыльную, тое, што яшчэ так нядаўна ўяўлялася ўсяго толькі як магчыма, але дастаткова аддаленая імавернасць, якой, здавалася, быццам і неабавязкова здарэцца...

Дарэчы, менавіта рэакцыя індывіда на пераўтварэнне адаленага і неабавязкова імавернага ў цалкам магчымае немінучасць, якая насоўваецца з усёй няўмольнасцю, — адзін з красевугольных камянёў той аналітычнай лабараторыі чалавечага характару, у якой працуе А. Адамовіч. На «кардынатах» такой рэакцыі індывіда будуюцца і спасцігаюцца многія характары ў прозе А. Адамовіча — той жа Толя з дылогіі аб партызанах, Дубовік з «Асія», Флёра з «Хатынскай аповесці»... А тут, у «Нічога важней», у ролі такога індывіда («персанажа») выступае сам аўтар — перад намі збеглася ўсё, што выпактавана за гады і гады працы ў Адамовічавай прозе, у яго «прачэтанні» В. Быкава, М. Гарэцкага, К. Чорнага, І. Мележа, Э. Хемінгуэя і У. Фолкнера, С. Залыгіна і В. Астаф'ева, В. Распуціна і Я. Брыля, Талстога і Дастаеўскага... Ды ці толькі іх! У «Нічога важней» — споведзь аб мысліцельных працэсах і найдарэўнейшых пачуццях — аналітычная, філасофска-публіцыстычная проза высокага гатунку. «Нічога важней» быццам бы ўбірае ў сябе ўсё створанае А. Адамовічам раней як празаікам, крытыкам, літаратурнаўцам, эсэістам, публіцыстам.

Дарэчы, ён бачыць, што творчасць В. Быкава — СІСТЭМА, «а не сума... аповесцей». Вось і новая кніга Адамовіча — красамойнае сведчанне, што творчасць яго самога — таксама СІСТЭМА, а не СУ-ЯГО. Да гэтай кнігі ён ішоў праз дылогі «Хатынскую аповесць», праз вопыт работы над калектыўнымі кнігамі «Я з вогненнай вёскі...» (з Я. Брылем і У. Калеснікам) і «Блакадная кніга» (з Д. Граніным), праз вопыт стварэння «Ідзі і глядзі», праз вопыт «Карнікаў» і «Дастаеўскага» пасля Дастаеўскага...

Праз усебакова арганізаванае мысленне пра існасць у быцці, пра ПАУНАТУ ПРАУДЫ.

Ён настойлівы і паслядоўны ў пастапоўцы «пытання ўсіх пытанняў», народжанага рэчаіснасцю XX стагоддзя, у сцвярдзенні «формулы гуманізму»: «Не забі чалавецтва!».

Вось яшчэ ў аповесці «Асія»: «Неяк у сябе дома, у устыглым, цяністым бары, Дубовік убачыў ярка-жоўты пясок, які пахне пад верасам, і надзвычай востра адчуў, як блізка, пад нагой у чалавека, — пустыня». А ў краях далёка ад дому Дубовік убачыў, як «пустыня выйшла наверх, пакуль народы ў крывавых бойках перамагалі адзін аднаго. На месцы зялёных далін разлегліся барханы, падобныя на ляніных дапагонных звяруг».

Усё звязана з усім! «Пытанне ўсіх пытанняў» спалучана з праблемамі экалогіі, і — пустыня душы, з чаго, уласна, усё і пачынаецца, усё астатняе «пустыні»...

У вядомым рамане Кабо Абэ «Жанчы-

раць, быццам і ў наш час спачуванне, суперажыванне, спагадлівасць «нават навукай» забаронены. Што ўжо там казаць пра Англію, «дзе палітычная эканомія»!.

Ніколі яшчэ ў гісторыі літаратуры не сутыкалася з сацыяльным заказам, настолькі неадкладным і настолькі непрыстым для рэалізацыі, як гэты: усімі сваімі пазнавальнымі магчымасцямі спрыяць намаганням чалавецтва не дапусціць нагібелі планеты. І тут важна і тое, што ПАВІНЕН рабіць пісьменнік, і тое, чаго пісьменнік НЕ ПАВІНЕН (В. Быкаў) рабіць.

Пасля «Карнікаў» і пасля «Нічога важней» многае па-іншаму прачытаецца і ў дылогіі аб партызанах (і не толькі ў ёй), многае робіцца больш зразумелым, успрымаецца больш востра. У скрупулёзным мастакоўскім аналізе характару Казіма Жыгоцкага не магло не адлюстравацца прадчуванне ўсебаковага аналізу феномена карніцтва, так сказаць, на маленулярным, на атамарным, калі хочацца, узроўні. Тама карніцтва суадносіцца і з вядучаю тэмаю ў кнізе «Нічога важней».

Сапраўды ЖОРСТКІЯ кнігі піша Ада-

Адрасавана кожнаму

Роздум над кнігай Алесь Адамовіч «НІЧОГА ВАЖНЕЙ»

на ў пясках» — быццам ні часу, ні прасторы — толькі зацятая барацьба з пяском... Вось гэтак жа, данкладна гэтак жа усё чалавечнае ў свеце штодзённа ўстапае ў барацьбу з «пяском быцця» — з пяском сляпой стыхіі істыннтаў, з пяском невучтва, неапетэнтнасці, з пяском маны, з пяском паўпраўды, з пяском самых неверагодных праўд антычалавечнасці — ад раўнадушнасці, якая не забівае і не здраджае, да сляпой гадоўнасці ахвяраваць мільёнамі, а то і паставіць «на карту» існаванне чалавецтва ў імя яна праблематычнай «перамогі» ў тэрмаядзерным канфлікце...

Ігар Дзядкоў зрабіў такое назіранне над хадою часу: «Штохвіліны час імкнецца абыходзіцца без часу гістарычнага. Ён яго чую адным вухам, альбо не чую зусім». Філасофія чалавечага існавання фармулюецца натуральна, проста, назаўсёды: жыццё — мэта жыцця, жыццё — прыемная звычайка. Альбо так: давайце жыць як забавляцца і забавляцца як жыць. З такімі формуламі жыцця... вызваляецца ад цяжару лішніх пытанняў і лішніх страсцей, якія не садзейнічаюць умацаванню здароўя, ад уплыву ўчарашніх ці сённяшніх дат, ад усялякіх гістарычных путаў, набываючы лёгкасць, раскаванасць і чароўную самазасяроджанасць («Новый мир», 1985, № 3). Іронія крытыка выклікае мноства асацыяцый са шматлікімі і настолькі папулярнымі ў наш трагічна цяжкі век рэкамендацыямі супраць усялякіх стрэсаў, з навукова-псіхалагічнымі інтэрпрэтацыямі, спалучанымі менавіта з «жыццём як забавляцца і забавляцца як жыць», з чароўнай самазасяроджанасцю (так і хочацца сказаць — з «цэнтрапунізмам»), да якой так імкнецца многія, ідучы ўслед за модаю, скажам, на павярхоўна вытлумачаныя традыцыі тых жа ёгаў!.. Ці не з такога роду павянамі, ці не з татальным імкненнем да «чароўнай самазасяроджанасці» спалучаюцца і пажаданы такога роду, як, напрыклад, адрасаваныя літаратурнымі чыноўнікамі Івану Чыгрынаву — памяншч назву рамана «Апраўданне крыві», каб, бачыце, не азмрочваць атмасферу свята Перамогі!.. Ці не з такога роду павянамі спалучана і «адштурхоўванне» пэўных, не настолькі ўжо малалікіх чытачоў (ды, нават, і пісьменнікаў, ды і мастакоў!) ад літаратуры, якая заклікае да спачування, суперажывання, да балючых усёй паўноты праўды, да балючых усёй паўноты вайны (тых жа «Я з вогненнай вёскі...» ці «Блакадная кніга», «Карнікаў» ці фільма «Ідзі і глядзі»). А якраз жа на спачуванні пакутам чалавечым, на актыўным іх суперажыванні трымаецца Адамовічавы «Не забі чалавецтва!».

Між іншым, п'яны Мармеладаў тлумачыць Раскольнікаву, які зайшоў у расп'ячэнне: «...госпадин Лебезятников, следящий за новыми мыслями, объяснил намеренно, что сострадание в наше время даже научной воспрещено и что так уже делается в Англии, где политическая эканомия...» Я кінуўся шукаць гэтае месца ў «Значыстве і пакаранні», прачытаў у якой выраз прыведзены менавіта таго і. Дзядкоў, у тонкай іроніі янога, траба і. Дзядкоў, не выпадкова прымоўраў мне думаць, не выпадкова прымоўраў мне пратэст супраць усялякіх неа-Лебезятнічых, якія прадаўжаюць істэма сакавых, якія прадаўжаюць істэма сакавых «за новымі мыслямі» і ў глыбінях таго, што мусіла б звацца душою, ве-

мовіч. Але той, хто сам не гарэў у вогненых вёсках, хто не галадаў, хто не паспытаў на ўласным вопыце бесчалавечнасці фашызму, хто не мерз у франтавых акапах, хто не глядзеў у вочы галодных дзяцей, НЕ МАЕ ПРАВА НЕ ВЕДАЦЬ пра ўсё гэта і пра многае іншае. УХІЛЯЦЬА АД ЦЯЖКОЙ НОШЫ ГЭТАГА ВЕДАННЯ — АМАРАЛЬНА. Бо з забавы горака вопыту мінулага і пачынаецца тая самая ПУСТЫНЯ ДУШЫ!..

Чытаць гэтыя кнігі — неймаверна цяжка. Але «...веданне пра зло ёсць добро. Ведаючы — лягчэй і змагацца і перамагчы. Чым большае зло, тым болей трэба даведацца пра яго, па магчымасці ўсё».

Алесь Адамовіч літаральна ЗЛІТЫ з ідэяй, у якую паверыў («...калі гаворым, што неабходна звышнамаганні, каб перамагчы звышзброю, смяртэльную пагрозу, якая зыходзіць ад яе, дык хіба не самы час загаварыць і пра звышлітаратуру? Пра звышмастацтва»). Надзелены вастрэйшым перажываннем чужога болю, чужых пакут, дамагаючыся поўнай праўды пра чалавека, які часта бывае ён узрушаны той безданню, якая раскрываецца... І — узрушвае, умее ўзрушыць нас.

Пра «Карнікаў» Герман Кант напісаў так: «Усё пачынаецца з пагарды да людзей, а заканчваецца пустыняю і смуродам лажарышча — вась пра што гаворыць гэтая кніга. Яна крычыць нам гэта ў твар, яна, укленчышы, моліць нас ніколі болей не рабіць так з самімі сабою! Ніколі болей і ніколі ізноў». Вось гэтак жа хацелася б сказаць пра кнігу-папярэджанне «Нічога важней», у якой надзіва красамойна выказалася «душа, якая называецца Алесь Адамовіч» (Чынгіз Айтматаў).

Найвышэйшы маральны напал бескампраміснасці прасвечвае ўсё ў гэтай кнізе.

Мы добра памятаем, што важнейшы для Адамовіча пункт гледжання на вайну, на яе пякельныя кругі — ужо ў эпіграфі да «Вайны пад дахамі»: «...нішто на гэтай вайне не запомнілася болей, больш рэзка, больш страшна і больш чужою, чым абліччы нашых маці». Нездарма ён кажа пра рамана: «Раней гэтую кнігу маці напісала ўласным жыццём».

Вобраз Маці — эпіцэнтр творчасці Адамовіча. Усё збягаецца сюды. Усе ніці, матывы, тэмы... І справа не толькі ў дылогіі, Але і тая, якую забіваюць, у страшэннай яме, што ў «Карніках»: МА-ДОННА, ЯКУЮ ЗАБІЮЦЬ...

Сёння ён ДАДУМВАЕ:

«Сам я быў, улічваючы, можа быць, узрост, якраз выяўленнем перш за ўсё пачуцця нянавісці. Але вась маці сваю я не запомніў з гэтым пачуццём у вачах, на абліччы, у паводзінах — ні ў адным выпадку, ні разу. Хаця здавалася б: мала таго, што прыйшлі, каб пазбавіць усёй будучыні яе дзяцей або забіць, але і я самую прымысліў (у канчатковым ліку яны ж) займацца справаю, якая наклікае на дом, на дзяцей смяртэльную небяспеку і, можа быць, найгорст-

кую пакуту. Не, ніякая нянавісць не прымысла б яе рабіць, паводзіць сябе так... мацярынскі інстынкт быў у ёй гранічна моцны. І вась сама стала рабіць тое, за што і яе і дзяцей маглі схапіць, на-таваць, караць смерцю. Не, ніякая нянавісць яе не прымысла б. Значыцца, любі. Сіла нуды большае. Цераз думку і боль пра чужых дзяцей, якіх умо забілі або забіваюць, цераз многае і многае, у чым выяўляецца загад самога жыцця і покліч будучыні, маці можа, маці здольная рабіць тое, што і рабілі, вяршылі тысячы і тысячы іх, — рызыкаваць уласнымі дзецьмі. Неадоўлей за нянавісць у нашых людзях было гэта — любоў. Любоў свет уратаецца. Прыгажосцю свет уратаецца...»

Зерне падае не на камень — чытач разуме: няма больш надзеянага закліку сёння, чым гэты — «Усё для справы міру, усё для перамогі справы міру!» Дзя мастацтва гэта — небывалы дасюль сацыяльны заказ эпохі.

Як паветра, неабходна сёння паскарэнне крышталізацыі ідэй, здольных памагчы ўтаймаваць мілітарыстычны шабаш усематчыных неа-маньякаў, што пагарджаюць голасам розуму. Вось чаму галоўныя мастакоўска-філасофскія намаганні пісьменніка Алесь Адамовіч — у эпіцэнтры тэктанічных зрухаў светаадчування сучаснікаў, якія ўсёдамяляюць катаклізмы грамадскага жыцця дваццатага стагоддзя, якое завяршаецца, патрабуюць бязлітаснага прасвечвання магутнымі пражэктарамі сумлення. І — неадкладна.

Магчыма, нехта западозрыць мяне ў жаданні стварыць гэты панегірык А. Адамовічу. Магу адно адказаць: тое, што адкрыліся шлюзы для сапраўднай крытыкі, зусім не азначае, быццам не трэба хваліць вартас пахвалы. XXVII з'езд КПСС адкрыў шлюзы і для паўнацэннай падтрымкі такога пісьменніцкага слова, якое з'яўляецца справаю. На вялікі жаль, і чытач прывыкае да «мастацтва імітацыі мастацтва» да кепскіх кніг. Аляксандр Гладкоў аднойчы заўважыў: «Кепская кніга — гэта, па-мойму, факт, грамадская важкасць якой пераважвае тое, што яе аўтар, дапусцім, добры хлопец. На жаль, наоколі шмат добрых хлопчаў і мала добрых кніг». Ці не таму, нягледзячы на з'яўленне рэцэнзій у спецыяльных выданнях, размова пра новую кнігу Алесь Адамовіч вядзецца «над сурдынку»? Увогуле аб гэтым пісьменніку, аб праблематыцы яго творчасці гаворка вядзецца пераважна на ўсесаюзным друку. У нас жа наладжываецца вымучаная «дыскусія» аб «грамадскай прозе», дзе з ім'ятам неафітаў якія толькі «адкрыцці» ні робяцца, апроч аднаго — усведомлення таго, што калі і казаць пра прозу «грамадскую», дык нельга, немагчыма не бачыць яе, як ні здасца гэта каму дзіўным, і ў кнізе артыкулаў А. Адамовіча «Здалёк і зблізка», і ў яго эсе пра Максіма Гарэцкага, і ў «Карніках», і ў артыкулах, якія склалі кнігу «Нічога важней». А эсе Янкі Брыля — гэта што, не «грамадская» проза?

Ці мае патрэбу ў ацэнках боль?.. Маюць патрэбу ў ацэнках матывы, якія вядуць калі не да замаўчвання, дык яўна да недастатковага роздуму аб праблематыцы такіх кніг, як «Нічога важней». Такая кніга патрабуе не аднаго «круглага стала», ці «чатырохугольнага» (але не «завугольнага»). Пакуль што стварэцца ўражанне, што наша грамадскае рэагаванне на з'яўленне такой кнігі не надта адекватнае таму ўзроўню болю, той напятасці творчай думкі і пачуцця, той энергіі спасціжэння, якія ў ёй выяўлены. Ці не сведчыць гэта аб павярхоўным стаўленні ў пэўнай часткі, скажам так, мастацкай грамадскасці да праблем вайны і міру? Гэтыя праблемы, відаць, многімі бачацца, так сказаць, бакавым зрокам: маўляў, што мы можам, няхай там палітыкі і дыпламаты стараюцца... Але ж у справе барацьбы за мір У КОЖНАГА — сваё частка ношы, якую нельга перакладаць на чужыя плечы. Зразумець гэта памагае кніга, пра якую гаворка.

Надзвычай цэласная сваім унутрыным ладам, кніга «Нічога важней» прасякнута энергіяй спасціжэння. Аднак мяне шкада, што недастаткова акцэнтавана і развіваюцца ў кнізе тэзісы пра пазнавальна-пераўтваральнае прызначэнне літаратуры, мастацтва. Яны ў кнізе ёсць. Аднак маглі б быць завостраны.

Жыццё валодае ўласцівацю ставіць пытанні, адказаць на якія здольнае ТОЛЬКІ мастацтва, якое спасцігае тое, што не можа быць спасцігнута якімікі іншымі пазнавальнымі намаганнямі. Значыцца, ёсць і сродкі барацьбы за ўзданне эканомікі, барацьбы за мір, за выхад з экалагічнага крызісу, за знішчэнне духоўнай пустыні, даступныя толькі мастацтву.

Уладзімір БОЙКА

Абмяркоўваем творы, вылучаныя на атрыманне Дзяржаўных прэмій БССР

Кніга Алега Лойкі «Як агонь, як вада...» мае падзаглавак: «Раман-эсэ пра Янку Купалу». Такое жанравае вызначэнне (раман-эсэ) выглядае, канечне ж, нязвычайна. А хіба больш прывычна ўспрымаюцца кнігі вядомага рускага літаратуразнаўцы Б. Бурсава пра Дастаеўскага ці Пушкіна, якія называюцца раманамі-даследаваннямі?

А між тым, як і ў Б. Бурсава, у А. Лойкі ягонае жанравае вызначэнне мае свой глыбокі сэнс і цалкам апраўдана характарам кнігі, якая фактычна з'яўляецца дакументальна-мастацкай біяграфіяй вялікага народнага паэта Беларусі.

Прафесійны даследчык высокага класа выразна адчувае і ў выверанай грунтоўнасці фактычнай асновы кнігі,

выдае сябе за факт, а на самой справе з'яўляецца вынікам карыслівай фабрыкацыі, зробленай несумленнымі людзьмі. Аналізуючы так званы «Адкрыты ліст Я. Купалы», апублікаваны ў канцы 1930 года, калі паэт зноў быў цяжка хворы і знаходзіўся ў шпіталі, даследчык зазначае: «Рукапісу адкрытага ліста Купалы не захавалася, і сёння ні ў якіх цвярозы розум не ўкладваецца, што сам Купала мог аб'яўляць сябе контррэвалюцыянерам, сам лёгкай рукой падпісваць усё гэта, што было ў апошнім абзацы ліста, дзе Купала гаворыў аб гэтым нібыта сваім катэгарычным і беспаваротным, ідэйным і арганізацыйным разрыве з беларускім нацыяналізмам і дэмакратызмам. Ну, няхай бы аб'яўляўся ім ідэйны разрыв!

план то адны элементы, то другія, і складае яркую адметнасць кнігі, шмат у чым вызначае яе своеасаблівасць і арыгінальнасць.

«Само жыццё чалавека такога маштабу і такога лёсу, як Янка Купала, — гэта адна з найцікавейшых старонак у жыцці ўсяго народа», — перакананы А. Лойка. Гэтае перакананне вызначае галоўны канцэптальны стрыжань кнігі, у якой стварэнню вобраза паэта падпарадкавана ўсё, у тым ліку і даследчыцкія, літаратуразнаўчыя элементы, і прыёмы ўласна мастацкага, раманага пісьма.

Вялікія магчымасці гэтага пісьма А. Лойка таксама выкарыстоўвае з зайдроснай свабодай і відавочным поспехам. Сама назва кнігі — празрыстая

Толькі адзін прыклад багацця інтанацыйных нюансаў у апавядальным стылі А. Лойкі. Гутарка ідзе пра аднаго маладога, але вельмі самаўпэўненага паэта 20-х гадоў, які публічна, у друку заяўляў, што ён перасягнуў і закатаваў Купалу. «...Купала быў ужо Купалам, ён — Андрэйкам са Старажоўкі, а калі Купала ў «Беларускай хатцы» глядзіў па бялявай галоўцы яго, дэкламатара Купалавага верша, быў яшчэ гэты Андрэйка і харыстам Тэраўскага. Быць у хоры ды не стаць салістам, тым больш у такі час, які можа вунь як падхапіць, узнесці цябе, хлопца з беларускага бруку, з вуліц і плошчаў, дзе ўрачыста грміць, кліча, патхняе: «Хто быў нічым, той стане ўсім!»

О бласлаўная шчодрасць рэвалюцыі, ты сапраўды бласлаўная, ты ўзяла з гібнень краіны і народы, узнесла чалавека працы на нябачныя вышыні ўвагі і павагі! Гэты чалавек працы сапраўды стаў усім у краіне молата і сярпа — упершыню ў гісторыі! Ды ці заўважыла ты, шчодрасць рэвалюцыі, як у тваю атмасферу адкрытых мажлівасцей прарвалася, нібы кантрабанда, і прага стаць усім, не звяжваючы ні на што: стаць першым дэкламатарам, хоць у цябе няма голасу; стаць усім, хоць ёсць ужо нехта і ты ніяк не вышэй яго, ты вышэй сваёй галавы не скачэш».

Даўгаватая цытата атрымалася. Ды вельмі ж яна характэрная для змястоўнага ў сваёй разнастайнасці, часта яркаэмацыянальнага, пераліўчатага, нібы ргуч, стылю ўсёй кнігі, у якой трывала, надзейна паядналіся вопыт, логіка сур'эзнага даследчыка і інтуіцыя таленавітага паэта. Гэтая кніга напісана ўдумліва і смела, з гарачай усхваляванасцю. І ёсць у ёй галоўнае — жывы вобраз Янкі Купалы, створаны з глыбокай не толькі навуковай, але і мастакоўскай пранікнёнасцю.

Вядома, вобраз Купалы ў кнізе «Як агонь, як вада...» у пэўнай меры суб'ектыўны, бо воблік выдатнага паэта, яго лёс зразуметы, убачаны і адчуты, а дзе і проста інтуітыўна, паэтычным талентам угадаў менавіта Лойкам. Але ж інакш яно і быць не можа. Бо нават у літаратуразнаўстве, не кажучы ўжо пра літаратуру і мастацтва, да аб'ектыўнай ісціны мы можам набліжацца толькі праз чалавечы вопыт, праз суб'ектыўнае пазнанне. Але, паўтару, Купала ў кнізе жывы, сапраўдны, з яго прароцкай веліччу і драматызмам, з ягонымі радасцямі, болям і пакутамі. А гэта значыць, што талент аўтара кнігі аказаўся на вышыні. Ён перамог, пераадолеўшы велізарныя цяжкасці. І ўдача А. Лойкі ўяўляецца прычынай вядомай не толькі ў тым сэнсе, што створаны ім вобраз Янкі Купалы мае ўсе шансы на доўгае жыццё, але і для развіцця самога жанру дакументальна-мастацкай біяграфіі ў беларускай літаратуры.

Праўда, кніга «Як агонь, як вада...» мае не толькі сваіх гарачых прыхільнікаў. Некаторыя нашы літаратары не ўсё прымаюць у гэтай кнізе, актыўна аспрэчваюць яе асобныя аспекты. Ды баяцца гэтага не трэба. Бо якраз самыя арыгінальныя і таленавітыя творы, калі яны моцна парушаюць стэрэатыпы звыклых уяўленняў, найчасцей выклікаюць не толькі гарачае адабраенне адных, але і актыўнае непрыняцце другіх, нейтралізаваць якое можа толькі час. Але ён, на шчасце, заўсёды працуе на карысць таленту. Думаю, што будзе ён працаваць (ужо працуе) і на кнігу «Як агонь, як вада...» А. Лойкі, заслужана вылучаную на Дзяржаўную прэмію БССР.

Дзмітрый БУГАЕУ

Не перабольшу, калі скажу, што з вершамі Артура Волоска, якія адрасаваныя юным, знаёмы нават тыя, хто іх не чытаў. Да нядаўняга часу кожны вечар у тэлевізійнай перадачы «Калыханка» пад запамінальную мелодыю гучалі радкі паэта:

Змрок ляжыць навокал,
як гушчар лясны.
Да сцягнелых воннаў
падыходзяць сны.
Спаць усім належыць
на зыходзе дня.

Важнай з'явай у нашым культурным жыцці стаў выхад у свет своеасаблівага трыціхга па гісторыі мастацтва — «Жывапіс Беларусі XII—XVIII стагоддзяў» (1980), «Пластика Беларусі XII—XVIII стагоддзяў» (1983), «Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва Беларусі XII—XVIII стагоддзяў» (1984). Усе тры альбомы (іх выпуск ажыццёўлены выдавецтвам «Беларусь») маюць навуковыя нарысы-агляды, навуковы апарат спасылкаў і заўваг з пералікам выкарыстанай гістарычнай і спецыяльнай літаратуры. Аўтар і складальнік усіх трох выданняў Н. Высоцкая — кандыдат мастацтвазнаўства, загадчык аддзела старажытнага беларускага мастацтва Дзяржаўнага мастацкага музея БССР. Сааўтар на складанні альбома «Жывапіс Беларусі XII—XVIII стагоддзяў» — Т. Карповіч. Мастакі ўсіх трох выданняў — Г. Галубовіч і М. Ганчароў, фатограф Г. Ліхтаровіч. Прыведзены ў даследаванні творы яскрава сведчаць пра выдатную ролю Беларусі ў гісторыі міжнародных культурных

ПЕРАМАГАЕ ТАЛЕНТ

і ва ўменні аўтара выкарыстаць здабыткі папярэднікаў, надзейна абаперціцца на сведчанні сучаснікаў паэта, выбраць з іх тое, што пазначана знакам праўды, а часам убачыць і схаванае паміж радкамі, і ў здольнасці многае здабыць з удумлівага літаратуразнаўчага прачытання купалаўскіх твораў, а нярэдка і ў самой манеры разважанняў, вельмі пэўных па сваіх высновах там, дзе гавораць бяспрэчныя факты, і больш асцярожных, з яўным допускам гіпатэтычнасці тады, калі фактычны матэрыял рабіць адназначны вывады не дазваляе.

Вось, напрыклад, як разважае А. Лойка пра «Паўлінку»: «Не вельмі смешнай напісалася ў Купалы першая яго камедыя: Смуху-то ў ёй хапае — гуллівага, дасціпнага, знішчальнага: над старым светам, над звыроднасцю беларускай шляхты, але «не шлюб-вянец» — камедыі канец, як у французца Бамаршэ, дзе пад шлюб ходзіць у фінале па шэсць пар, а стогны душы, драма любоўная і палітычная — вось фінал п'есы «Паўлінка». Сымвалічны фінал: праз цэрні — да зор, праз пакуты, драмы ідзе Маладая Беларусь у сваю будучыню».

Звычайка вучонага сцвярджаць толькі тое, што дазваляюць самі факты, наглядна выяўляюцца ў наступным роздуме пра складанасць купалаўскіх пакуццяў пасля пераезду паэта са Смаленска ў Мінск: «Купала не пакрываў душой, калі пра Мінск першага свайго года напіса: «Але і тут вялікага мёду не было спачатку. Перамены ўладароў і інш. не давалі прасветласці». Першапрычынай таго, што «вялікага мёду не было», Купала беспамылкова называе акупацыю пілсудчыкаў, бо, каб не яна, вядома, усё прасцей і больш зразумела было б для Купалы і для ўсіх, хто пісаў пра Купалу. Што ж, акрамя перамены ўладароў, ускладняла жыццё Купалы, дакладна сказаць сёння цяжка. Відць, найперш хваробы, якія апанавалі паэта на пачатку 1920 г. Але пакуль хваробаў Купалы не чуно было, пакуль не чуно было і гарматаў Пілсудскага ні з боку Ракава, ні з Даўгінаўскага шляху, у канцы ліпеня Купала спадзяваўся, што, мажліва, «...Мінска так і не ўдасца... пабачыць белалаякам».

Упэўнена абапіраючыся на вывераны фактычны матэрыял, А. Лойка не схільны, аднак, давярацца таму, што толькі

Але арганізацыйны — які мог быць арганізацыйны разрыв, калі арганізацыі не было...

Калі не захавалася купалаўскі арыгінал ліста, то захавалася, на шчасце, яго газетная карэктура — у архіве Бэндэ, з праўкамі карэктуры рукой Бэндэ. Дык вось аб сваім нібыта нацыяналізмам і дэмакратызме «Купала» абсадкай Бэндэ пісаў як аб нейкай «хваравітай здані», якая паланіла яго «на працягу доўгіх год яго свядомага жыцця». Паланіла, значыць, калі пісаў «Курган» і «Адвечную песню», «Бандароўну» і «Яна і я», «Раскіданае гняздо» і «Паўлінку», «На смерць Сцяпана Булата» і «Арлянятам».

Цвярозая логіка праніклівага літаратуразнаўца і добрае веданне не толькі купалаўскай творчасці, але і ўсёй атмасферы тагачаснага літаратурнага жыцця, а яшчэ нораваў і звычай ваяўнічых вульгарных сацыёлагаў і не дазваляе А. Лойку прыняць на веру бэндаўскія падтасоўкі. Пра самога Бэндэ ён піша таксама вельмі дасведчана і з той непрымрмасцю, якая нараджаецца сапраўднай любоўю да роднай літаратуры і глыбокім разуменнем усёй шкоды, якую наносілі ёй дзеянні бэндаўскага складу.

Прыклад з аналізам фальсіфікаванага «Адкрытага ліста Я. Купалы» характэрны і ў іншым сэнсе, як паказчык таго, што А. Лойка ў сваёй кнізе не абыходзіць самыя вострыя і складаныя праблемы, звязаныя з жыццём і творчасцю народнага паэта. І ў вытлумачэнне гэтых складаных праблем аўтар уносіць свой прыкметны ўклад. Таму і ў чыста навуковым плане яго кніга мае сваю самастойную і вельмі значную каштоўнасць. Нездарма ж выдавецтва «Молодая гвардыя» надрукавала пераклад гэтай кнігі ў славунай біяграфічнай серыі «ЖЗЛ», якая прад'яўляе самыя строгія патрабаванні ў многіх адносінах, у тым ліку да навуковай выверкі ўсяго фактычнага матэрыялу, выкарыстанага аўтарам.

Кніга «Як агонь, як вада...» спалучае ў сабе выразныя прыкметы арыгінальнага навуковага даследавання, напісанага ў жывой, свабоднай манеры эсэ, і дакументальна-мастацкай прозы раманага тыпу. Паяднанасць гэтых прыкмет, іх натуральнае ўзаемадзеянне і рухомае адзінства, пры якім у розных раздзелах становяцца больш прыкметнымі, пераважаюць, вылучаюцца на першы

паэтычная метафара, сінонім грамадзянскай і мастакоўскай апантанасці Купалы, які «сцвердзіў сябе прарокам свайго народа, быў, як агонь, які не ўтаймаваць, як вада, якой не запыняць».

І пра жыццёвыя дарогі паэта, і пра яго творчасць у кнізе А. Лойкі даецца ў цэлым шырокае і разнастайнае ўяўленне. Але аўтар, кіруючыся законам і раманнай арганізацыі твора, не прапускае ў прэстай храналагічнай паслядоўнасці ўсё жыццёвы і творчы шлях Янкі Купалы, а выбірае вузлавныя, паваротныя, найбольш яркія і, як правіла, найбольш драматычныя моманты гэтага шляху, затое піша пра іх вельмі падрабязна, з самай перакананчай дэталізацыяй. Пры гэтым, зноў жа ў адпаведнасці з патрабаваннямі раманнай формы, вялікая ўвага аддаецца ўнутранаму свету паэта, яго душэўнаму жыццю, яго інтымным пачуццям, увогуле чалавечаму вобліку, які звычайна ці то зусім абмінаюць, ці толькі злёгка, збоўшыга закрываюць уласна літаратуразнаўчыя даследаванні.

Тыя ж законы мастацкага пісьма дазваляюць А. Лойку і пэўнае перайначанне, зрушэнне асобных (параўнальна дробных) дакументальна засведчаных фактаў, што, аднак, не ўводзіць чытача ў зман, бо спецыяльна агаворана ў кнізе, і змену прозвішчаў рэальных асоб там, дзе ў Лойкі не было ўпэўненасці, што ён змог паказаць іх з поўнай гістарычнай дакладнасцю, і стварэнне на падставе жыццёвай біяграфіі аднаго пісьменніка двух розных персанажаў (Бядуля — Тулягер), і выкарыстанне такіх форм мастацкай умоўнасці, як уяўнае інтэрв'ю аўтара з самім паэтам або таксама ўяўная, фантастычная сустрэча Купалы з новым гісторыкам, напісаная цікава і змястоўна, хоць, можа, і з некаторым пераборам намёкаў, якія залішне празрыста вылучаюць на ролю гэтага новага гісторыка аднаго з нашых літаратуразнаўцаў.

Прываблівае ў кнізе А. Лойкі манера аўтарскага апавядання. Яно актыўнае, рухомае і гнуткае, пазначанае выразнай асабістай зацікаўленасцю і таму натуральна ўбірае ў сябе самыя разнастайныя інтанацыі — ад памяркова-разважлівых, па-даследчыцку ўдумлівых да ўсхвалявана-экспрэсіўных, прачула-лірычных, а то і з'едліва-саркастычных ці гнеўна-абурных.

Недзе ў Белавежы
дрэмліе зубраня.

І не бяда, што дыктар не называе аўтараў песні; галоўнае, што яна даходзіць да сэрцаў і юных, і дарослых. Можна было б шмат гаварыць пра іншыя папулярныя песні на словы Артура Вольскага, пра казачныя і аперэтанія спектаклі, ігравыя і мультыплекцыйныя фільмы, пастаўленыя па творах паэта... Але зараз мне хочацца спыніцца на яго кнізе «Дабяруся да нябёс», якая вылучана на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР.

У сваім новым зборніку Артур Вольскі працягвае той дэверлівы і шчыры дыялог, які ён вёў у сваіх папярэдніх кнігах: аб сумленнасці і годнасці, аб таварыскасці і сяброўстве, аб цудадзейнасці працы і ведаў, без якіх ніхто не можа знайсці сваё месца ў грамадстве, адбыцца як асоба... Закранаючы гэтыя сур'ёзныя выхавальныя і маральныя праблемы, аўтар не ўпадае ў грэх гучнай рыторыкі і голай павучальнасці, ён вядзе размову на мове паэзіі, дзе сюжэтная напружанасць суседнічае з лірычным захваленнем, мінорны роздум аб нечаканых выпрабаваннях у маленстве мяжуе з добраразумнай усмешкай і дасціпным жартам, рэалістычная дакладнасць з яркасцю і пераконаўчасцю метафар.

Як правіла, радок у паэта вызначаецца музычнай лёгкасцю, добрай рытмічнай арганізаванасцю, даходлівасцю і запамінальнасцю.

Ёсць бяспрэчная ісціна: сапраўдны твор для дзяцей — той, які з цікавасцю чытаецца і дарослымі. Менавіта такія

лепшыя вершы Артура Вольскага.

Змест верша «Упарты баравік» можна пераказаць вельмі каротка. Грыб-немаўлятка намагаецца прабіцца да святла праз мох, стаптаны падэшвамі грыбнікоў. Але баравічку гэта не удаецца. Аднак жаданне ўбачыць сонца настолькі моцнае, што маленькі грыб, нарэшце, знаходзіць у сабе сілы, каб выбрацца з цяжкіх. Толькі нядоўгай была яго ўпеха. Пільныя грыбнікі адразу ж прыкмецілі сваю здабычу:

Што ж,
Ідзі, браток,
І на сонцы
бліснуў нож.

Мне здаецца, што і гэтага пераказу твора дастаткова, каб уявіць не толькі трапіна ўбачаны малюнак, маленькую гісторыю жывой істоты, але і адчуць драматызм здарэння, дзе нараджэнне і скон звязаны непарыўна, бо ў іх выяўляецца адзінства супрацьлегласцей, няспынанасць адвечнага руху... Я далёкі ад думкі, што гэтыя, так сказаць, філасофскія, глыбінны пласт верша зразумее кожны юны чытач. Галоўнае, што ў творы ёсць мастацкі кантэкст, што напісаны ён як бы навіроў: тое, што велікаватае сёння, будзе якраз па плячы заўтра.

Часамі паэты, пішучы для дзяцей, спрабуюць як бы падрабіцца, падладзіцца пад іх узрост, гуляць з імі ў слоўныя забаўкі. Маленькія чытачы, як правіла, не дужа ахвотна прымаюць удзел у такіх гульнях, ім больш даспадобы размова з дарослымі на роўных, размова, у часе якой яны гатовы і

суперажываць, і жартаваць, і ўсміхацца. Артур Вольскі ўмее праікаць у дзіцячую псіхалогію, перадаваць яе разнастайныя нюансы, быць і сур'ёзным і вясёлым у паэтычнай гаворцы з юнымі.

Верш «Дабяруся да нябёс», які даў назву зборніку, бярэ пачатак фальклорнага вытоку:

Мама ўпрощае няспына:
— Еш, сыноч,
матулю ўцеш.
Не па днях,
а па гадзінах
бацьку ты перарасцеш!..

Наіўная мара дзіцяці вырастае вялікім: «дабрацца да нябёс», уласобная паэтам у дынамічным вобразе, не такая ўжо і фантастычная: рух жыцця часамі імклівей, чым самая смелая мара... Аказваецца, каб дасягнуць нябеснай вышыні, неабавязкова трэба мець рост велікана:

Не!
Вялізны рост —
не надта.
Лепей вырасту,
як тата.
А таты...
І гэта праўда,
я кажу табе ўсур'ёз:
стану смелым насманутам,
дабярўся да нябёс!

Будучы сур'ёзным у дыялогу са сваім чытачом, Артур Вольскі не пазбягае і фармальнае прыёмаў вершаванага ўмельства. Часамі яго майстэрства дасягае ўзроўню віртуознасці. Вось пачатак верша «Лясны прыпалах»:

У бялмарны
летні дзень
лёг на ўзлесак
чорны цень.
Ахаліў тут зайца
страх —
ах,
ах!
— Ой, які вялізны
птах —

ах,
ах,
ах!
Уцяйкаце
як хутчэй —
эй,
эй,
эй —
ад драпежніцкіх
вачэй —
эй,
эй,
эй!..
Не падсуньцеся
пад дзюбу —
бу-бу,
бу-бу-...
што нясе
згубу — усім нам
бу-бу,
бу-бу!..

Хоць у вершы паэт актыўна выкарыстоўвае паўторы выклікаў, гукапіс, алітэрацыі, асананс, твор не робіць уражання фармальнага эксперыменту, бо паэтычныя прыёмы ў ім служаць раскрыццю зместу, ды перадачы дынамікі развіцця сюжэта, стварэнню эмацыянальнага напружання.

У рэцэнзіях на кнігі стала ўжо традыцыйнай фраза: маўляў, творы ў ёй няроўныя па мастацкім узроўні... Вядома, гэта ж можна сказаць і пра зборнік Артура Вольскага «Дабяруся да нябёс». Відавочна, што такія вершы, як «Радзіма ў нас — цудоўная», «Хто ўсміхаецца з партрэта», «І я хачу служыць», у якіх аўтар спрабуе дзіцячага чытача далучыць да тэм грамадзянскага гучання, па паэтычным майстэрстве саступаюць творам, дзе ён нас уводзіць у поўны таямніц свет псіхалогіі юных. Аднак важна падкрэсліць іншае: у вершы на любую тэму паэт не дапускае моўнай неахайнасці, дзяжурных выразаў, думка ў яго заўсёды выказана

дакладна, радок гучыць напеўна.

У зборніку змешчаны і празаічны твор «Снягіркі з Урэнога». Жанр яго аўтар вызначыў так: была, якая ператвараецца ў казку. Гэта вельмі дакладнае вызначэнне. Спалучэнне рэальнасці і фантазіі, явы і сну, канкрэтных падзей і рамантичных прыгод, празаічнай рэальнасці малюнкаў і ўзніскасці паэтычнай выдумкі ствараюць асаблівы мастацкі каларыт твора, які дазваляе зазірнуць у псуны загадак і пытаніяў свет дзяцей, што адкрываюць для сябе зямлю людзей, іх узаемаадносіны. Галоўнага героя твора — задзірыста-дапытлівага хлопчыка, задумлена-лірычную дзяўчынку і мудрага дзядулю — аб'ядноўвае любоў да прыроды, да нашых крылатых сяброў — птушак... Любоў гэтая ў хлопчыка і дзяўчынку настолькі вялікая, што яна набывае цудадзейную сілу, юныя сябры дзякуючы ёй ператвараюцца ў снегіроў і ляцяць у далёкі Новы Урэнога, пра які ім так многа раскаваў дзед... І хоць, у рэшце рэшт, гэта аказваецца толькі прыгожым сном, аўтар здолеў не толькі перадаць палёт дзіцячай фантазіі, але і ў сваёй асаблівай мастацкай форме раскаваць пра гераічны будні вялікай будоўлі на поўначы нашай краіны.

Хораша, таленавіта працуе Артур Вольскі ў адным з самых цяжкіх жанраў літаратуры — у творчасці для дзяцей. Яскравае пацвярджэнне таму — яго кніга «Дабяруся да нябёс», якая палюбілася юнаму чытачу.

Пятрусь МАКАЛЬ

свазязей, пра вялікі ўплыў беларускай культуры на суседзяў — у першую чаргу літоўцаў, а таксама палякаў і братніх усходнеславянскіх народаў. Напрыклад, альбом «Жывавіс Беларусі XII—XVIII стагоддзяў» знаёміць чытачоў з шэрагам цікавых помнікаў фрэскавага жывавісу, ікананісу і партрэта на мастацтва, пачынаючы з фрэсак XII стагоддзя — Спас-Ефрасіннеўскага манастыра ў Полацку. Ужо ў XII стагоддзі на беларускіх землях адбываўся складаны працэс станаўлення мясцовай школы жывавісу, якая грунтавалася на засваенні лепшых традыцый усходне-заходнеўрапейскай культур. Аўтар адзначае (і пацвярджае гэта навуковымі дадзенымі), што ў XV—XVI стагоддзях пеллядоўна развіваюцца гістарычна абумоўленыя культурныя сувязі Беларусі з Украінай, а таксама з Расіяй, якая паступова адраджалася пасля татарскага іга, аб'ядноўваючыся пры гэтым і на духоўны патэнцыял Беларусі.

Партрэтнае мастацтва XVI—XVIII стагоддзяў... Беларускія мастакі выконвалі свае работы на ўзроўні агульнаўрапейскага мастацтва таго часу. Выкарыстанне традыцый заходнеўрапейскага мастацтва і здабыткаў беларускага ікананісу жывавісцамі з Гродна, Вільні, Мінска, Полацка давала свой станючы плён.

Не менш цікавы альбом «Пластика Беларусі XII—XVIII стагоддзяў». Ілюстрацыі ахопліваюць па сутнасці ўсе віды пластыкі. Формы гэтых помнікаў гісторыі і культуры Беларусі часта косяць рэлігійны характар. Але ёсць у альбоме і ўзоры свецкага мастацтва — разьбы, некладак, плітак, грабянёў «зварынага» арнаменту, а таксама абразоў (XII—XIII стст.). Широка прадстаўлены ў альбоме паліхромная драўляная скульптура, разьба, лепка XIV—XVIII стст., мемарыяльная скульптура XVI—XVIII стст. Гэтым помнікам культуры ўласцівы розныя тагачасныя формы мастацтва — раманскі, гатычны стылі, рэнесанс, барока і класіцызм. Беларускія майстры ставіліся да іх творча і ар-

ганічна спалучалі з народнымі традыцыямі і нацыянальным светапоглядом. У другой палове XVII стагоддзя быў створаны нацыянальны стыль разьбы, якая потым мела шырокае распаўсюджанне ў Маскве, там яе называлі «беларуская разьба невылетная». Таленавітыя разьбы з Беларусі, у тым ліку Арсен з Оршы, Клім Міхайлаў са Шклова, стварылі шэдэўры аб'ёмнай дэкаратыўнай разьбы ў тагачасным усходнеславянскім мастацтве. Многія з гэтых твораў аўтар альбома апісала з навуковага пункту гледжання.

Трэцяя кніга — «Дэкаратыўна-прыкладнае мастацтва Беларусі XII—XVIII стагоддзяў» — разглядае помнікі ювелірнага мастацтва, творы керамікі, фаянсу, шкла, саломкі, скуры, узоры тканін, вышыўку, карункі і шпалеры, многія з якіх публікуюцца ўпершыню.

Найбольш характэрнай галінай мастацкага рамства сярэднявекі была ювелірная справа. Ювелірыя ўпрыгожаны і ўзоры мастацкага металу, знойдзеныя ў многіх старажытных гарадах Беларусі, былі створаны пад уплывам візантыйскай культуры. І ў той жа час набіраюць сілы мясцовага мастацкага школы, у першую чаргу — полацкай. Пра гэта сведчаць шматлікія творы мастацтва, і перш за ўсё крыж Ефрасінні Полацкай (1161 г.), створаны выдатным майстрам Лазарам Богшам. Таксама абразкі «Барыс і Глеб» з Копысі, свайновыя абразы з Турова, медальён з Ваўкавыска. У Беларусі знойдзены помнікі свецкага мастацтва XII—XIII стагоддзя — амулеты, бранзалеты, пярсцёнкі. Майстры старажытнай пярсцёнкі Беларусі былі добра знаёмы са складанай тэхналогіяй апрацоўкі металу.

У XV—XVIII стст. беларускае ювелірнае мастацтва і апрацоўка металу прадстаюць як мастацкая школа з яркавымі нацыянальнымі рысамі, як выдатная з'ява ўрапейскай культуры. У сярэдзіне — другой палове XVII стагоддзя беларускія золатакавалі засвоілі новыя прыёмы чаканкі рознавысокага рэльефу, арнаментыку сталага барока і спалучылі іх з нацыянальнымі традыцыямі, стварылі свой варыянт барочнага мастацтва.

Барока ў гэты перыяд — пануючы стыль ва ўсіх галінах мастацтва. Найбольш характэрныя яго рысы адбіліся ў архітэктуры, якая атрымала назву «віленскага» ці «беларускага» барока.

У беларускай кераміцы XV—XVI стагоддзяў даследчык праследвае творчае засваенне традыцый рэнесансу.

У XVIII стагоддзі на аснове цэнтраў шклявырабаў узнікаюць шклянныя мануфактуры — Налібоцкая і Урэцкая. З канца 30-х гадоў XVIII ст. да 1846 года існавала Слуцкая шаўкаткацкая мануфактура. Высокі мастацкі і тэхнічны ўзровень выканання стварыў сусветную славу беларускім майстрам.

«Трыпціх» па гісторыі мастацтва XII—XVIII стст. разам з кнігамі В. Шматава «Беларуская кніжная граўюра XVI—XVIII стагоддзяў» (Мн., «Навука і тэхніка», 1984), В. Церашчатавай «Старажытнабеларускі манументальны жывавіс XI—XVIII стагоддзяў» (Мн., «Навука і тэхніка», 1986), М. Ткачова «Замкі Беларусі» (XI—XVIII стст.) (Мн., «Полымя», 1977) і шэрагам іншых з'яўляюцца энцыклапедыяй дадзенага перыяду гісторыі нашай мастацкай культуры. Гэта яшчэ раз падкрэслівае, што мастацтва Беларусі развівалася ў агульнаўрапейскай плыні, захоўвала пры гэтым сваю самабытнасць. Выданне ўяўляе вялікую цікавасць для мастакоў, вучоных, краязнаўцаў, выкладчыкаў, студэнтаў і навучнікаў, для ўсіх, хто неабякава да гісторыі роднага краю і яго культуры. Вылучэнне Дзяржаўным мастацкім музеем БССР і сакратарыятам праўлення Саюза мастакоў рэспублікі гэтага трыпціха на Дзяржаўную прэмію БССР з'яўляецца слушным і своечасовым.

А. ГРЫЦКЕВІЧ,
доктар гістарычных навук

З ТАБОЮ, КНІГА ДОБРАЯ...

Хай дзеці майго беларускага
краю
Сябруюць з усімі народамі
шчыра!
Для вас я жыву, спадзяюся,
шчунаю,
Хачу, каб раслі вы для шчасця
і міру!

Вялікая і працяглая дружба звязвае чытачоў дзіцячай бібліятэкі № 2 г. Мінска з паэтэсай Эдзі Агняцвет. Вершы паэтэсы можна пабачыць на выстаўках і стэндах бібліятэкі.

«З табюю, кніга добрая,
Ідзем у новы век.
Ты мужная і шчодрая,
Як добры чалавек!» — чытае юны чытач на пано ля ўваходу радкі з верша Э. Агняцвет, які стаў песняй (муз. Я. Глебава). У многіх чытачоў ёсць свае любімыя вершы Э. Агняцвет, і дзеці з задавальненнем чытаюць іх.

Цікава прайшла ў бібліятэцы прэм'ера-ранішнік кнігі Э. Агняцвет «На двары алімпіяда». Члены клуба «Верасок» (вучні 73-й школы) раскавалі аб тым, што ім асабліва спадабалася ў новым зборніку, прачыталі любімыя вершы. Усім спадабаўся верш «Табе жадаю». І яны яго прачыталі калектыўна.

Вершы з новага зборніка Э. Агняцвет развіваюць у дзяцей цікавасць, садзейнічаюць далучэнню да свету прыгажосці, вучаць быць шчырымі, праўдзівымі, добрымі.

Ім спадабаліся вершы «Самачаснае неабходнае», «Нарацанскія сябры», «На двары алімпіяда» і многія іншыя. Ранішнік закончыўся вершам, які прачытала Э. Агняцвет:

У добрым здароўі гадуецца,
дзеці,
У сэрца ўбрайце ўсе фарбы
вясклікі
Хачу, каб вы ўсё разумелі на
свецце,
А ў працы былі, як руплівыя
пчолкі.

А зусім надаўна бібліятэкар А. Масалава правяла ў бібліятэцы «Урок міру» з удзелам Э. Агняцвет. Вучні 3-й класаў школы № 73, а таксама іх сябры са школы № 49 вывучылі на памяць вершы «Я жадаю міру на Зямлі», «Маё права», «Хай часцей смяюцца дзеці», «Свята кнігі» і іншыя, зрабілі малюнкi да вершаў.

Шмат добрых слоў пра творчасць Э. Агняцвет было сказана на сходзе калектыву цэнтралізаванай сістэмы дзіцячых бібліятэк Мінска пад час абмеркавання зборніка «На двары алімпіяда». «Свет паэзіі, які стварае Э. Агняцвет, як рэальнасць увайшоў у свядомасць некалькіх пакаленняў дзяцей, і кожны, хто жыў у некалі ў гэтым свеце, захоўвае ў сваім сэрцы ўспаміны аб ім», — сказала дырэктар ЦДБС г. Мінска Л. Сачко. «Я працую 35 гадоў з юнымі чытачамі. І бачу, з якой прыязнасцю ставяцца дзеці да твораў Э. Агняцвет. У яе герояў яны вучацца дабрыні, любові да Радзімы, інтэрнацыянальнай дружбе. Вершы паэтэсы прасякнуты грамадзянскасцю і лірычнасцю», — сказала М. Берхман, загадчыца дзіцячай бібліятэкі № 1.

Вершы Э. Агняцвет заклікаюць дзяцей да роздому, да духоўнага засваення свету.

А. ЛІСОУСКАЯ,
загадчыца дзіцячай бібліятэкі
№ 2 г. Мінска.

Гэтак лёгка паддаўся і спакусам,
і стрэсам
Пад уладай бязлітаснага прагрэсу.

Дагары паляцелі каноны, законы,
За якія ніхто больш не хоча трымацца.
Дзіва што, абнаўленне іконы
вар'ні для кога ўжо не сенсацыя.

А нябесныя страшныя кары
Не страшней за злачынствы зямныя.
І тады, абнавіўшыся сам, ён надзеў
акуляры
Самыя модныя, рагавыя.

І цяпер усебачнаму воку
Усёй планеты даступна ўлонне
І паблізу, і знізу, і збоку,
І навокала—як на далоні.

Усявышні, сучасны ў абліччы.
Хоч—спрачайся з ім, хоч—па-добраму
гутары.

А тым часам грахі нашы лічыць
Ён ужо на камп'ютэры.

Апошняму Герастрату

Якою яна табе ўбачыцца,
атрымацца, а на ёй, спрадвечнай,
Знявечанай і скалечанай,
Жыцця ўжо нідзе не значыцца?

Выбухі, бліскавіцы,
Рэха ланцужнай рэакцыі.
Успыхне і заіскрыцца
І згасне пратуберанцам.

Дарэшты расплавіцца, выкіпіць
І толькі навекі ў смале
Ты застанешся, выкапень,
Адзін пры астылым катле,

Навекі пракляты сусветам
Апошні яго навасел,
Хто падпаліў планету
І бомбу шпурнуў у кацёл.

Чырвоная кніга

Не занясеш ужо ў гэтую кнігу
Ні Чырвонае Урочышча, ні Нямігу,
Ні дзядзінца, ні замчышча,
ні падвор'я.—
Ты даруй нам, пакутніца наша,
гісторыя.

Ты даруй і ўпішы нашы грэшныя
душы—
І бязвінных авечак, і ўсіх вінаватых,
Хто заўзята пустошыў, і нішчыў, і рушыў,
Нават слыхам не чуўшы пра
Герастрата.

Неандэрталец

Ён нікому ўжо не падае рукі,
Ледзь працягваючы палец.
Хутка скамянее на вякі
Сябра мой—неандэрталец.
Славы ўласнае няўтольнік,
Сам сабе—гатовы помнік.

Бяссмерце вяды

Здавалася, ёй не прабіцца тут—
На векі вечныя загінула крыніца.
Апала багавінне, схлынуў мут—
І зноў спадыспаду струмень бруіцца.

Па матывах буквара

Мама мыла раму,
Мама дочку мыла.
Дочка стала мамай,
Пра раму забыла.

Ёсць у мамы дочка,
Ёсць у бабкі ўнучка,
Дзесяці гадоўкаў
Унучка-беларучка.

З мамай вучыць гаму
Унучка-белалапка.
А хто ж мае раму?
Раму мае бабка.

Модная скорагаворка

Авар'ян у пелерыне,
Цэла Фані ў цэлафане,
Раскашуе на прырне
У нейлоне Марыяна.

Мар'я зрэб'е тчэ ў адрыве
Мне на порткі, проша пана.

Смелы баязлівец

Што ў імені яго,
Лакея—скамароха?
Ён сам не ведае таго—
Эпоха.
Трымціць душа
На кончыку пяра,
Ад страху анямеўшы:
—Ш-шэ...

А загадаюць—
Пасмялець пара,
Ён першы закрывыць:
— У-р-ра!

Вясельныя прымаўкі

Калі дзеляць каравай,
Марна часу не губляй,
Бліжэй месца выбірай,
Шырай рот разяўляй.

Увешнаму малайцу
І пачотка ўсуды ў смак.
Астаўцу—з аўцу,
Або ніяк.

Пакайце астаўцу
Кожны раз жыўцом аўцу.
Усе вяселлі абыду,
Назбіраю чараду.

Будзе сваццям і сватам,
Будзе цешчам і цяццям,
І нявесткам, і зяцям,
І ятроўкам, і шваграм,

Залувіцам, дзеверам,
Развядзёнкам, прымакам,
Бабылям і ўдаўцам,—
Будзе мне, будзе вам,
Будзе ўсім астаўцам!

Аляксею Зарыцкаму

Калі пачыналі з табой мы ў Бабруйску,
Сабе не давалі патачкі і спуску,
Аддана шчыруючы на камбінаце,
Абодва і ў верхах былі на падхваце.

Хоць часу мінулася, браце, ўжо шмат,
А ён не стамляецца, наш камбінат.
Бесперапынна гоніць фанеру
І мы з табой гонім—гонім паперу.

Вырабы нашы з адной сыравіны,
Той самай, з якой пачыналі ў Бабруйску.
Ах, вершыкі, вершы, ах, успаміны,
Колькі пайшло вас на ўсушку,
на ўтрэску,
На ўцэнку, бо «гэта ж па-беларуску».

Колькі па часе забылася, страчана,
Колькі, хто ведае, будзе забыта.
Адзіная ўцеха—вялікая спадчына,
Тая, што разам з народам здабыта.

Клён і яліна

Два дрэвы злучылі свае галасы
І скрыпкаю сталі абое.
І гэтак зрасліся на ўсе часы,
Што людзі іх песню назвалі любоўю.

Сэрца адное
У клёна, яліны.
Разам яны да апошняй хвіліны.
Змоўкне яліна, клён не зайграе.
Дзынкне струною—
І памірае.

Здымак на памяць

У самы прыдэдзень холада—
Такая раскошная вяселі!
Вунь пад цяжарам золата
Ясень зусім зняможа.

Баюся, што не ўтрымае,
Бачу—з апошняй сілы.
Харашыня якая!
Дружа мой, ясю мілы,

Чуеш, звяніць зазімак?
Сівер дзьмухне цівосе.
Хай застанецца хоць здымак
На памяць пра нашу вясень.

будзь падсыплю. Чуеш, гвалт узнялі? Не гаспадар
я стаў... Толькі курэй і трымаю каля сябе. На
парсючка не хапае Макара... А так усё ў краму ды
ў краму... І цукар тамацкі, і селядзец паднязучы
гібрыдны, і хлебчык — усё, слава богу, ёсць. Ну,
дык я пайду? Не сумуй... Во ўпраўлюся, адпачну
трошкі, а тады зноў да цябе вярнуся. І мы зноў па-
гамонім. І нам будзе несялей. Хуценька я... Ты ча-
кай... Чакай мяне, дзіцятка...

Макар селяў на двары проса з кашчавай жмені,
куры навывперадкі таўкліся перад ім — клявалі,
ажно хадзілі ўпрысядкі чубкі, а калі нахапаліся
зярнятак, пацішэлі, угаманіліся, лянна сноўдаліся
накол гаспадара.

— Хопіць, хопіць. — шаптаў стары, высышаў
рэшткі проса назад у маленькае вядзерца. — І заў-
тра дзень будзе...

За аселіцай загулі машыны. Макар насцярожыў-
ся, павярнуўся тварам у бок дарогі. Ён толькі чуў
— не бачыў: далекавата былі яшчэ тыя, а вочы
адсвятлілі снаё. Пастаніў вядзерца на стол, прытк-
нуты да сцяны хаты, мінуў веснічкі, прычыніў іх,
каб трымаліся двара чубаткі. Гул нарастаў... Ця-
пер стары мог збольшага згледзець, што ледзь як
не на яго паўзучы машыны. Багата іх. «Цэлая
арцель, — падумаў Макар. — Куды гэта іх столь-
кі?» Наперадзе калоды круціўся спрытны старшы-
нёўскі «уазік», ён раптам звярнуў да старога, спы-
ніўся, а з кабіны вылез сам Жмайлік, не звяртаю-
чы ўвагі на Макара, даваў знакі рукой машынам,
каб ехалі далей, не збочвалі, гледзячы на яго, а
калі ўпаўнуўся, што ўсё ідзе так, як і трэба, па-
дышоў да старога, павітаўся.

— Няўжой-та ў калгас папаўненне? — паціка-
віўся Макар.

Жмайлік хітравата ўсміхнуўся, пакратаў паль-
цамі свае рэдзенькія вускі, сказаў, бы пячатку
паставіў:

— Дарогу, дзед, будзем рабіць!
— Дарогу? — перапытаў стары, паківаў гала-
вою. — Ды яна ўродзі і ёсць... Ці пад суседзяў
будзем, га?

— Ну! А чым мы горшыя за іх? — у Жмайліка
святліўся твар, ён радаваўся, па ўсім было відаць,
што сваё старшынёўства ў Борнах пачынае не з
якой-небудзь там дробязі, а бярэ вышэй, з перспек-
тывай. — І зробім! Хопіць машыны ламаць! Дзед...
прабач, не ведаю, як цябе зваць-велічаць?

Макар назваўся.

— Будзем знаёмы. Жмайлік Сцяпан Пятровіч.
Спяшаюся, а то заедуць хлопцы не туды, куды
трэба. А спрана такая, Макар! У цябе не могуць
дарожнікі вугал знайсці? Жыць ім недзе ж трэба.
Ну, чаму маўчыш?

— Ды ета ж... адзін я, старшынёк, у хаце. Аў-
гінні няма ўжо... Хто ж згатуе, накорміць? Калі
толькі самі? Печ ёсць...

— Накормім у сталаўцы, Макар. Ім дах над га-
лавой трэба. Вугал.

— Ну, калі так мала, то хай ідуць.

— Спаць ёсць дзе?

— Чалавекі тры прыму, — ціха прамовіў стары,
а потым насцярожыўся. — Толькі, старшынёк, пад-
бярэ непітушчых...

— За гэта не хвалюся. Вось і добра. Ты трох
прытуліш, другі... Я прышлю іх да цябе. Не адлу-
чайся ад хаты. Якраз ім тут зручна будзе — даро-
га блізка...

Жмайлік забраўся ў машыну, гыркнуў матарам.
— Пачакай-ка, старшыня! — узняў руку Макар.
— Спытаць мушу...

— Слухаю, дзед. — высунуў галаву з кабіны
старшыня. — Слухаю, слухаю!...

Стары патаптаўся крыху на месцы, затым па-
дышоў бліжэй, глядзеў сумнымі вачамі на Жмайлі-
ка, не асмельваўся гаварыць.

— Няма часу, Макар! — крыкнуў старшыня.

— Асфальт — добра ета. Ага. Ну, мы, барча-
не, таксама даўно ўжо ў лапцях не ходзім. Праў-
дацкі. Ты, хоць і новы ў нас чалавек, а на свае
вочы бачыш. Толькі баюся я, што дарога шкоды
наробіць...

— Во як! — ускінуў падбародак Жмайлік. —
Нешта я цябе не разумею...

— Паглядзі на вокны — праз хату, лічы што,
забіты дошкамі крыж-накрыж. Няма каму ў хатах
жыць. І астатнія, баюся, драпануць у горад.

— А дарога тут пры чым?

— Як жа... Чаму не бегчы па асфальце? Толькі
бязкі...

Жмайлік расмяяўся, прычыніў дзверцы і на
ад'езд акрыкнуў Макара:

— Пажывём — пабачым!

«Уазік» крануўся з месца, накальваўся на да-
рогу, а потым шпарка панёсся за калонай.

Хлопцы ў Макара жылі вясёлыя, гаваркія. Пас-
лухаць іх, дык героі: дзе ні білі і што ні рабілі.
Пра космас толькі ні слова. Сяргей, які паабяцаў
старому выкапаць проста на двары сваім заграбас-
тым каўшом калодзеж, каб не хадзіць яму далёка
па ваду, на язык быў лёгкі і ўсё разносту былога
старшыню:

— Яго даўно трэба было б турнуць! За каго вы,
дзед, на сходах руку ўзімалі? Хоць ты і не віна-
ваты... Ну! Што ён у вас пасля сябе пакінуў? Вок-
ны забітыя? Дык гэта я бачу. А яшчэ? Нават даро-
гі не мог зрабіць! Гультай! Абібок! Не, вы паду-
майце толькі: сам жа больш за іншых ганяў па ёй,
а ленаваўся. Для сябе! Дык у яго што, і на самай
справе сям'я ў горадзе так і жыла?

Макар кінуў.

— Куды ў раёне глядзелі? — Сяргей увесь быў
у руху, выціскаў ботамі тонкі рып з маснічын. —
Даўно б яму па шапцы ўгрэць! Соні! Позна вочы
прадёрлі... Суседзі вунь прыбіраліні ў хатах ма-
юць! А цяпер вот Жмайліка вазымі. Зялёны, я тут
не прырчу, але разваротлівы, халера! Хацкі! Не
паспеў стол у кабінеце абжыць, а ўжо за дарогу
ўзяўся. Гаспадар! Такого б раней, дык у вас тут
дзіцячы сад будаваць самая што пара. Ён у вас

усіх чаркалобаў прыцісне. Нас таксама, для поў-
най яснасці сказана хай будзе, папярэдзіў: «Хлоп-
цы, глядзіце ў мяне: калі ў час работы каторы чар-
ку ўхопіць — на сябе крыўдуіце». Во!

Макар слухаў Сяргея ўважліва, хітаў галавой
— пагаджаўся. Хоць і новы чалавек у вёсцы, гэты
Сяргей, а багата ведае, праўду гаворыць.

— Значыць, будзе гарадская дарога? — узні-
маў вочы на экскаватарчыка стары.

— Будзе, дзед! Сёлета! Мы ваду ў ступе не таў-
чом! Нам таксама карміць дзяцей трэба!

— Памаладзее, значыць, яна... Што ж, ёй жыць
яшчэ доўга... Ёй жыць... — ківаў белай галавой
Макар.

Стары звычайна праводзіў хлопцаў за веснічкі,
іншы раз кандыбаў услед за імі, моўчкі назіраў,
як экскаватар засыпае канавы жоўтым пяс-
ком, што возяць, ледзьве паспяваючы, аднекуль
здаля самазвалы, як бульдозер раўнуе дарогу, чуў
пісклявы, бы птушыны крык, шортат жалеза аб ка-
мяні. Камяні блішчэлі на сонцы абскобленымі бе-
лымі бакамі, і здавалася яму, што дарога ўпарці-
ца людзям, паказвае зубы. «А ўсё ж шкада цябе,
дзіцятка, — шаптаў Макар, — хоць і прыхарошва-
юць цябе, у новую кашулю апранаюць. Я да такой
прывык, якая ты ёсць. Толькі хай ужо будзе і так,
як хоча старшыня... як робяць хлопцы. Пазнаеш
мяне, апранутая ў асфальт, га? Павінна, павінна
пазнаць...»

Хлопцы слоў на вецер не кінулі — васьм яна,
дарога.

Блішчыць на сонцы асфальт. Макар стаіць на
сваім прывычным месцы, углядаецца ўдалачынь.
Стары пазнае старшынёўскі «уазік», імчыць ён па
шырокай палосцы дарогі, а на пад'ездзе да Мака-
ра запавольвае бег, злёгка рыпчыць тармазамі, спы-
няецца. З кабіны высювае галаву Жмайлік, ківае,
усміхаючыся, на задняе сядзенне:

— Чыя праўда, Макар? Не ўцякаюць людзі —
назад вяртаюцца. Бачыш, вязу! І чаму не вяртаць-
ца, калі такую дарогу адгрукалі!

Узрадаваны старшыня едзе далей, а Макар стаіць
насураць хаты на сваёй дарозе. Памыліўся ён.
Першы раз за многія гады. І быў вельмі шчаслі-
вы...

Ён стаіць, сашчапіўшы рукі на кульбе, ціха ка-
заў:

— Ну, і як табе жывецца цяпер, дзіцятка, у но-
вым адзенні? Не цісне апратка? Не, гаворыш.
Вось і добра. Жыві. Табе доўга на гэтым свеце ба-
віцца... Мне б толькі глянуць, хто будзе ездзіць і
хадзіць па табе туды далей... Відаць, не гляну...
Дзякуй богу, і так пражыў багата... Яшчэ з таго
веку дыхаю... А ты будзь... Увесь час будзь... Ня-
хай па табе толькі добрая, лёгкая нага ходзіць і
нашы машыны ездзяць... Пайду я... Забавіўся я...
Пайду... А ты — будзь...

Над Макарам і дарогай вісіць цёплае, вечнае
сонца.

У публікацыях «Ліма» на працягу года неаднойчы закраналіся надзённыя праблемы, што стаць сёння перад тэатральным мастацтвам рэспублікі. Прыгадайма гаворку «Тэатр у прапанаваных абставінах» з удзелам практыкаў сцэны, выступленні на пытаньнях кантактаў нацыянальных сцэны і

драматургіі, аглядныя артыкулы, прысвечаныя дзейнасці асобных тэатраў...

Напярэдадні новага тэатральнага сезона рэдакцыя звярнулася да сваіх сталых аўтараў з анкетай. Былі прапанаваны такія пытанні:

1. Якая з падзей мінулага тэатральнага сезона (п'еса, спектакль, рэжысёрская ці акцёрская работа) была, на Вашу думку, найбольш яркай?

2. Як бы вызначылі Вы асноўныя тэндэнцыі і «бялявыя кропкі» працэсаў, што адбываюцца ў сучасным беларускім тэатральным мастацтвам?

3. Ваш «прагноз» на новы тэатральны сезон!..

Тэатральны сезон: на скрыжаванні думак

Георгій КОЛАС

1. Найбольш яркая з пастаўленых у леташнім сезоне п'еса? Напэўна, «Бура». Ці — «На дне»?

Спектакль? Здаецца, «Акушэр» у Гродзенскім тэатры. Больш яскравай безгустоўшчыны ніколі і нідзе не бачыў. У маім бланкоце засталіся запісы выказванняў спецыялістаў на абмеркаванні гэтага спектакля ў Віцебску на першым Беларускай тэатральным фестывалі: «Недарэчная, абразлівая, бестактоўная гульня ў народ» (Ю. Роеў, Масква), «Вы мяне абразілі» (Н. Забалотная, Кіеў), «Кампраметацыя заяўленага ў п'есе ідэалу» (А. Лабовіч, Мінск). Праз тыдзень, на заключнай творчай канферэнцыі, зноў запіс: «Гродзенскі тэатр узнагароджаны дыпламам — за актыўную работу з беларускай п'есаю».

Вось і думаю — навошта «ЛіМ» праводзіць гэтую анкету, высвятляе нейкія «прагнозы» і падводзіць «вынікі»? На тое лета, мабыць, недзе будзе зноў «стрэс-канферэнцыя», яна паведаміць грамадскасці, што нашы тэатральныя аб'екты зноў і спрэс — у найярчэйшых з'явах...

Аварыйнасць пастаноўкі «Акушэра» ў Гродне я назваў бы варыянтам тэатральнага Чарнобыля, калі ўявіць неверагоднае: калі б віноўнікаў тае аварыі таксама ўзнагародзілі дыпламам... за актыўнасць...

Пасля тае «стрэс-канферэнцыі», вярнуўшыся назад у Мінск, убачыў на гастролях Севастопальскі тэатр. Вось тут мяне і напаткала сапраўды — падзея: пастаноўка п'есы В. Чарных і М. Захарава «Праводзім эксперымент». Самакрытычна прызнаюся, што не здолеў у сваёй лімаўскай рэцэнзіі раскрыць чароўнасць гэтай з'явы, напісалася грувасткавата. Больш дасціпна напісала Т. Арлова ў «Советской Беларусі». Перачытайце. І яшчэ перачытайце навава артыкул у часопісе «Тэатр» № 7, 1968 — таксама пра гэты спектакль. А лепш за ўсё падаіце ў БТА заяву на творчую камандзіроўку ў Севастопаль, на адзін-два дні. Я тройчы быў (у Мінску) — на «Эксперыментах». З кожным разам адкрывалася «няўбачанае», новае. Дагэтуль непакоіць персанаж, якому ў той маёй рэцэнзіі не выкраілася месца. Прозвішча — Лучыстая (па-беларуску «прамяністая»). Сама сабе і нумар першы, і дублёр, наогул «інжэню ля камсамоль» (было такое амплуа ў 20-я гады): чырвоная касынка, маршыроўка, тэмп «давай-давай!». Паспрабаваў аднойчы Косцін з ёй параіцца — засумняваўся ў нечым, так і так, маўляў... Лучыстая прыкінула, бадзёра ляпнула далонькай, як лапат-

кай, па плячы: «Давай, шуруй!», і ў тэмпе знікла. Косцін зноў вагаецца: здаецца, я не так ёй раскажу, было ж... І зноў бяжыць Лучыстая, і Косцін паўтарае свой расказ — пра тое самае, зусім інакш. Лучыстая прыкінула... і зноў пахлопчукоўску, як лапаткай, па плячы: «Давай, шуруй!».

2. Асноўныя тэндэнцыі — катастрафічны заняпад мастацкага і грамадзянскага мыслення. «Бялявая кропка» — прамянёвае захворванне «лучыстасцю».

3. Прагнозы? Насцярожана-аптымістычныя, з надзеяй на перабудову — адкладаць яе няма куды, бо метастазы прамянёвасці дайшлі да мазгавой структуры тэатральнага мастацтва, ды і цэлілі яны туды — даўно, пад лозунгамі барацьбы супроць «сумненняў», «інтэлектуальнасці», за прамянёвае «давай, шуруй». «На шчасце нашага народа... у Савецкай краіне не вырасла пакаленне, якое «сумняваецца», — семнаццаць год назад на гэтай фразе некай дзіўнавата перасягнула з «Немана» стар. ў «Польмя» (№ 9, 1969, стар. 142, радкі 4—5) адна няскончаная тэатральная дыскусія (дарэчы, слоўнік Даля рускае «сомнение» дапаўняе варыянтам ці сінонімам — «сумленне», а «сумленне» — ці перакладзецца яно на мову «прамянёвасці?»).

Прамянёвае тэатрнаўства спараджае прамянёвую драматургію. Вось яе клінічны ўзор — «Дзень добры, Прыпяць» А. Лявады («Тэатр» № 7, 1976). Усё, што адбылося сёлета ў Чарнобылі, героі гэтай п'есы прадракалі, як па бібліі. Вядома, прадракалі тыя з іх, якія — «сумняваліся». Па аўтару яны, вядома, нейкія «не нашы»: цёмныя Марыны ды Макрыны, змрочныя сектанты і былыя паліцаі. Іх «сумненні» ў п'есе выкрывалі «нашы», — гэтыя не сумняваліся, бадзёра «шурвалі», прыпяваючы па-нашаму, па-беларуску: «Клічу цябе, Янка, памажы хутчэй».

Напэўна, «прамянёвыя» хацелі б тую п'есу сёння выкінуць на дно Забыць-ракі? А як быць з дыспетчарам, які, не сумняваючыся, даў каманду «шурваць» з адключанай сістэмай ахалоджвання рэактара? Ці не са страху перад «прамянёвымі» — каб не патрапіць з іх суровай ласкі ў той крамольны спіс: «не нашы»? І колькі каштаваў ягоны (выхаваны і тэатрам!) страх — краіне?

Прамянёвыя героі — не сапраўдныя героі, а «в.а. герояў». Час настаў пазбавіць іх ад гэтага «в.а.» і ад «геройства», пры якім, як кажа старшыня Малюцін у «Апошнім журавлі»: «Пакляўся нашым ідэалам, і ты ў авангардзе». Правільна

Малюцін сумняваецца (не ў нашым ідэале, а ў методыцы «лучыстых-прамяністых»). Маркс — адказамі ў сваёй анкетце — раіў сумнявацца...

Клара КУЗНЯЦОВА

1. Яркая падзея, якая б узрушыла, захапіла, «сціснула сэрца», на мой погляд, не было. На жаль. Падзеяй у культурным жыцці рэспублікі лічу адкрыццё Маладзёжнага тэатра.

2. Мінулы сезон зноў пацвердзіў, што дасягненні і здабыткі сцэны — у рэчышчы мастацтва псіхалагічнага рэалізму. А яго паўнамоцны прадстаўнік і праваднік — акцёр. Акцёр-асоба. Адсюль відавочнае ўзмацненне ролі акцёра. Гэта момант становічы.

«Бялявыя кропкі»? Яны ёсць. Мастацтва — справа жывая, творчая. Перабудова, якая сёння адбываецца ва ўсіх сферах нашага жыцця, закранула і тэатр. Правядзенне эксперыменту — сведчанне гэтаму. Вірлівая плынь жыцця, новыя ідэі знаходзяць сваё адлюстраванне на сцэнічных падмостках. Але «свет ідэй» існуе быццам бы сам па сабе, не закранае «свет пачуццяў». Свет пачуццяў — надзвычай сціплы, мізэрны. У гэтым, на мой погляд, адна з прычын аднастайнасці, аднаклернасці, фармальнасці і падобнасці спектакляў.

Да «бялявых кропак» я далучыла б заняпад прафесійнага майстэрства, асабліва акцёрскага. Пануюць штампы, абыякавасць, што нярэдка прыкываецца снабізмам.

За рэдкім выключэннем і сучасныя п'есы не з'яўляюцца ўзорам высокай літаратуры.

3. Прагнозы ў мастацтве — справа складаная. Не б'юся. А пажаданы, спадзяванні ёсць. Каб былі тэатральныя падзеі — яркія спектаклі, рэжысёрскія і акцёрскія работы. І каб было менш узаемных папрокаў, крыўд, абвінавачванняў. Тэатр крыўдуе на драматургаў, драматургі на тэатр, а ўсе разам — на крытыкаў... Ці плённа гэта? Лепш аб'яднаць агульныя намаганні.

Уладзімір МАЛЬЦАУ

Важнай падзеяй мінулага тэатральнага сезона было адкрыццё Маладзёжнага тэатра БССР. Незалежна ад мастацкага выніку першага спектакля сам факт з'яўлення новага тэатра — радуе. Яму яшчэ трэба па-сапраўднаму нарадзіцца. Хочацца, каб гэты калектыў не стаў дублёрам звычайнага ТЮГа.

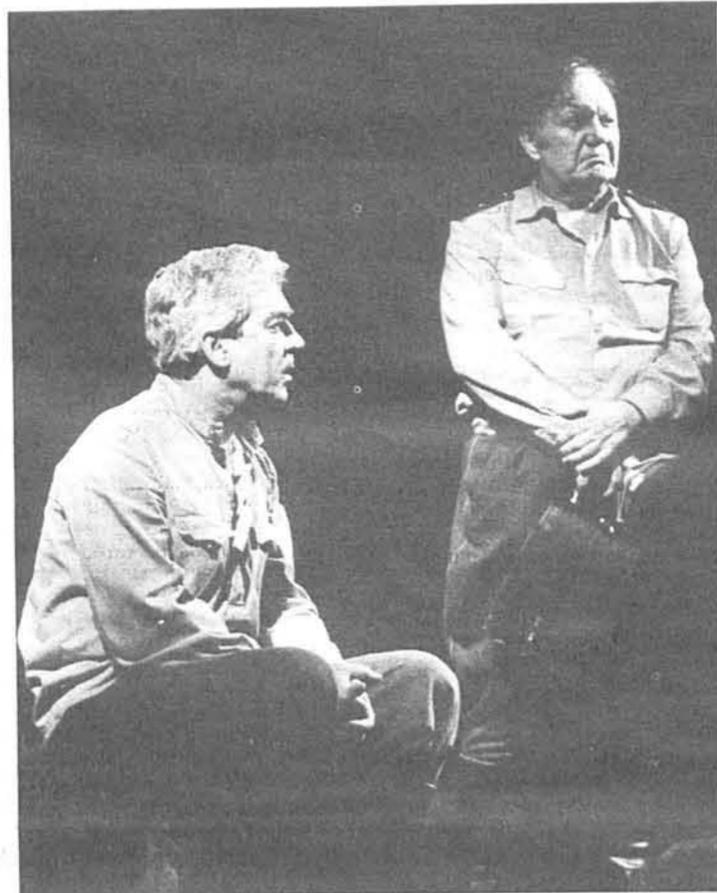
Што запомнілася з акцёрскіх работ? Мод — С. Станюта («Гаральд і Мод»), Івона — Г. Талкачова («Жудасныя бацькі») і Проспера — А. Мілавану («Бура») у Акадэмічным

тэатры імя Янкі Купалы, Ермакоў — В. Саладзілаў («Апошні наведвальнік») у Рускім тэатры БССР імя М. Горкага. Назаву яшчэ Марту С. Кузьміной у спектаклі Тэатра-студыі кінаакцёра «Не баюся Вёрджыні Вулф», — ведаю, што яна «пазалеташняя», але такому яркаму акцёрскаму стварэнню, думецца, месца ў межах аднаго сезона...

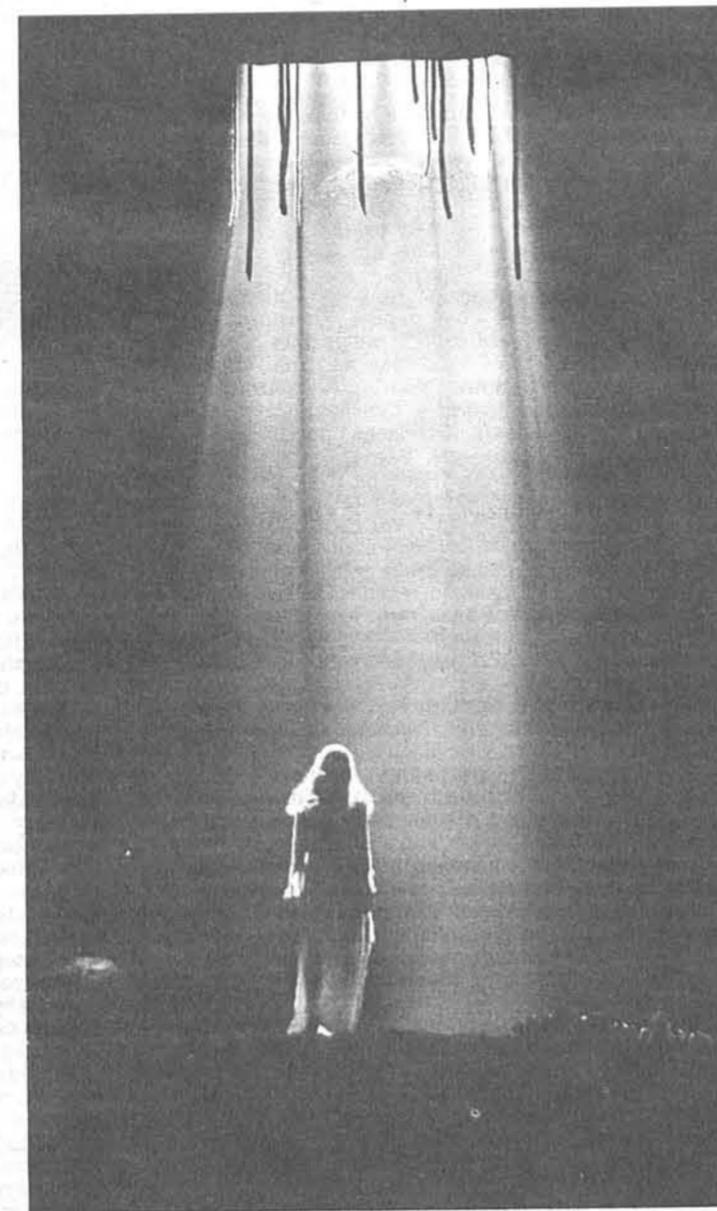
Мяркую, што купалаўцы і горкаўцы сёння знаходзяцца на ўздыме, хоць, вядома, і яны не застрахаваны ад няўдач.

Рускі тэатр БССР апошнім часам заявіў аб сабе як тэатр перш за ўсё вострасучасны, гра-

мадзянскасці не павярхоўнай, публіцыстычнасці не кан'юктурнай. Такія спектаклі, як «Знак бяды», «Апошні наведвальнік», сведчаць пра тое, што тэатр адчувае баявыя праблемы часу, бачыць іх у гістарычным ракурсе і адстойвае пазіцыі глыбока маральныя. Калі спектакль «Апошні журавель» купалаўцаў я, што называецца, не прыняў — не хапіла мастацкага асэнсавання вострых праблем сучаснасці, часам быў чуваць зманціраваны газетны тэкст, то «Апошні наведвальнік» В. Маслюка па далёка не лепшай п'есе В. Дазорнава стаў гаворкай сумленнай.

«Апошні журавель» А. ДУДАВА і А. ЖУКА. В. ТАРАСАЎ (Сцяпан Дзямідчык). У. КУДРЭВІЧ (Жогла). Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы.

«Бура» У. Шэкспіра. Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы.

Па-мастакоўска цікавы Тэатр-студыя кінаакцёра сёння знаходзіцца ў крыху «раскіданым» стане. Побач з чыста тэатральнымі, удалымі пастановамі «Не баюся Вярджыні Вулф», «Шчасце маё», «Запіскі вар'ята» з'явіліся яўныя няўдачы, прычым у тым напрамку, дзе тэатр нібыта шукае сваю спецыфіку. Маю на ўвазе «Саракавыя» і «Дзівак з Ганчарнай вуліцы», пастаўленыя ў жанры кінаспектакляў. Ці трэба ўвогуле шукаць спецыфіку ў выкарыстанні кіно? — У калектыве ўжо ёсць добрыя тэатральныя акцёры. Сам жа па сабе прыныц выкарыстання кіно ў тэатры — не нова.

Але Студыя ў гэтых двух спектаклях пакуль не знойдзены свой, арганічны і заканамерны ход мастацкага спалучэння кіно і тэатра, хоць вырашэнне асобных сцэн спектакляў сведчыць пра тое, што пошукі ў гэтым напрамку могуць быць плённымі.

Пра Тэатр юнага глядача нават нельга сказаць, што ён знаходзіцца ў крызісе, таму што крызіс — гэта злом старых тэатральных ідэй і нараджэнне новых, нейкі творчы рух. ТЮГ хутчэй у застоі. Ён страціў свайго глядача, дакладней — сувязь з глядачом.

Склаўся пэўны стэрэатып тэатраўскага, школьнага спектакля, які не змяняецца на працягу многіх гадоў. У гэтым штучным тэатральным свеце ўсё існуе па нейкіх сваіх законах: асабліва «педагагічная» драматургія, тэатральныя хады, якія складаліся гадамі, манера акцёрскай ігры, «прысяданны» перад глядачамі і ментарскі тон. Хочацца, каб тэатр змяніў свае ўяўленні аб «тэатральным спектаклі» як аб спектаклі адапціраванай драматургіі і наўны думка, паспрабаваў размаўляць з глядачом на роўных. Каб ён адчуў сябе ў першую чаргу мастацкім тэатрам, не вельмі клапаціцца пра «спецыфіку» і аднавіў сувязь з юным глядачом праз агульнае адчуванне часу, людзей, ненадуманых, рэальных праблем, якімі жывуць яго глядачы.

Вячаслаў РАКІЦКІ

1. Падзеі? Мая думка — іх не было, хоць на пачатку сезона здавалася, што падзеі будуць. Рэпертуарныя планы былі неблагія. У памяці жылі сапраўдныя ўзрушэнні ад «Радавых» А. Дударова ў купалаўцаў і «Знаку бяды» паводле В. Быкава ў горкаўцаў. Хацелася верыць, што і яшчэ штосьці падобнае «выбухне». Напрыклад, «Бура» У. Шэкспіра... Але... Зноў роўнянка, гладзенька. Крышку лепш, крышку горш. У асноўным без правалаў (маю на ўвазе вядучыя тэатры). Але, каб ускалыхнула, каб забыў на спектаклі, што ты крытык, а адчуваў сябе чалавекам, маючым духоўнае, на напружаным нерве дачыненне да герояў п'есы, — не, гэтага для мяне не адбылося. Калі ж абавязкова трэба штосьці вылучаць, то найбольш прафесійнымі, у мастацкіх адносінах сталымі назаву п'есу «Апошні журавель» А. Дударова і А. Жука, спектакль «Апошні наведвальнік» В. Дазорцава ў Рускаім тэатры, рэжысёрскую работу В. Раеўскага («Бура»), акцёрскую — Р. Янкоўскага («Апошні наведвальнік»), сцэнаграфію Б. Герлавана («Бура»).

2. «Балюх кропак» шмат. Большасць з іх відавочная, зразумелая і лёгка тлумачальная. Больш за ўсё мяне хвалюе акцёрская растрэніраванасць, прыблізнасць трактоўкі ролі, не высокая эмацыянальнасць. Часам нават здаецца, што аб'якава ставіцца актёр да ролі. Хоць у Рускаім тэатры спектаклі «На дне» і «Апошні наведвальнік» усё ж абнавіліся. Але дзе моладзь і што з ёй? Ва ўсіх тэатрах яна не вельмі актыўна і смела заяўляе пра сябе. Узнікае небяспека, што і праз 10

год, напрыклад, мы скажам пра не вельмі выразнае пакаленне ад 30 да 40 гадоў. Дарэчы, гэта якраз тое, што характэрна і для сённяшняй купалаўскай трупы.

Яшчэ адна вострая праблема: як мы рыхтуем будучыя сталыя глядачы, як уплываем на ідэйна-эстэтычнае выхаванне дзяцей, падлеткаў? Апошні раз бацьчы добры, цікавы, сучасны і падумны, і па эстэтыцы дзіцячы спектакль у Рускаім тэатры — «Аповесць пра бяздомных сабак». Было гэта, калі не памыляюся, гадоў трыццаць назад... І што недаравальна — вельмі нізкі ўзровень мастацтва Тэатра юнага глядача. Сумна там, старамодна і непразблюдна. А нашы «дарослыя» тэатры? Лягчай наракаць на нізкі ўзровень глядача. А чым і як вы, купалаўцы, яго выхоўвалі? Шмат гадоў пасрэднай «Снежнай каралевай» ды ўсё тымі ж «Лапцямі-самаскокамі», з якіх вырасла сучаснае дзіця.

Не магу не сказаць, хоць ведаю, што не буду арыгінальным, і пра слабую рэжысёрскую падрыхтоўку ў рэспубліцы. Ці не таму на маёй памяці, акрамя аднаго выпадку ў Магілёве, не было такога, каб раптам загаварылі, уголас заспрачаліся пра нейкі абласны тэатр, і кінуліся туды тэатралы, як у Літве ці Эстоніі. Не, прыязджаюць, ад'язджаюць рэжысёры. Галоўныя, чарговыя... І атрымліваецца — зноў і зноў чарговыя галоўныя. Амаль паўгода прайшло пасля таго, як я разам з калегамі тыдзень глядзеў спектаклі ў Гомельскім драмтэатры. А забыць ніяк не магу амаль пустую залу штове чар, нават на прэм'еры. Разумею глядачоў — сумна там. І актёраў — якому мастацкаму «богу» маліцца?..

3. Прагнозы, як і латарэі, не люблю. Пажадаць паспрабую. Тым інстанцыям, ад якіх залежыць арганізацыя тэатральнай справы. Час ужо і паспрабаваць яе арганізаваць. І скончыць марудную справу тасавання карт, наўгад дастаючы з калоды «тузоў» і «каралёў» і перакідаючы іх з калоды ў калоду (з тэатра ў тэатр). Дзе іх знойдзеш, гэты маладых, таленавітых, разумных рэжысёраў? Вядома, нялёгкая справа. І тым не менш...

Хачу верыць, што тэатры будуць смела і востра, маштабна гаварыць пра час і чалавека, настройвацца на тую хвалю, на якой жыве сёння грамадства. А інакш глядач не пойдзе ў тэатр. Спадзяюся, што скажа сваё слова і новы калектыв, які ўзнік у мінулым сезоне і няблага адкрыўся, — Маладзёжны тэатр БССР. Спадзяваннаў, надзей, пажаданняў шмат. А падстаў для поўнай веры ў іх здзяйсненне — не вельмі. Так што, слова за тэатральнай рэфармай. Толькі вось каб творча і разумна яна праходзіла, з карысцю для тэатраў, а значыць, і для людзей, грамадства.

Рычард СМОЛЬСКІ

1. Відаць, не буду арыгінальным, калі скажу, што асабліва яркіх падзей (накштальт купалаўскіх «Радавых») у мінулым сезоне, на вялікі жаль, не было. Магчыма, мне не вельмі шанцавала, не удалося ўбачыць усё значныя прэм'еры ў тэатрах рэспублікі, адсюль і такое сумнае ўражанне... Але некалькі падзей хачу адзначыць.

Падзея першая: доўгачаканае адкрыццё Маладзёжнага тэатра БССР. Спектакль паводле дакументальнай прозы С. Алексіевіч — сур'ёзная заяўка на самастойнае творчае аблічча тэатра. Рэжысёр Р. Баравік вяртае знаходліва знайшоў «ключ» да ўражлівага сцэнічнага ўвасаблення складанага матэрыялу. Нельга не заўважыць і не падтрымаць імкнення стваральнікаў спектакля да жывога кантакта з маладым глядачом. Падзея другая: вялікая колькасць драматургічных дэбютаў. Адрозна чатыры аўтары (В. Бабровіч, В. Іпатава,

Я. Росцікаў, А. Жук) убачылі свае п'есы на сцэне тэатраў рэспублікі. Гэта радуе. Але мушу сказаць і пра тое, што засмуцае, непакоіць. П'есы беларускіх драматургаў, якія ўбачылі святло рампы ў мінулым сезоне, не ўзнімаюцца вышэй славутага «сярэдняга ўзроўню». А гэта ўжо прагражае не толькі самой драматычнай літаратуры, але і тэатру. Узнікае пытанне: што ж рабіць далей? Ведаю толькі адно: драматургам трэба пісаць, рэжысёрам ставіць, актёрам іграць, крытыкам аналізаваць. І рабіць гэта кожнаму з пачуццём вялікай асабістай адказнасці і павагі адзін да ад-

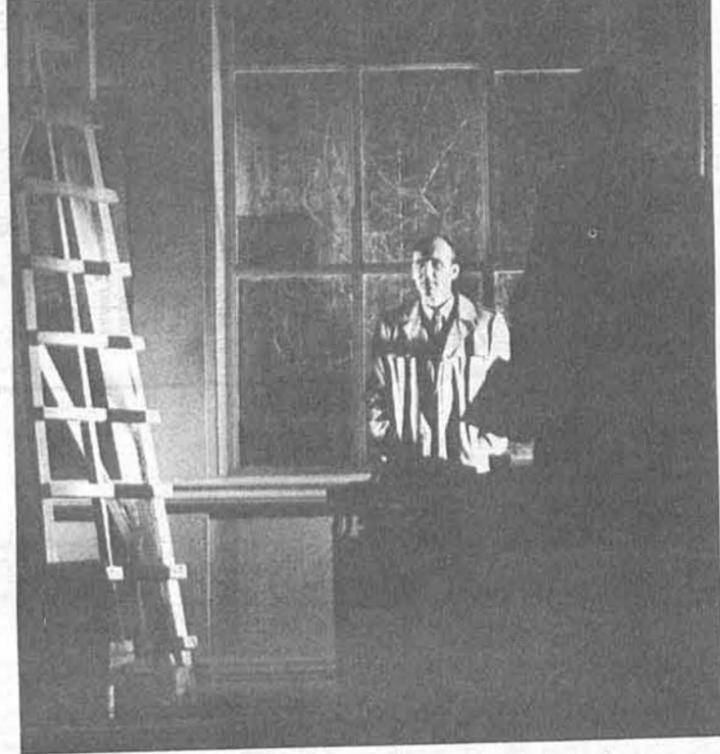
на вядучых рэжысёраў. Вось, напрыклад, паспрабуе вызначыць мастацкую праграму Рускага тэатра БССР імя М. Горкага па тых спектаклях, што з'явіліся ў апошнія два-тры гады... А праграму купалаўцаў? Коласаўцаў? Відаць, бяда гэта наша агульная, бо мы, крытыкі, ні сабе, ні рэжысёрам такія пытанні не задаём, не спрабуем іх прааналізаваць.

Што тычыцца асноўных тэндэнцый... Большасць тэатраў рэспублікі жыве па прынятым: як людзі, так і мы... Вельмі бракуе сучаснай сцэне смелых пошукаў, эксперыментаў, рызык, нават, калі хочаце, яркіх пра-

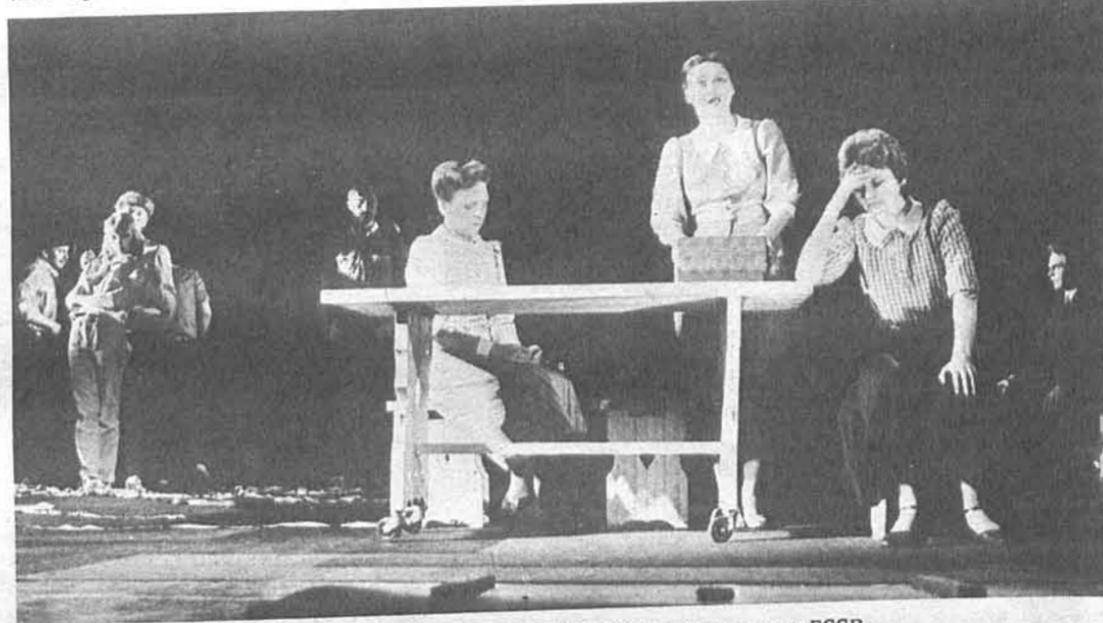
зад дырэктар тэатра імя Я. Коласа Г. Асвятнінскі пры ўсім, як гаворыцца, народзе (было гэта ў Мінску ў час абмеркавання гастроляў коласаўцаў) казаў: не трэба, таварыш Смольскі нас агітаваць за Марчука, мы самі бачым, што яго камедыя «Вяселля, бедныя, багатыя» сакавітая, яркая, і мы яе паставім! Што ж выходзіць? Як у той вядомай прымаўцы пра аб'яцанкі-цацанкі... Спадзяюся таксама ўбачыць на сцэне некалькі п'ес з даволі значнай колькасцю рукапісаў, што давалася апошнім часам працываць. У прыватнасці, заслугу ўноў шчаслівага сцэнічнага лёсу новых

«Гаральд і Мод» К. ХІГІНСА і Ж. К. КАР'ЕРА. С. СТАНЮТА (Мод). Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы.

«Апошні наведвальнік» В. ДАЗОРЦАВА. В. САЛАДЗІЛАЎ (Ермакоў). Рускаі тэатр БССР імя М. Горкага.

«Гэтыя незразумелыя старыя людзі» С. АЛЕКСІЕВІЧ. Маладзёжны тэатр БССР. Фота А. ДЗМІТРЫЕВА і Ул. КРУКА

наго. Але павага не павінна ператварацца ў кампраміс. Тут, праўда, адрозна ўзнікаюць новыя праблемы...

Падзея трэцяя: БТФ-86. Нарэшце, пасля шматгадовага размоў ад слоў перайшлі да справы. Беларуска тэатральны фестываль — справа надзвычай патрэбная, карысная і, галоўнае, канкрэтная ў нашых агульных намаганнях зрабіць сучасны тэатр сапраўды жывым.

2. Архікладанае пытанне. Тут столькі «балюх кропак»! Назаву толькі адну. Гэта — адсутнасць выразна акрэсленай мастацкай праграмы ў нашых

валаў, але такіх, што выклікаюць роздум, спрэчкі. Карацей кажучы, цішыня, спакой пануюць сёння ў сцэнічным мастацтве, а «ЛіМ» пытаецца пра тэндэнцыі...

3. Спадзяюся, што новы сезон зварухне, падштурхне ўсіх, нават самых заціятых аматараў спакою і цішыні. Я ўжо не кажу пра людзей таленавітых і апантаных — прастора дзейнасці цяпер адкрываецца надзвычай шырокай.

І яшчэ спадзяюся ўбачыць, нарэшце, пастаўленую п'есу Г. Марчука. Некалькі гадоў на-

п'есы Я. Росцікава, Р. Раманава і І. Письменнай, Л. Пракопчыка. З вялікай надзеяй буду чакаць новай рэжысёрскай работы М. Трухана на мінскай сцэне.

Аднак усё гэта спадзяванні, якія могуць і не спраўдзіцца — вось у чым праблема! А ў чым жа я перакананы? Бадай што ў адзіным — у канцы года адбудзецца чарговы VIII з'езд БТА, які павінен прайсці канструктыўна, па-дзелавому і зрабіць адчувальны ўплыў на далейшае развіццё тэатра. Іншага не дадзена — так патрабуе наш час.

КОЛЬКІ СЛОУ НА ЗАКАНЧЭННЕ. Вы пазнаёмліся з меркаваннямі некаторых крытыкаў. Яны, вядома, не прэтэндуюць на канчатковы прысуд, ісціну ў апошняй інстанцыі. Часам на першы план выходзіць асоба самога крытыка, калі-нікалі жаданае прымаецца за існае... Тым не менш, кожная з думак вартая ўвагі, не выклікае сумненняў іх прадума-

насць, уважанасць. А ўсе разам нашы аўтары выказваюць сапраўдную зацікаўленасць станам сучаснага тэатральнага працэсу, заклапочанасць яго праблемамі. Таму выкажам свой «прагноз» і мы: будзем спадзявацца, што новы сезон, які распачынаецца ў тэатрах рэспублікі, пройдзе ў атмасферы творчай, добра-зачлівай і надзвычай патрабавальнай.

АДДЗЕЛ ТЭАТРА, КІНО І ТЭЛЕБАЧАННЯ

КАНЕЦ ЖНІУНЯ. Апошнія дні летніх вакацый. Фас большасці маскоўскіх тэатраў яшчэ не вабілі вярчэнімі агнямі. Ды ці бывае абсалютна цішыня сталічнага міжсезоння? І тады, у дні маёй камандзіроўкі, афішы, вядома, не маўчалі.

Я прыпынілася ля тэатральнага кіёска, зірнула на зводную афішу — і трапіла ў акружэнне імёнаў сваіх землякоў. Драматычны калектыў імя К. Станіслаўскага распачаў ужо новы сезон і запрашаў на спектакль «Парог» А. Дударова. Тэатр камедый паказваў п'есу «Іван і мадонна» А. Кудраўцава, яго «Іван» значыцца ў вераснёўскім рэпертуары Мало-

тара — працаваць разам над увавасабленнем п'есы Б. Шоу. Працавалі зацікаўлена, хутка, нават аартна, сканцэнтраваны асабліваю патрабавальнасцю на вакальных нумарах. Абмяркоўвалі гучанне кожнага слова, радка, страфы, імкнучыся да арганічнага зліцця вершаў з музыкай.

П'еса, на думку В. Івановай, прычынова пераасэнсавана, у нейкім сэнсе зроблена спрашчэнне: сацыяльна завостраная камедыя Б. Шоу набыла лірычную афарбоўку. У «Мільянерцы» на музычнай сцэне з'яўляецца свой лейтматыў: у жыцці жанчыны грошы нічога не вартаў у параўнанні з яе

дае магчымаць абслугоўваць больш глядачоў, паказваючы спектакль не толькі на асноўнай нашай сцэне.

І, нарэшце, такое маё меркаванне ці жахаданне: «Мільянерка» з'явіцца ў рэпертуары беларускага тэатра, мы маглі б калі-нігды абмяноўвацца з мінчанамі выканаўцамі вядучых партый...

ПОБАЧ з імёнамі Кальмана, Легара, Штрауса, Кара Карасва, Лістова з'явілася ў бягучай афішы маскоўскага імя беларускага кампазітара Глебава... І такая ўжо завядзёнка: у кантэксце традыцыйнага рэпертуару тэатраў аперэты і музычнай камедыі творы нашых сучаснікаў, якія звяртаюцца да першакрынічнай, не другаснай літаратуры, — гэтыя творы ўспрымаюцца

ца на падлозе. Амбіцыйная, сытая, цынічная Эпіфанія нібы губляе маску. Ну, ўжо гэта нія сапраўдна — у прыгожай меладыйнай арыі? У немудрагеліста-жыццёвым спадзяванні на чужд, у сваіх чаканнях — нягледзячы на тое, што новы дзень падступае к радком і прыносіць старыя словы? Гэта ў яе — сэрца з прыхаваным болем?.. Але Эпіфанія, спрытна падняўшыся, зноў «на сцэне ў звычайнай ролі» і ўжо амаль брыдкім голасам (куды знікае пляшчота, жаночнасць?) бесцырымонна выдае на публіку чарговыя слоўныя пасажы...

Дзеянне развіваецца быццам паводле п'есы, і, разам з тым, вобразная канва тактоўна карэктуюцца з улікам спецыфікі іншага жанру. Мне нават не падалося, што аўтары новага твора такія ўжо эксперыментатары, абвяргаючы традыцыйны жанру музычнай камедыі. Хіба парушаны асноватворныя законы жанру? У абліччых персанажай угадваюцца контуры традыцыйных аперэтных амплуа. Іншая справа, што змястоўны літаратурны грунт вымагае ад актёраў неадназначнага, творчага падыходу да трактоўкі характараў. Пара смешных «працякоў» — закаханых, баксёра Элестэра, законнага мужа Эпіфаніі (Ю. Аляксееў) і Полі (Н. Чаркасава) з іх вечным кошыкам для вязання і рознакаляровым павуціннем нітак — гэты сімвал ружовага і рудзінага сямейнага дабрабыту. Прыліжаны неадвараж, дагодлівы і асцярожны Эдрыен (У. Гольшаў) — пародыя на дробенькага сценіера. Сваіго бязгрэшнага, праніклівага, ураўнаважанага, не пазаўленага пачуцця гумару і аддана закаханага героя-ўрача Г. Васільеў як бы «знутры высвечвае» абаяльнай усмешкай.

Музыка Я. Глебава заўсёды чаканая нечаканасць. За яркай аркестраўкай не губляецца дакладная сістэма лейтматываў. Ёсць традыцыйныя для структуры музычна-сцэнічнага твора ары, дуэты, ансамблевыя, танцавальныя нумары. Няма шматнаселеных пышных «кабарэтных» сцен, няма хору, а кардэбалет у лёгкіх харэаграфічных мініяцюрах нагадвае больш міманс. Аднак «Мільянерка» перакладлася на мову музычнай камедыі не дзеля аматараў канкана.

Нецярплівая, пераменлівая, то агідная ў сваёй упартай дзелаўітасці, то часам невытлумачальна прывабная Эпіфанія не ўмее... не: умее чакаць! І гэты дзіўны доктар, што закахаўся ў пулю мільянеркі, — яе доўгачаканае, насмешліва-ўсмешлівае шчасце. Камедыя Б. Шоу на музычнай сцэне заканчваецца ясным, светлым фіналам. А ці магло быць інакш?

Гэта, думаю, не даніа старым традыцыям «несур'эзнага» жанру. Мо і да смешнага памыляюся, але, здаецца, тут, у гэтай шчасливай канцоўцы, досыць сур'эзна і зусім не іранічная думка стваральнікаў спектакля. Парадаксальны лірычны выклік нашаму часу, апрыкхаму вечу моцных жанчын і фемінізаваных мужчын (можа, і тыя і другія ўжо анахронізм і ўсё вяртаецца на кругі свае?). У партыі Эпіфаніі не выпаднова, відаць, з'явілася адзінства-адчайнае танга (II дзея): «Аўтамабіль і тэлефон — якое пакаранне!.. Справы — па тэлефоне, каханне — па тэлефоне...» Многія з нас, сённяшніх «чалавекаў», трапляючы ў дзельнае абдымкі «суеты сует», забываюцца. І забываюцца, што ў светлых мінутах гармоніі, яснасці тоіцца вечнае — сапраўднае, дарагое да скону дзён.

З КАМПАЗИТАРАМ пра новую работу мы амаль не гутарылі: пагаворым тады, калі рэпетыцыі «Мільянеркі» пачнуцца ў Дзяржаўным тэатры музычнай камедыі БССР. Рэжысёр В. Іванова, якая ставіць спектакль і ў Мінску, мяркуюе сабраваць работу на творчы асаблівае ўжо знаёмых ёй беларускіх салістаў. Да таго ж, будзе іншы мастак — вядомы сцэнограф Ю. Арэф'еў.

Новая пастаноўка для тэатра, для глядача, для крытыкі — карысны «ўзбуджальнік» свежага, больш пільнага і крытычнага погляду на ўжо знаёмы твор. Уражання ж ад першай пастаноўкі як работы дастойнай застануцца. Самыя першыя, самыя непасрэдыныя ўражання.

С. БЕРАСЦЕНЬ
Масква — Мінск.

НАЗВАНЫ ЛАЎРЭАТЫ

Бюро ЦК ЛКСМ Беларусі, разгледзеўшы прадстаўленні камісіяй ЦК ЛКСМБ па прэміях Ленінскага камсамола Беларусі, пастанавіла прысудзіць прэміі Ленінскага камсамола Беларусі 1986 года. У галіне літаратуры, мастацтва, журналістыкі і архітэктуры іх атрымалі найбольш таленавітыя прадстаўнікі творчай моладзі рэспублікі.

Празаік Х. Лялюк адзначана прэміяй за кнігу апавяданняў «Дарога пад гару», пазначаную глыбокім роздумам аб жыцці нашага сучасніка, напоўненую клопатамі, якімі жыве сёння чалавек працы. Гэтай жа высокай узнагароды ўдастоены У. Арлоў за кнігу прозы «Добры дзень, мая шыпшына», якая вызначаецца арыгінальнасцю і погляду аўтара на свет і людзей. Паэт М. Мятліцкі стаў лаўрэатам за зборнік вершаў «Мой дзень зямны», адметны публіцыстычнай скіраванасцю гаворкі і актуальнасцю праблематыкі.

Прэміі Ленінскага камсамола Беларусі прысуджаны таксама мастаку-манументалісту У. Крываблоцкаму — за манументальны роспіс «У імя міру на Зямлі» ў музее народнай славы г. п. Ушачы; кампазітару Г. Гарэлавай — за стварэнне камерных твораў і музыкі для дзяцей; галоўнаму рэжысёру Рускага драматычнага тэатра БССР імя А. М. Горькага В. Маслюку — за спектакль апошніх гадоў і вялікую работу з творчай моладдзю; артыстам балета Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР І. Душкевіч і А. Куркову — за высокае выканаўчае майстэрства, творчыя работы апошніх гадоў.

Высокай камсамольскай узнагародай адзначаны і шэраг вядомых самадзейных калектываў: народны хор Краснапольскага раёна Дома культуры, народны ансамбль песні і танца «Сюзор'е» будтрэста № 8 г. Брэста, узорны ансамбль бальнага танца «Усмешка» вытворчага аб'яднання «Інтэграл», народны цымбальны аркестр Рэспубліканскага Палаца культуры прафтэхдукацыі.

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» шчыра віншуе лаўрэатаў прэміі Ленінскага камсамола Беларусі і жадае ім новых поспехаў у творчасці.

НАБОР ПАШТОВАК

Маскоўскае выдавецтва «Планета» выпусціла ў свет набор паштовак «Прыкладное мастацтва Беларусі» з васемнаццаці каларовых нартак (фота Г. Ноля). На іх прадстаўлены дэкаратыўны набор «Яблыневы цвет», выкананы Т. Арцёмавай на заводзе імя Ф. Э. Дзяржынскага ў Барысаве, саломаліценне вядомай майстрыхі В. Гаўрылюк, знакамітыя слуджкі паясы з фабрыкі Л. Мажарскага, гліняныя вырабы М. Звярню, ручнік Х. Пятроўскай і інш.

Аб тым, як развілася беларускае дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, пра яго сённяшні стан расказвае намеснік дырэктара Дзяржаўнага мастацкага музея БССР І. Паньшына. Творы, рэпрадуцыраваныя на паштоўках, знаходзяцца ў Дзяржаўным музеі БССР, Дзяржаўным мастацкім музеі БССР, Музеі беларускага народнага мастацтва ў Раўбічах.

Г. ЛЯВОНЧЫК

ІРОНІЯ — ЦІ ДОБРАЯ ЎСМЕШКА ЛЁСУ?

Маскоўскі дзяржаўны тэатр аперэты іграе «МІЛЬЯНЕРКУ» Я. Глебава

га тэатра. Рыхтаваўся да адкрыцця сезона «Большой» — і для мяне было прыемнай выпадковасцю пачуць, як малады тэатрал папытаў білеты на «Маленькага прынца». Балет Я. Глебава меў адбыцца 5 верасня. А 29 жніўня Маскоўскі дзяржаўны тэатр аперэты прадстаўляў новы твор беларускага кампазітара — музычную камедыю «Мільянерка» паводле аднайменнай п'есы Б. Шоу.

МІЖ ІНШЫМ, рэдкі збег «знамянальных дат»: генеральная рэпетыцыя спектакля адбылася 26 чэрвеня — аkurat у дзень 130-ай гадавіны Б. Шоу; і яшчэ сёлета споўнілася паўстагоддзя з часу першай пастаноўкі ягонаў п'есы «Мільянерка».

Збіраючыся на прэм'еру, я старалася захаваць «нейтралітэт» у адносінах да новай работы, пазбягала панярэдніх размоў пра яе... І ўсё ж не магла не пацікавіцца меркаваннямі рэжысёра-пастаноўшчыка, аўтара лібрэта і вершаў В. Івановай. (Для знаўцаў музычнага тэатра гэтае імя

імкненнем уладкаваць асабісты лёс; ахвяраваць у імя капіталаў, выгод і раскошы чалавечымі пачуццямі, пагарджаць шчырымі памкненнямі душы — амаральна...

Пра новую работу ахвотна расказаў мне дырэктар тэатра У. Розаў:

— Для калектыву тэатра аперэты сустрэча з творчасцю Я. Глебава, народнага артыста Саюза ССР, — неспадзяванасць: да нашага жанру ён звярнуўся ўпершыню. Нечаканая і сама п'еса. Спектакль «Мільянерка» з поспехам прайшоў у свой час у Маскве, прынамі, у тэатры імя Вахтангава. І вось — новая версія твора Б. Шоу. Думаю, для В. Івановай праца гэтая таксама нязвычайная, нязведаная: яна, рэжысёр оперны, выступіла ў іншым жанры, і напісанне лібрэта, вершаў — таксама для яе дэбют.

Нараджэнне спектакляў на аснове новых твораў савецкіх кампазітараў у нашым жанры асабліва пакутлівае. Сумненні, спрэчкі... Здаецца, як нідзе ў тэатры аперэты і вакол яго людзі прывычаліся да пэўнага канонаў. А «Мільянерка», паўтараю, для нас шмат у чым нязвычайная, нетрадыцыйная; і па драматургічнай аснове, і па музычнай мове. Аднак выканаўцы захоплена ўзяліся за работу. З вялікай цікавасцю працаваў над партытурай Я. Глеба-

ца як эксперымент. Ці як пошук выйсця з «крызісу жанру», пра які апошнім часам спрачаюцца крытыкі і практыкі музычнага тэатра. Не першы год сачу я за гэтымі спрэчкамі — пра адносіны да аперэтных канонаў, да старых «класічных» лібрэта, да мюзіклаў і рок-операў.

Ісціна, думаю, нараджаецца не ў такіх спрэчках, а ў гарманічных спектаклях, у кожным уцешным выніку тэатральнай практыкі. Падставу для разваг усё часцей дае і рэпертуар Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР, спектаклі, лібрэта якіх грунтуюцца на вядомых літаратурных творах: «Гора ад розуму» і «Сірано дэ Бержэрак», «Паўлінка», «Несцерка» і «Трыбунал», «Пігмаліён», «Мілы друг», «Прынц і жабрак»... Эрэнты, пра гэта ўжо даводзілася пісаць у «ЛіМес», і гаворка будзе працягвацца, бо ў планах новага сезона — прэм'ера «Мільянеркі».

Пакуль жа слоў колькі пра ўражання ад «пераўвасаблення» чатырохактовай камедыі Б. Шоу ў двухактовую музычную, першую пастаноўка якой адбылася на маскоўскай сцэне.

Ад'язджаючы ў Маскву, перачытала літаратуразнаўчыя вытлумачэнні п'есы і, вядома, самую першакрыніцу. З абодвума неадназначнымі аўтарскімі фіналамі (другі спецыяльна быў напісаны для пастацовак у Савецкай Расіі).

Бліскучы і дынамічны, знітананы тонкай ніткай парадоксаў, прасякнуты мудрай іроніяй і афарыстычнасцю. Пазначаны пэўнымі палітычнымі поглядамі драматурга, уласцівымі яму тады, у 35-ым годзе, тэкст Шоу — і «прыкладныя», да музыкі, вершы? І — тэатр аперэты? Прызнаюся, мой, што называецца, унутраны голас напяваў нешта скептычнае...

Ну і дарэмна! Спектакль (усё быццам «след у след» за Б. Шоу) пачынаецца ў кабінце адваката Сэгемара (В. Батэйка). Адразу ж — нязвыклы вобраз. Адвакат, давераная асоба многіх паноў, успрымаецца як «асоба ад тэатра», уцягнутая ў гульні: ці не ён той назіральны апавядальнік, які расказаў нам гісторыю пра невытлумачальную, недарэчную, нешчаслівую, непераможную, непаўторную мільянерку Эпіфанію? Першая разліка Сэгемара — нібы эпіграф да спектакля. У «эпіграф» ж старая-старая ісціна, ды паспрабуў яе аспрэчыць! Каханне і грошы, грошы і каханне. Купіць яго за грошы нельга. Яно прыходзіць. Знячужку.

Ці не раскаты грому абвясчаюць з'яўленне Эпіфаніі (З. Іванова) — імлівай, неўтаймоўнай, неспадзяванай у сваіх чамерах і жаданнях? Пікантны і па-глебаўску «з'едлівы» аркестр суправаджае геранію. А ў рытме аркестра, безумоўна, б'ецца загадкавы пульс гэтай жанчыны, які аднойчы ўстрывоныць, зачаруе, прыварожыць... урача, дасюль закаханага толькі і толькі ў навуку. «Непрыемная асоба, вісклівая, уедлівая «жалезная лэдзі». — толькі падумаеш пра геранію, як раптам скаланецца старое англійскае крэсла і яна апынец-

Народныя артысты РСФСР З. Іванова (Эпіфанія) і Г. Васільеў (урач).

Фота І. АЛЯКСАНДРАВА.

звязана з пастаноўкамі «Утайманаванне свавольніцы» В. Шабаліна, «Узвышэння і падзення горада Махагоні» К. Вайля — Б. Брэхта, «Аляксандра Неўскага» С. Пракоф'ева, «Марыі Сцюарт» Ю. Сланімскага, «Поргі і Бес» Д. Гершвіна, «Званочка» Г. Даніэці — на сцэнах Масквы, Куйбышава, Саратава, Петравадска...)

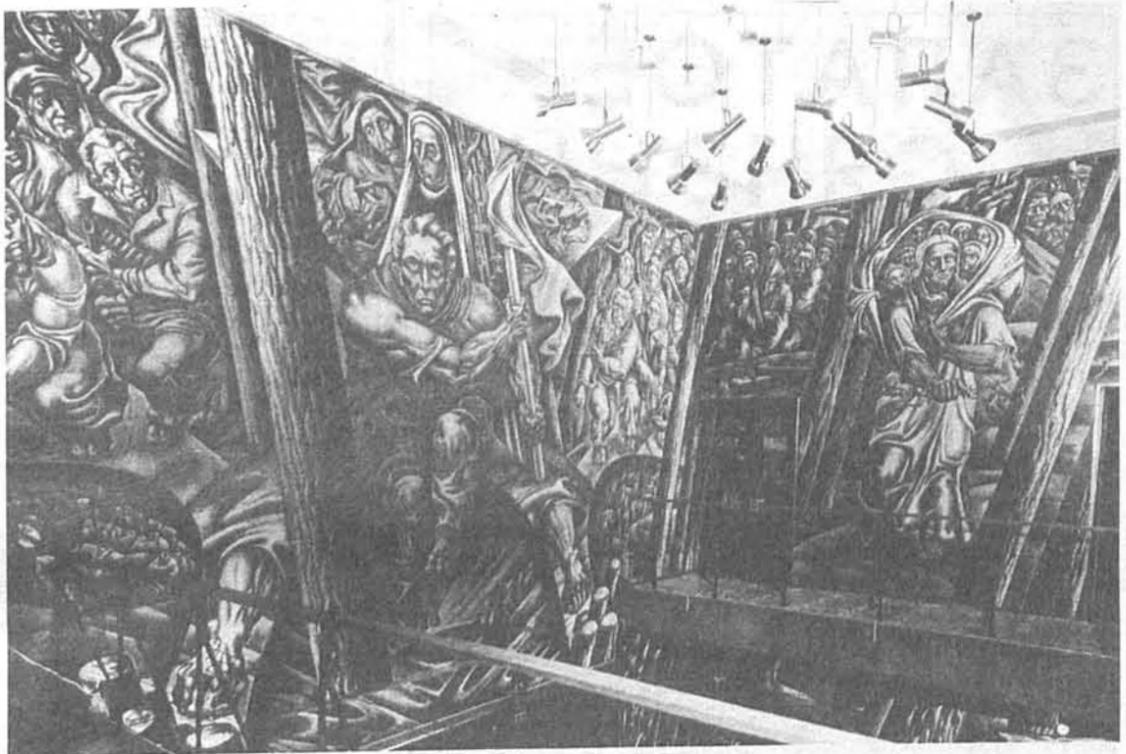
Аказваецца, В. Іванова неаднаразова была ў Мінску, знаёмілася з беларускай тэатральнай музыкай, добра ведае творчасць Я. Глебава, яго балеты «Маленькі прынец», «Альпійская балада», высока ацэньвае «Ціля Уленшпігеля». Яна была вельмі рада творчай ініцыятыве і прапанове кампазі-

У КОЖНАГА мастака ёсць тэма, звяртаючыся да якой, ён з найбольшай шчырасцю і яснасцю выяўляе свае адносіны да свету, да роднай зямлі і гісторыі, да філасофіі і этычных поглядаў. Такой тэмай для Уладзіміра Крываблочкика стала тэма гераізму і нязломнасці нашага народа ў барацьбе з гітлераўскімі захопнікамі, аб чым красамоўна сведчыць ягоны роспіс «У імя жыцця на зямлі» ва Ушацкім музеі народнай славы.

Музей гэты ў самым цэнтры Ушацаў, за пяць кіламетраў ад вядомага мемарыяльнага комплексу «Прырыў». Першая экспазіцыя музея месцілася спачатку ў невялікім будынку. Потым для экспанатаў адвялі спецыяльнае памяшканне з трыма аддзелаў, а ў 1978 годзе тут была ўзноўлена экспазіцыя партызанскай карціннай галерэі. Гэтая галерэя і з'явілася асновай сённяшняга музея, праект якога быў распрацаваны на грамадскіх пачатках групай маладых архітэктараў

жывапісных карцінаў, прысвечаных партызанскаму жыццю брыгады, дзесяткі сатырычных антыфашысцкіх плакатаў, натурныя накіды і партрэты. Сёння мы з хваляваннем разглядаем гэтыя творы, якія цудам захаваліся і дакументальна-гістарычная каштоўнасць якіх бяспрэчная. Калі грэмелі гарматы, музы ўсё ж не маўчалі... Аднак асноўную эмацыянальную нагрузку нясе роспіс У. Крываблочкика, бо ён з'яўляецца не толькі тэматычным стрыжнем усёй экспазіцыі, але і высокамастацкай ідэйна-пластычнай дамінантай.

— У манументальным жывапісе, як нідзе, пераплятаюцца ўсе самыя надзённыя і самыя важныя праблемы мастацтва, — гаворыць Уладзімір Крываблочкика. — Калі я думаў над роспісам, не мог не задумацца над праблемамі павязі традыцый з сучаснымі задачамі творчасці. За час работы над эскізамі і кардонамі роспісу я вывучыў нямала партызанскіх дакументаў, сустрэкаўся з многімі ветэранамі, удзельнікамі таго легендарнага прырыўу,

У. КРЫВАБЛОЧКА. «У імя жыцця на зямлі». Роспіс.

Тэма Вялікай Айчыннай... Яна хваляе і маладое пакаленне мастакоў рэспублікі. Жывапісныя палотны і графічныя аркушы, скульптурныя кампазіцыі і дэкаратыўныя пласты ўвабралі ў сябе гонар за герояў-пераможцаў, боль за блізкіх ахвяраў вайны. Пра гэта — і роспіс маладога мастака-манументаліста У. Крываблочкика ва Ушацкім музеі народнай славы: за які сёлета ён атрымаў прэмію Ленінскага камсамола Беларусі.

«... Чырвоны колер — жыцця»

«Віцебскграмадзянпраекта» на чале з В. Ягудніцкім.

У музеі — чатыры залы: гісторыя савецкай Ушацкіны 1917—1941 гг.; пачатак партызанскага руху (да восні 1943 г.); аперацыя «Прырыў»; Ушацкіна да пераможнай вясны 1945-га. Тут сабраны не толькі фота- і кінаматэрыялы, што адлюстроўваюць час барацьбы і перамогі савецкіх людзей на гэтай зямлі, але і рэліквіі тых гадоў, дакументы, карты, асабістыя рэчы камандзіраў і партызан. Нягледзячы на пралікі ў экспазіцыйнай структуры, звязаныя з недастатковым асвятленнем экспанатаў і фотаздымкаў, музей, у цэлым, робіць моцнае эмацыянальнае ўражанне.

Што тычыцца менавіта партызанскай карціннай галерэі, дык яна займае асобную залу. Гэта ўнікальная з'ява Вялікай Айчыннай. Зімой 1942—1943 гг. у штабе брыгады «Дубава» ў Антонаўскім лесе мастакамі-партызанамі М. Гуцёвым і М. Абрывым была створана гэтая галерэя, якая ўключала

шмат разоў ездзіў у тую памятную мясціну. Амаль тры гады ўсё гэта перасэнсоўвалася ў штосыці цэласнае і маштабнае, у канкрэтны кампазіцыйны і пластычны абрыс. Якая галоўная мая задача? Каб глядач адчуваў сябе нібы ўдзельнікам тых падзей і быў перакананы: усё, што прайшло перад яго вачамі, — праўда. Мужная і горкая праўда, якую неабходна ведаць усім...

Сапраўды, шмат намаганняў і часу спатрэбілася У. Крываблочкикаму, каб класіца на крупніках незвычайна складаную кампазіцыю, арганізаваць у прастору групы, прымусіць гучаць рытмы, інтэрвалы, дасягнуць выразнасці вобразаў, узаемадзеяння псіхалагічнай нагрукі фігур, разнастайнасці тыпажоў, і ў той жа час захаваць плоскасці сцен пры няпростай архітэктурнай сітуацыі.

Калі гаварыць пра маштабы, дык вядома, лічы — 320 квадратных метраў, амаль 600 фігур! — самі на сабе гучаць дастаткова важна і ўражаюць.

Але справа не столькі ў памерах, галоўнае — гэта ўсё ж маштабы задумы. Уладзімір паставіў перад сабой эпічную задачу — адлюстраваць у манументальна аб'юльненых вобразах народны подзвіг — і пасяхова вырашыў яе.

У раскрыцці сюжэтаў «Вызваленне», «Хлеб зямлі Ушацкай», «Барацьба за жыццё», «Фашызму не прайсці», «Крах фашызму» няма прыблізнасці. Дэталі скрупулёзна вывераны і перададзены арганічна дакладна. Дзе-нідзе гэтае багацце дэталаў часам змяняе ўспрымання цэласнага вобраза, разбіваючы кампазіцыю на фрагменты, аднак гэта не віна мастака: «калодзеж» інтэр'ера не дае магчымасці ідэальна «распусціць» прастору, каб лепш разгледзець роспіс з далініх куткоў.

Нетаропка разгортваецца апавяданне пра мужнасць народа. Вобразы партызан, мірных жыхароў, вобразы жанчын-маці, якія выносяць з полымя дзяцей, жанчын, якія нясуць хлеб, узнікаюць на рат-

ны подзвіг сваіх мужчын, жанчын, якія перамагаюць фашызм, — напоўнены трагедычным пафасам. Фігуры ў складаных ракурсах, якія пластыкай нагадваюць вобразы Ароска, Рыверы, Сікейраса, — востра-дынамічныя, экспрэсіўныя. Яны жывуць у прасторы і, нягледзячы на аб'юльненасць, здаецца, надзелены індывідуальнымі характарыстыкамі: настолькі яны аб'ёмныя, рэальна адчуваемыя.

Палітра роспісу надзвычай стрыманая, пабудавана на двух асноўных колерах — чырвоным і чорным, сімвалах дабра і зла, жыцця і смерці, — але мастак дасягнуў яго высокага каларыстычнага эфекту. Багацце чырвоных, охрыстых, цёмна-бардовых, карычневых, сініх адценняў робіць уражанне незвычайнага драматызму і жыццёвасці таго, што адбываецца. Кантрастнасць святла і ценяў, рытм дэталаў, якія паўтараюцца, узмацняюць эфект агульнага неадольнага руху людзей да свабоды, да жыцця. І ніякі чорныя сілы фашызму не змогуць спыніць гэты рух.

І праўда такая мерка, Такаі законы быцця, Чорны колер — у смерці, Чырвоны колер — жыцця.

Гэтыя паэтычныя радкі С. Законнікава ўключаны ў роспіс, як і вершы Р. Барадзіна і П. Броўкі, паэтаў, якія нарадзіліся тут, на Ушацкіне.

Глыбока раскрыта тэма Сцяга пакаленняў. Нібы страшная

мелодыя, яна гучыць у розных рэгістрах: чырвоны сцяг, што развіваецца ў руках партызана, увасабляе і рэвалюцыю, і свабоду, і справядлівасць, і Перамогу, і будучыню. А вобраз Маці ў жалобе яднае ўсё высокім сэнсам — праклёнам вайне.

Мастак свабодна спалучае рознамаштабныя і розначасныя падзеі, гістарычныя рэаліі і сімваліку, метафары і алегорыю, захоўваючы адзіную логіку прасторавага развіцця. Прытым рытмічная арганізацыя прасторы выконвае адну з галоўных роляў. Рытм удзельнічае разам з каларытам і архітэктурой у стварэнні агульнага эмацыянальнага ладу твора, аб'ядноўвае ўсе часткі кампазіцыі, і ў той жа час падзяляе на ясныя і лёгка чытаемыя групы.

Аднак адчуванне рэальнасці гістарычнага часу — бадай самая яркая асаблівасць роспісу. Памяць аб мінулым не знікае, яна жыве, трывожыць сэрцы людзей, прымушае іх задумацца над лёсам чалавецтва. Вострадраматычны характар роспісу — гэта своеасаблівая антытэза работам шэрман, бесканфліктным, аб'якавым да праблем жыцця і нацыянальнай гісторыі, якіх зашмат у нашым мастацтве. Ён — несумненна ўдача маладога мастака і адметная з'ява ў беларускім манументальным мастацтве.

Барыс КРЭПАК.

ЛІСТ У РЭДАНЦЫЮ

Хачу падзяліцца сваім неспакоем, сваім клопам пра сувязь беларускай літаратуры з чытачом. Мноства людзей заўважана як звужэннем такіх сувязей, так і беспадстаў-

ша ў прадмове да кнігі «Слова наша роднае» літаратурна-вегц Альес Каўрус, — жывая павязь пакаленняў, сродак выяўлення душы чалавек і знак яго прысутнасці на зям-

чаму не дае такому тэатру з'явіцца на белым свеце. Хіба, можа, службовыя асобы, якія блятаюць літаратурны тэатр з дэкламацыйнай вершаў на школьным вечары. Нехта і зараз усміхнецца: «Можна падумаць, што ў нашай краіне мала канцэртных арганізацый, філармоній, чытальнікаў вялікіх і «малых», народных самадзейных калектываў, якія ў той ці іншай форме вось ужо амаль семдзесят год нясуць службу жывога слова». Так, праўда, у нас многа філармоній, чытальнікаў і самадзейных дэкламатараў, але ўсё гэта ніякім чынам не літаратурны тэатр. Тэатр пачынаецца тады, калі ёсць пастаноўка з пэўнай драматургіяй, з выкарыстаннем тэатральных традыцый і навацый.

У свой час я пісала, што «размясціць літаратурны тэатр (месцаў на 200) можна ў гістарычнай частцы Мінска, снажам, на Нямізе, дарэчы, гэтан жа можна назваць і тэатр — «Няміга»: старабеларускае, не мігнуць, не прагледзець...» Пра гістарычную частку Мінска мне адказныя асобы нічога не казалі, затое, не мігнуўшы, здзівіліся: «Каму патрэбны літаратурны тэатр? Вунь на літаратурны вечары сілком заганяюць. Дый

артысты нашы дужа спешчаныя. Во, каб ім званні за тэатр давалі, ці стаўлі вялікія плацілі, то — іншая справа...»

Але няпраўда. На сцэне нас трымаюць не званні, а людзі, удзячныя, зычлівыя вочы, сэрцы, якія з нашымі паразумела тахнаюць.

З рэпертуарам гора не будзе. Будучы спелтанлі, як і сабе ўяўляю, гэта ў першую чаргу — наша беларуская літаратурная спадчына і сучасныя творы беларускіх літаратараў. Акрамя таго — літаратура братніх народаў і творы зарубежнай класікі, перакладзеныя на беларускую мову. Лепшыя творы рускай класікі, творы сучасных паэтаў і празаікаў. На афішы літаратурнага тэатра хоць сёння можна назваць воль танах выканаўцаў з іх монаспектаклямі і літаратурнымі праграмамі: народная артыстка БССР М. Захаравіч, народны артыст БССР Ю. Ступанюў, наша нястомная, заслужаная артыстка БССР Р. Маленчанка, заслужаны артыст БССР М. Федароўскі, артыст М. Казінін, які падрыхтаваў шэраг паэтычных, вельмі ўдалых монаспектакляў па тэлебачанні. А маладыя купалаўцы са сваімі літаратурнымі спектаклямі! А тэатр чытальнікаў А. Каляды (Мінскі дзяржаўны педагагічны інстытут)! А народны студэнцкі тэатр тэхналагічнага інстытута пад кіраўніцтвам З. Яланецкага! А нагорта чытальнікаў нашай філармоніі! Не, справа не за акцэрамі. Справа за жаданнем

пайсці на клопат арганізацыі, на пачатковыя выдаткі.

Што неабходна зрабіць напачатку? Трэба стварыць прадстаўнічы мастацкі савет тэатра: у яго ўвойдуць прадстаўнікі як творчых, так і дырэктывных органаў, вядомыя літаратары і артысты, заслужаныя дзеячы культуры. Невялікім мне бачыцца і штат: дырэктар, галоўны адміністратар, мастацкі кіраўнік, літаратурны рэдактар. Пакуль няма памяшкання, Дом літаратараў не адмовіць, думаю, у сваім, тым больш, што гады два назад адзін з пленумаў СП БССР у сваёй пастаноўцы падтрымаў ідэю стварэння рэспубліканскага літаратурнага тэатра ў Мінску.

Не хацела б пачуць: марная ваша мара! Не можа быць, каб нас не падтрымалі ў нашай сур'ёзнай задуме — сродкамі літаратурнага тэатра выходзіць чытачоў не бяспамятнымі, не раўнадушнымі, не верхаглядамі, а патрыётамі, інтэрынацыяналістамі, сапраўднымі творцамі, духоўна багатымі людзьмі.

Г. РЫЖКОВА, заслужаная артыстка БССР

ЦІ МАРНАЯ МАРА?

Чытач працягвае размову

ным змяшэннем чытацкай аўдыторыі наогул. Ёсць багата прапаноў, як палепшыць становішча. Мне здаецца слушнай і апублікаваная ў «ЛіМе» прапанова С. Абламейкі пра неабходнасць Мінску літаратурнай кавярні, у якой меліся б адбывацца сустрэчы паэтаў з аматарамі паэзіі. Як артыстка я з пашанай стаўлюся да жывога гучання роднага слова. Слова ў мастацкім выкананні становіцца рушнім, дзейсным. Яно можа ашчаслівіць і забіць; адрадіць, узнесці, плянуць на зямлю; яно — рухоме, у яго сваё аблічча, свой голас, сваю работу. Слова блізкае людзей і раз'ядноўвае. «Слова, — як пі-

лі...» Асабліва слова паэтычнае. Паэзія — высякародны від творчасці. Гэта — музыка і казань разам. Вершам прызначана гучаць. А таксама і добрай прозе... Зразумела, у прафесійным, красамоўным выкананні. І таму я даю мару пра рэспубліканскі літаратурны тэатр. Зайздросчу артыстам і глядачам тых гарадоў, аўтаномных абласцей і рэспублік, дзе літаратурны тэатр існуюць. Адрацічы, калі я была ў Дагеста-не, у мяне спыталі, чаму Беларусь, маючы такую вядомую літаратуру, ніяк не разбагацее літаратурны тэатр. Не на літаратурны тэатр, бо і сама не ўяўляю добра, хто і

ЗАЛАТОЕ СЯЧЭННЕ

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 4)

паглядзіце, колькі ў нас дробных і зусім драбноткіх будаўнічых арганізацый у рэспубліцы. Шматлікія трэсты, БУ, РБУ, ЭЖВ. Тысячы будаўнічых пляцовак! І на ўсе трэба даць дэфіцытны бетон, цэглу, іншыя будаўнічыя матэрыялы. А ў выніку — распыленне сіл і сродкаў, нерацыянальныя транспартныя перавозкі, расходы паліва.

Ці вось яшчэ прыклад. Кожнае больш-менш буйное прадпрыемства мае свой інструментальны цэх, свой рамонтны цэх, многія — уласную «ліцейку». Няўжо не разумней аб'яднаць іх усе пад адным «дахам»?

— Як вядома, эканамічны эксперымент паказвае: ліквідацыя лішніх звянаў кіравання, спарачнае штатаў дазваляе вырашаць яшчэ адну задачу — вызваляць людзей для работы ў іншых галінах. Аднак тут, відаць, не усё так проста. Людзі ж не заўсёды ідуць менавіта туды, дзе не хапае рабочых рук. Як наогул складаецца сітуацыя з працоўнымі рэсурсамі ў рэспубліцы?

— На праблему занятасці насельніцтва ёсць розныя пункты гледжання. Некаторыя сцвярджаюць: неабходна павялічваць колькасць занятых у матэрыяльнай вытворчасці — маўляў, тут ствараецца нацыянальны прадукт і няма чаго неразумна пашыраць невытворчую сферу. Але такі падыход уяўляецца мне глыбока памылковым. Неабходна пашыраць і сацыяльную інфраструктуру. У нашай рэспубліцы яе забеспячэнне на сёння ніжэй агульнасаюзнага ўзроўню.

— Сацыяльная інфраструктура — гэта...

— ...сістэма аховы здароўя, адукацыя, асвета, культура, комплекс паслуг, адпачынак. Няразвіцасць інфраструктуры — падстава для п'яства, наркаманіі, злачынства сярод падлеткаў, іншых сацыяльных «вывіхаў». А ў выніку гэта прама адбіваецца на эканоміцы. Тут усё ўзаемазвязана.

Цяпер пра дэфіцыт кадраў. Калі ісці экстенсіўным шляхам — павялічваць колькасць рабочых месц, то, можа стацца, вельмі хутка мы сутыкнемся з такой праблемай.

На XXX з'ездзе Кампартыі рэспублікі была пастаўлена задача: давесці за пяцігодку долю прыросту прадукцыйнасці працы на падставе навукова-тэхнічнага прагрэсу ў прамысловасці і будаўніцтве да 70 працэнтаў. Перад прамысловасцю стаіць задача штогод абнаўляць актыўную частку фондаў на 6—8 працэнтаў. Які тут галоўны рэзерв? Спісанне састарэлага абсталявання. А ў якасці кампенсацыі — павышэнне каэфіцыента зменнасці, пераход на «трохзменку» паводле вопыту прадпрыемстваў Масквы і Ленінграда. Але для забеспячэння трохзменнай работы зноў-такі неабходны высокі ўзровень сацыяльнага забеспячэння: жыллёвае будаўніцтва, дзіцячыя ўстановы, сетка магазінаў, культурныя ўстановы, — усё гэта немалаважна для замацавання кадраў.

— А якія галіны прамысловасці ў Беларусі з'яўляюцца найбольш перспектыўнымі? Дзе найбольш патрэбны кадры?

— Не варта дзяліць галіны на перспектыўныя і непераспектыўныя. Народнагаспадарчы механізм рэспублікі складваўся не адно дзесяцігоддзе, тут трэба ўлічваць і традыцыі, і многае іншае. Аднак неэфектыўны, канечне, і прынцып «кожнай сястрыцы па завушніцы». Неабходна ўмець вылучыць прыярытэтныя галіны. І

яшчэ вельмі важна ўвязаць рэгіянальны і галіновы прынцыпы развіцця народнай гаспадаркі.

— Зараз вельмі многа гаворыцца аб цэнтралізацыі і дэцэнтралізацыі — у планаванні, у вытворчасці, аб тым, што не ўсе пытанні павінны рашацца ў цэнтры, што трэба разважваць ініцыятыву на месцах.

— Пытанне цэнтралізацыі і дэцэнтралізацыі — адно з самых складаных у эканоміцы. Тут неабходна знайсці правільную прапору. Так сказаць, залатое сячэнне.

— Маленькае адступленне. Тэрмін «залатое сячэнне» (або гарманічная прапору) уваў Леанарда да Вінчы. Гэтым прынцыпам карыстаюцца ў архітэктуры і выяўленчым мастацтве. Прынцып аказаўся да месца і ў навуцы. Ці не таму, што імненне да гармоніі (хоць бы ў ідэале) родніць навуку з мастацтвам?

— Пошук міжгаліновых і ўнутрыгаліновых прапору сапраўды нечым блізкі да мастацтва. Як і ў архітэктуры, мы ствараем праект, накід будучага. Але ў аснове яго — не палёт фантазіі, а дакладны разлік. Звернемся да канкрэтных прыкладаў.

У Беларусі найбольш развіты машынабудаванне, нафтахімічная прамысловасць, лёгкая і харчовая прамысловасці. Якімі шляхамі пойдзе развіццё галін далей? Гэта немалаважна.

Так, нафтахімічную прамысловасць — да такога вываду мы прыйшлі ў інстытуце — ужо неэфектыўна развіваць такія ж высокімі тэмпамі, як і раней.

— А як гэта сумясціць з канцэпцыяй паскарэння?

— Трэба ўсвядоміць, што паскарэнне — не толькі і не столькі ў тэмпах росту, колькі ў інтэнсіфікацыі вытворчасці. Калі развіваць галіну за кошт нарошчвання магутнасцей, узнікне эфект «снежнага кому», калі на будаўніцтва новых і пашырэнне старых прадпрыемстваў патрабуюцца ўсё новыя капіталаўкладанні. Да таго ж, у нашай рэспубліцы малавата запасаў сыравіны, невялікія паліўна-энергетычныя рэсурсы. Мяркуюць самі: сто працэнтаў каменнага вугалю, каля ста працэнтаў газу, звыш 90 працэнтаў нафты мы прывозім. Скажыце — торф? Неэканамічна!

Ёсць і яшчэ аргумент: праз рэспубліку праходзяць буйныя нафта- і газатрубы, значыць, тут быць і перапрацоўчым камбінатам. Але ж геаграфічнае становішча таксама ўлічваць трэба. Рэспубліка ў нас густанаселеная, прырода і так падвяргаецца актыўнаму ўздзеянню чалавека. Стан многіх азёр і рэк Беларусі — Нёмана, Заходняй Дзвіны, Прыпяці — у выніку забруджвання хімічнай вытворчасцю выклікае трывогу. І не толькі ў нас, але і ў суседзяў — у Прыбалтыцы, на Украіне. Так пытанні як быццам чыста эканамічныя сплятаюцца з пытаннямі экалогіі, з пытаннямі аховы прыроды, якая меж не прызнае. Дык вось, калі ісці шляхам інтэнсіфікацыі, шляхам глыбокай і комплекснай перапрацоўкі хімічнай сыравіны, то мы і сродкі эканомім, і пакінем нашчадкам не толькі ўспаміны аб прыгажосці роднага краю, але і жывую прыроду.

— Вось мы і вярнуліся зноў да таго, што не існуе эканамікі па-за мараллю.

— І да таго, што ў эканоміцы ўсё ўзаемазвязана. Не залаты ключок патрэбен нам, не правільны лозунгі. Навука шукае ісціну, крытэрыў якой — практыка.

Гутарку правёў
Віталь ТАРАС

РЭПАРТАЖ У НУМАР

У саставе здымачнай групы я быў камандзіраваны ў Жлобінскі раён. На нас ускладалася заданне зняць сюжэт для чарговага кіначасопіса «Савецкая Беларусь». Тэму для сюжэта падказала выпадковая сустрэча...

У піянерскім лагеры «Зубраня» сёлета адпачывалі дзеці, якіх эвакуіравалі з Хойніцкага, Брагінскага і Нараўлянскага раёнаў. Мне давялося сустрэцца і гутарыць з бацькамі, якія прыехалі ў беларускі артэк наведваць сваіх дзяцей. Адна жанчына сказала мне, што ў раёне, куды яна

раўскага сельскага Савета народных дэпутатаў Любоў Авяр'янава, начальнік штаба будоўлі Вячаслаў Такарэўскі, галоўны інжынер саўгаса «Перамога сацыялізму» Васіль Глюза — камуністы, а разам партыйная група, на плечы якой ускладзены ўсе пытанні, звязаныя з размяшчэннем эвакуіраваных, іх працаўладкаваннем, будаўніцтвам жылля.

Як вядома, не ўся так званая «трыццацікіламетровая зона» вакол Чарнобыльскай АЭС «забруджана» ў аднолькавай ступені. Як паказалі даследа-

якой былі звернуты гэтыя словы, ужо завіталася вакол сваіх новых кватарантаў...

— Праходзьце, даражэнькія мае, — голас гаспадыні крыху дрыжыць, — праходзьце, адчувайце сябе як дома.

Падхапіла яна багаж — чамадан (у ім — увесь скарб сям'і), запрашае ўсіх у хату.

Гаспадыня — Марыя Авяр'янаўна Шчукіна — 30 гадоў працавала настаўніцай малодшых класаў у вёсцы Кірава. Цяпер на пенсіі. Жыве адна. Сын Уладзімір — інжынер-будаўнік, жыве ў Жлобіне. Дачка Вялянціна — у Мінску. Шчукіна

НАВАСЁЛЫ

Сюжэт для невялікага кінааповядання

Такі будзе пасёлак Кіраўскі.

Фота аўтара

пераехала на новае месца жыхарства, разгарнулася грандэёзнае будаўніцтва.

— Для нас, перасяленцаў, будуюць горад, — сказала яна. — Прыязджайце, не пашкадуеце. Наш адрас: Гомельская вобласць, Жлобінскі раён, вёска Кірава.

Нескладана было знайсці калгас імя Свядлова. У Кірава, цэнтральную яго сядзібу, шлях ляжыць праз будоўлю. Яшчэ далёк, калі пад'язджаеш да вёскі, кідаецца ў вочы размах будаўніцтва. Справа і злева ад асфальтаванай дарогі — новыя дамы.

Нам пашанцавала. У праўленні калгаса мы адразу засталі ўсіх, з кім давядзецца потым падтрымліваць дзельныя кантакты. Старшыня калгаса імя Свядлова Пётр Цалковіч, сакратар парткома Аляксандр Урачэнка, старшыня Кі-

ванні, у асобныя месцы «ўнутры» зоны пасля дэактывацыі змогуць вярнуцца людзі. Аднак ёсць і такія населеныя пункты, якія надоўга, на дзесяткі гадоў, будуць закрыты для чалавека. Сяло Пагоннае — адзін з такіх пунктаў. Урад рэспублікі прыняў рашэнне будаваць для іх жыхароў жыллыя пасёлкі. У прыватнасці — у Кірава Жлобінскага раёна.

У Кіраўскім сельсавеце мы здымалі выдачу эвакуацыйных пасведчанняў. Адзін за адным перад кінакамерай праходзяць людзі. Углядаюся ў незнаёмыя твары. І раптам... Вось дык сустрэча! Гэта ж тая самая жанчына, з якой я гаварыў у піянерлагеры...

— Марыя! Прымай гасцей! — пачулі мы звонкі голас старшыні сельсавета Любові Іванаўны. Гаспадыня дома, да

прыняла да сябе сям'ю рабочага саўгаса «Перамога сацыялізму» Анапрыенкі, якая эвакуіравалася з небяспечнай зоны яшчэ 4 мая.

Забягаючы наперад, скажу, што мы яшчэ сустрэнемся з гэтымі людзьмі і іх суседзьмі, але пра гэта — пазней.

У маім блакноце ёсць лічба: 170. Менавіта столькі сем'яў з саўгаса «Перамога сацыялізму» Хойніцкага раёна (усе — з вёскі Пагоннае) былі раскватараваны і ўладкаваны на работу ў калгасе імя Свядлова. Гляджу на гэтых людзей і ўспамінаю нашы «кіношныя» вандруўкі па небяспечнай зоне. У мяне захаваўся пропуск: «Дазваляецца ўезд у закрытую зону і выезд з зоны толькі праз КПП Пагоннае з абавязковым праходжаннем дазіметрычнага кантролю».

КНІЖНАЯ ГРАФІКА

ПЕРАЧЫТВАЮЧЫ КОЛАСА

Ілюстрацыі Віктара Александровіча да паэмы Якуба Коласа «Сымон-музыка».

Нязменная чытацкая цікавасць да творчасці народнага песняра Якуба Коласа. Пацвярджае гэта і выданне новага выдання спадчыны класіка нацыянальнай літаратуры. Адна з кніг неўзабаве убачыць свет у «Мастацкай літаратуры». У аднагомінік увайдзе два найбольш значныя творы Я. Коласа — паэмы «Новая зямля» і «Сымон-музыка».

Выданне будзе багата ілюстравана. «Новая зямля» выходзіць у афармленні А. Вольскага — з гэтымі ілюстрацыямі чытачы ўжо знаёмы. А вось «Сымон-музыка» па-новаму прачытаны мастаком В. Александровічам, які ў апошні час заявіў аб сабе як аб цікавым і ўдумлівым графіку. Па ўсім відаць, што ілюстрацыі яго да гэтага славуэта твора не пакінуць аб'яўным кожнага, хто любіць творчасць народнага песняра.

Ю. КОРБАУ

На шляху да вёскі Баршоўка, адкуль відаць каміны Чарнобыльскай АЭС, першым сялом было Пагоннае. Хто мог падумаць, што з яго жыхарамі неўзабаве сустрэнемся за сотні кіламетраў ад іх родных хат, сустрэнемся тут, на Жлобіншчыне.

Шукаючы начштаба будоўлі Такарэўскага, мы сустрэлі старшыню калгаса імя Свярдлова — Цалковіка. Ён быў узбуджаны: «Людзі едуць і едуць!»

— Цяжка? — паспачувалі мы.

— Цяжка, вядома. Але яшчэ ўчора ў нас не хапала працаўнікоў, а цяпер вунь якая падмога...

Помню, у Брагінскім раёне мне давялося здымаць на стужку дарожныя ўказальнікі: «З'езд на абочыну забаронены», «Небяспечная зона»... Тут, у Жлобінскім раёне, я звярнуў увагу на стэнды, што ўстаноўлены ля ўезду ў вёскі. На іх лічбы — 20, 30, 50. Гэта колькасць дамоў, якія будуць пабудаваны для людзей, што пацярпелі ад аварыі на атамнай электрастанцыі.

Пры ўездзе ў пасёлак Кіраўскі ўстаноўлена шыльда: «Бельсельбуд. Будаўніцтва вядзе Гомельскае аб'яднанне «Абсельбуд». Каштарысны кошт будаўніцтва — 8 мільянаў рублёў. Пачатак будаўніцтва 23.06.86 года. Заканчэнне — 26.09.86 г.»

Начальнік штаба будаўніцтва — Вячаслаў Аркадзевіч Такарэўскі ў Жлобінскім гаркоме партыі яго ахарактарызаваў як адукаванага спецыяліста, здольнага арганізатара. Нам вядома таксама, што да таго, як заняць кіруючую пасаду ў вобласці, Вячаслаў Аркадзевіч працаваў майстрам, прапрабам, галоўным інжынерам, потым начальнікам ПМК-125 трэста «Гомельсельбуд». Паўтара месяца назад камуністу Такарэўскаму была даручана надзвычай адказная задача — за чэрвень — верасень спраектаваць, пабудаваць і здаць «пад ключ» здвесце дамоў. Да халадоў усе сем'і эвакуіраваных павінны ўсяляцца ў новыя кватэры.

Такарэўскага мы засталі пад час гутаркі са студэнтамі-будаўнікамі. Даведваемся, што ва ўзвядзенні пасёлка Кіраўскі прымаюць удзел 15 генпадрадных арганізацый. На будаўніцтве заняты 720 чалавек. Днямі прыедуць яшчэ 200. Дамы дзясці тыпаў: адна- і двухпавярховыя цагляныя, шчытавыя трох тыпаў, мансардавыя ў двух узроўнях. Зборна-шчытавыя дамы ідуць са Свярдлоўска, Іркуцка, Архангельска. Цэгла, будматэрыялы — мясцовыя. У дамах будзе водаправод, паравое ацяпленне, каналізацыя, ванна, тэлефон.

Мы пашкадавалі, што не прысутнічалі на сумесным арганізацыйным пасяджэнні перасяленцаў і будаўнікоў. На ім было выказана шмат каштоўных прапановаў. Да прыкла-

ду, пагонцы прапанавалі ў кожным доме паставіць цагляную печ. Склеп пашырыць і паглыбіць, вынесці яго за межы дома, ізаляваць. Прапановы былі ўлічаны. Праўда, фінансістам давялося перакроіць каштарыс, праекціроўшчыкам — скарачаць тэрміны да мінімуму. Работа, на якую патрабавалася звычайна пяць-шэсць месяцаў, выконвалася цяпер за два-тры дні. Зайздросны тэмп!

Дэвіз будаўнікоў — працаваць сумленна — падтрымліваюць усе без выключэння. Інакш, напэўна, і быць не можа. Бо ўсе яны прыехалі сюды па закліку сэрца.

Пра печы і печнікоў. Дзе ўзяць майстроў? Складзіць печ — справа няпростая. Спецыяльных навучальных устаноў такога профілю няма. Вырасцілі арганізаваць вучобу на месцы. Сярод будаўнікоў знайшлося некалькі чалавек, якія ведалі гэтую справу. Неўзабаве дзве групы «выпускнікоў»-печнікоў, усяго трыццаць чалавек, у тым ліку і студэнтаў, атрымалі экзамен на «пячых спраў майстра».

І наваселаў часта можна было бачыць на будоўлі. Яны прыходзілі сюды цэлымі сем'ямі, прыглядзіліся да ўсяго, па-гаспадарску ацэньваючы зробленае. Па ўсім было відаць, што новенькія катэджы з утульнымі лоджыямі, сонечнымі верандамі ім даспадобы. Падабалася ўсё — ад ганка да вільчыка на даху.

Праўда, людзям сталага ўзросту многае было ў навіну, нязвыкла. Двухпавярховыя дамы выклікалі ў сялянскіх душах сумненні: «Харошыя, канечне, гэтыя «катэджы», але ж страшнавата»... Маладыя ж, наадварот, другі паверх адразу «браніравалі» для сябе. Тут яны аказаліся «на вышыні».

Людзі чакаюць. У вёсках толькі і размоў пра новыя кватэры.

Неяк у канцы рабочага дня мы зазірнулі на падворак Шчукінай, знялі там цікавы эпізод. У глыбіні двара раскладзена вогнішча. На агні, у чыгуне, варыцца бульба. Ля вогнішча сабраліся нашы старыя знаёмыя: Авяр'янава, сям'я Анапрыенкаў, сям'я Маслючэнкаў. Ідзе вечаровая бяседа...

— Бяда агульная, клопаты агульныя... Праз месяц кватэры атрымаецца, дык мяне тады не забывайце, заходзьце, — кажа гаспадыня.

— У мяне блізкіх няма, — уступае ў гаворку Ліза Ткачова, — мы цяпер як родныя будзем прыходзіць адзін да аднаго.

Усё. Можна ставіць кропку. Складваем апаратуру. Але, як аказалася, рана. У вёску толькі што ўехала грузавая машына. Старшыня сельсавета знаёміць калгасніцу Марыю Кузьмінічну Круцялеву з навічкамі. Жаўнякі — Уладзімір і Марыя. Ён — шафёр, яна — кухар з Пагоннага...

Анатоль АЛАЙ,
кінааператар

У 1959 годзе ўбачыла яго — даўгавязлага, крыху ссутуленага, з тоўстым фаліянтам пад пахай — у старым будынку Саюза пісьменнікаў. Як артыст, памахаў мне вольнай рукой... А перад гэтым дзяўчаты з нашага курса напісалі Караткевічу ліст, узяўшы ў Карпюка яго адрас. Усе былі ў яго закаханыя завочна. Прачыталі верш пра каханне ў газеце «Чырвоная змена». Запомніліся радкі з таго верша:

Я стаю у кустах тры гадыны
На нагах, як стомлены конь...

За дакладнасць не ручаюся. Маім аднакурсніцам хацелася падыскупаваць з Уладзімірам пра пазію і пра каханне. Адказ ён прыслаў мне, напісаў шчыры сяброўскі ліст...

тыгрык, падобны да ката з паднятым хвостом, крывымі лапамі і доўгімі вусамі.

Колькі светлых хваляванняў было ад чытання гэтых цудоўных кніжак. Вучням у школе найболей чытала я першы зборнік прозы У. Караткевіча «Блакiт i золата дня». Усе першыя кнігі ў нейкай ступені найлепшыя — нясуць у сабе цуд адкрыцця новай з'явы, валодаюць той таямніцай, якая ў сталых аўтараў ужо губляецца. Моладзі падабаліся апавяданні «Сiняя, сiняя», «У шалашы», апавесць «Сiвая легенда». Творы Уладзіміра Караткевіча мы чыталі на ўроках угодас. Добра было выходзіць у вучняў нацыянальнае пацуючы, вывучаючы творчасць Караткевіча. Святам было ў ча-

ствол, а бяроза ў гаі... Апасля я напісала верш «Кашуля». Расказала пра гісторыю стварэння гэтага верша ў прысутнасці Валодзі на вечары ў Скідалі. Вечар адбыўся ў канцы нарады маладых пісьменнікаў, якую праводзіў Гродзенскі абком камсамола ў 1977 годзе. Пакуль у клубе збіраўся народ, мы сядзелі ў баковацы і расказвалі смешныя прыгоды з жыцця пісьменнікаў. Найболей расказаў Васіль Быкаў пра прысутнага тут жа Аляксея Карпюка. Карпюка паблагліва — яму падабаліся гісторыі Быкава — дапаўняў або папраўляў апавядальніка. Настрой быў харошы. Вечар удаўся. Вячэра таксама смакавала. Камсамольская гаспадыня паспрабавала паспрачацца з Ка-

Данута БІЧЭЛЬ-ЗАГНЕТАВА

СУСТРЭЧЫ, АЎТОГРАФЫ...

Колькі мы з Валодзем ні сустракаліся, ён заўсёды мяне бачыў і сваімі рыцарскімі ўчынкамі. Пасля пятага з'езда пісьменнікаў у цесным інтэрнацкім пакоі Мальдзісаў я сядзела ў адзіным, здаецца, мяккім крэсле. Народу было шмат. Узнік аднекуль Валодзя, тэатральна стаў прада мною на калені, палажыў на прыпол галаву. І гэтак жа раптоўна знік. Праз многа год ён паўтарыў падобны жэст на аўтобусным прыпынку перад Палацам прафсаюзаў. Ішоў дождж, трауар быў мокры. Народу навокал — процьма.

Вядома, я болей чула пра яго жыццё ад Ларысы Геніюш, якая вяла перапіску з Валодзевай мамай. Мама пакутавала, што сын доўга не жэніцца. А ён жа ў той час быў моцна закаханы і не хаваў гэтага ад чытачоў. Каханнем «да жанчыны з далёкай стараны» напоўнены зборнік вершаў «Вячэрняя ветразі», і ў зборніку «Мая Іліяда» аж трыццаць душа паэта ад таго ж пацуючы. Каханая, нібы прамень святла на траве, атаямляецца з цёплым дажджом у засухі і з полымем, з вечнасцю, з нябёсамі і царквой на Нерлі.

О, Радзіма, мой светач цудоўны,
Явар мой, мой агністы снягір
Ледзь цябе не забуду я з чужою
што ў душы не хацела і ведаць
мяне...

У Гародню Валодзя наведваўся рэдка... Сядзіць Караткевіч і Мальдзіс у мяне на кватэры па вуліцы Паповіча і расказваюць розныя літаратурныя анекдоты. Напрыклад, пра тое, як Валодзя ў Беластоку ці Варшаве адной польскай паненцы хацеў сказаць камплімент па-польску і ў яго атрымалася: «Вы — капнента Данута Бічэль». І як паненка пакрыўдзілася. І як ён яе перапрошваў. Бо словам «капнента» ў польскай мове абзываюцца, лаюцца, а кампліментнаў не гавораць. А ён хацеў сказаць «выкапаная»... Праўда, іншым разам яны расказвалі гэтую гісторыю з варыянтам: «Вы — капнента Вольга Іпатава...». Такое з імі здаралася...

Засталіся ад тае гасціны аўтографы. На зборніку вершаў «Мая Іліяда» на старонцы 166, дзе надрукаваны верш «Каложа» з прысвячэннем Дануце Бічэль. І на кнізе «Каласы пад сярпом тваім», і на кнізе «Хрыстос прызямліўся ў Гародні», і на «Чазеніі» — «Дарагой Данусі ад трыга Тайфута», — і вясёлы тыгрык намалеваны адным росчыткам шарыкавай ручкі. Усміхаецца

вёртым класе чытаць апавяданне «Былі ў мяне мядзведзі». Газета «Ніва», што выходзіць у Беластоку, надрукавала здымак, на якім У. Караткевіч у абдымку з мядзведзем. І каментарый да здымка прыкладна такога зместу: беларускі пісьменнік Уладзімір Караткевіч вельмі любіць звяроў. У яго на кватэры гдуецца мядзведзь. У той час у Валодзі была аднапакаёвая кватэра, і я не вельмі паверыла, што сапраўды ў ёй ёсць месца і для мядзведзя. Але вучням я газету паказвала, яны верылі, таму што апавяданне пераконвала ў гэтым.

Прыехаў Валодзя вясной 1965 года ў Гародню і запраціў мяне пахадзіць з ім па горадзе. Саромелася крыху — была цяжарная, а Валодзя ўсё гуляў дзэцюком. Але сустрэліся каля замка. Пастаялі там, дзе спрадвеку стаяць усе ў нашым горадзе, — на гістарычных мурах замка Вітаўта. Глядзелі Нёман. Хадзілі па старажытных вуліцах, у Езуіцкім касцёле доўга разглядалі драўляныя скульптуры — апосталаў, якія, стаўшы ў паўкруг, запрашаюць да агульнага думання, да сумоўя... Валодзя планавалі ўголас, як бы ён адрэстаўрыраваў Гародню... Тады гэта былі такія нязбытныя мроі. Год назад у горадзе быў узарваны пры дапамозе аманала за адну ноч (і ачышчана ад друзу месца) гатычны касцёл Вітаўта. На вачах у людзей. Не маглі апомніцца ад гэтага варварства... Праз колькі месяцаў прыслаў мне Караткевіч верш «Каложа». Хаваю рукапіс гэтага верша. Пакіну яго сыну.

Яшчэ адзін аўтограф на зборніку «Вячэрняя ветразі»: «Дарагой, дужа таленавітай і мілай Данусі Бічэль ад АУТАРА. Калі я сябе не напішу буйным літарамі — хто напіша? Ул. Караткевіч. 1.8.67. Масква». Але Валодзя памыліўся з датай. Гэта было першага верасня. Мы вярталіся з Масквы з Дзён беларускай літаратуры, пачыналіся ў школе заняткі. Многа было падзей і ўражанняў у тыя дні, але найболей запомнілася сваё... Мыла кашулю Валодзеў ў яго нумары. Нейлонавая была кашуля, і яе вымыла, высушыла прасам, а Валодзя ўсё перашкаджаў мне рабіць гэтую работу — дапамагаў мне. І паехалі мы на афіцыйны прыём у Цэнтральны Дом літаратараў. І пасля афіцыйнай часткі я ўбачыла Валодзеў каля мармуровай калоны — прытуляў пішчотна да грудзей маладоў дзяўчыну, як быццам навокал ні чалавечка, як быццам не мармуровы

раткевічам, але ён у доказ таго, што з жанчынамі не спрачаецца, так яе пацалаваў, што ад нечаканасці ў яе перахапіла дыханне. Замойкла. А Васіль Быкаў крыху з рэзунасцю «зазначыў», што ў Караткевіча ад прыроды найболей нацыянальнага — у знешнасці і ў характары. Ён тут меў на ўвазе зеленаватныя вочы і русыя валасы. Ну, і падобныя конікі, якія Валодзеў выкідваў было да твару.

Аўтограф без даты. Прыслаў яго па пошце. «Самай лепшай паэтэсе сусвету» — канца «мэгаліктыкі да канца — дзеліце вы гэтую славу з Л. Геніюш — Дануце Бічэль-Загнетавай ад яе ланіка ў паэзіі — Ул. Караткевіча. Памяць са здымкаў «Памяці»... З якой нагоды было прапета такое? Відаць, было са мною дрэнна, ён так мяне падтрымаў, так пашкадаваў.

Было — мы не сустракаліся гадамі. Дайшлі чуткі, што Караткевіч хворы. Убачыла яго ў оперным тэатры — глядзелі «Сiвую легенду». Быў ён з Вацлавам Жыдліцкім, а я з Ірай Крэнь. «Дануся, я моцна пабіўся...» — усё, што ад яго пачула.

Сядзелі побач на апошнім для Валодзі з'ездзе Саюза пісьменнікаў, на восьмым. Скардзіліся ўзаемна на сваю нядаю. Але і слухалі выступленні. Караткевіч па сваім маладым звычаю не забываў кідаць рэплікі. На першым пасля з'езда пленуме члены праўлення ў час адкрытага галасавання дружна падымалі рукі за тых, каго ў лістках для тайнага галасавання выкрэслівалі. Караткевіч узарваўся: «Як мы будзем глядзець людзям у вочы?» — крычаў ён... Ці нешта падобнае.

2-га ліпеня 1982 года святкавалі стогодовы дзень нараджэння Янкі Купалы. 3-га ліпеня паехалі ў Ляўкі, а я была ў Ляўках у маі. Сумавала ў гатэлі «Мінск». Пазваніла Валодзеў і папрасіла дазволу наведаць яго і Валю. Сядзеў на канале. Гладзіў плошавыя лялькі. Казаў: «Дануся, гэта мае дзеці... Зайздросіць, што ты маеш Бонку. Хацеў бы таксама мець сабаку, але не змог бы рэгулярна з ім хадзіць на прагулкі — часта хварэю...» Чакаў нас у Вязышчы Янка Купала, які ўвакрас у душах людзей у свой стогодовы час. Запаланіў нашы пацуючы, натхніў нас на аднасць, на сяброўскую шчырасць. Прыйшлі да Караткевічаў Кісялёвы. Гаварылі мы пра Купалу, пра духоўна багаты наш люд, пра яго далікатную мудрую песню.

3 ЭСТОНСКАГА ГУМАРУ

Фрыдрых Роберт ФЕЛЬМАН

ПАВУЧАННІ СТАРОГА З ЯРВАМАА

ДАБРО І ЗЛО

Злога так многа на свеце, а добрага мала.
Пільна вакол прыгледзеся, і тады ты
Малым нараджаецца зло, але пазнаеш прычыну.
Хутка расці пачынае, а мы яго няньчым і кормім.

ЛЕГКАЕ І ЦЯЖКАЕ

Я аднойчы запытаў, што здзейсніць нам цяжэй, што лягчэй?
Мне адказалі: ганіць і іншых падганяць — вельмі проста.
Нават дзіця ўмее ганіць, падганяць бяспяночна.
Кожны мы дзень гэта бачым і гэтаму шмат дзівімся.

Эпітафіі

ЧЫНУШЫ

Яшчэ б мог жыць, але ўжо спіць — даў маху:
партфель баяўся ўступіць — памёр ад страху.

ЛАВЕЛАСУ

Начамі плачуць тут, каля пліты,
твае любоўніцы, ці чуеш?
Яны не ўпаўнаны, што ты там, у труне сваёй, начуеш.

ПАКЛЕПНІКУ

Ты пры жыцці амаль не спаў:
паклёпы языком кляпаў, — хай там хаця спанойна
і пастарайся нам не сніцца.

П'ЯНІЦУ, ЯКІ, ЗАКУРЫШЫ ў ЛОЖКУ, СПАЛІУ СЯБЕ, СВАЮ СЯМ'Ю І ГАСПАДАРКУ

Ты на той свет, гарэльні раб, забраў сям'ю і гаспадарку:
хутчэй за ўсё прыкнідуў, каб і ў пекле з гора мець на чарку.

Васіль ЖУКОВІЧ

ВОДГУК

— Цябе спентакль наш новы ўсхваляваў?
— А я ж, братка, ўсхваляваў, вядома, — Я цэлы дзень пасля Перажываў, Што ў гэты вечар Не застаўся дома.
М. МІРАНОВІЧ

ТУРБОТНЫЯ СНЫ

Пасля працоўнага дня горад спаў беспылатным сном дзіцяці. І толькі Пыжыкаў варочаўся з боку на бок і не мог заснуць. Сумленне мучыла яго.
«Колькі разоў я гаварыў сабе: Пятрусь, не бяры, у цябе ж і так усё ёсць, — караў сябе Пыжыкаў, захутваючыся з галавой у коўдру. — І ўсё-такі зноў узляў. Добра, было б футра як футра, а то так сабе — абы-што, адна назва. У любым атэлье такога добра навалалі. Ведаў жа, што не трэба браць, а ўзяў. А калі часам бачыў хто, што тады?!» Ад адной гэтай думкі на спіне Пыжыкава папаўзлі мурашкі.
«А ёсць жа людзі сумленныя, высакародныя. Не крадуць, хабар не бяруць — і жывуць сабе не горш за другіх. Вось, да прыкладу, Сцяпан Крапіўкін. І дом у яго дай бог кожнаму, і «Волга» з гаражом на два-

ры. І дрыжыкі яго не бяруць. Храпе сабе цэлую ноч спакойна!»
А ў гэты час на другім канцы горада ў новай хаце на драўляным ложку новенькага спальнага гарнітура пакутаваў ад бяспяночнасці Крапіўкін. Сума грошай, атрыманая ім сёння ад спісання кантэйнера з быццам бы пабітымі чайнымі сервізамі і сувенірамі, пякла Крапіўкіну душу.
«Ну колькі разоў я гаварыў: Сцёпка, спыніся, пастаў кропку», — у думках данараў сябе Крапіўкін. Ён разлітавана пастукаў кашчавым указальным пальцам па лысай галаве. «Ты ж усё выдатна разумееш, Сцёпка, а робіш наадварот. Можна ж сумленна, без хлусні і махінацый. Жывуць жа людзі на адну зарплату, ды яшчэ як жывуць! Узяць хоць бы Петруся Пыжыкава...»
У. ШКАБРОУ

Але паспрабуй выправіць тую шкоду, што прынёс ты ганьбаю. Цяжкая справа! Ты сам можаш у гэтым лёгка пераканацца.

СКЛАДАЛЬНІК КАЛЕНДАРА І Я

Календара складальнік, я заўтра насіць збіраюся.
Ці чанаць сухога мне надвор'я? Ах, гэтага ты і не ведаеш?
Як жа можаш ты ведаць, што будзе ў будучым годзе?
Што нам бог пашле? Бачу, што майстар ты ілгачы.

ЕН

Ілгу я заўжды таму, што заўсёды ты гатовы мне паверыць.
Верыць толькі мне перастань — вось і не будзе абману.

ЗАІЗДРОСНІК І ДУРАНЬ

Праўды не бачыць іншы, а іншы ле бачыць не хоча.
Няхай цябе хваляць іншыя — прыкра заўжды самахвальства.

НЕХТА, ПАДОВНЫ НА ІНШЫХ

Жыў-быў у нас нейкі мужчына. Ён нарадзіўся, ажаніўся і памёр. Больш не ведаю пра яго нічога я. Але гэта быў мужчына.
Пераклаў М. БАЗАРЭВІЧ.

БАЕЧКІ

ПРАГРЭС

Чарвяк: А ўчора мы елі пластмасу!

АНАНІМ

...А яшчэ нажучь, будзь сціплым!

КАЗЯУКА

Адна з характэрных рыс мудрасці — гэта веданне сваіх магчымасцей!

АМАТАР КРЫТЫКІ

Самакрытыка? З каго пачнём?

КЛОП

Усе птушкі здраднікі! Зімаваць трэба дома!

У. ГРАУЦОУ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Запіска з бутэлькі: «Шукайце мяне на бязлюдным востраве ў чалавечым моры».

● Уладкавалася добра: раблю прыбіральшчыцай ў трох месцах, а шануюць як машыністку на акладзе інжынера.

● — О, сустрэчы з мастацтвам, — уздыхала Зіна, — выходзіш іншай з антынварнага магазіна.

● Песіміст: «Горш быць не можа». Аптыміст: «Можна! Можна!»

● Аб пустым месцы трэба меркаваць па тым, чаго ў ім няма.

● Путаюць, — зарнаў конь, — мабыць, пусцяць на волю.

Марцін КОУЗКІ

СТРЭЧА

Дурань дурнога сустрэў дружбана:
— Слухай, не бачыў майго ты бына?
Штаны падцягнуў той парваньяй:
— Не-е!
Затое ён добра разгледзеў мяне!

Анатоль ГРАЧАНІКАУ.

«Усходняя мазайка».

Сябра разумнага стрэціў паэт:

— Можна, чыталі мой новы санет?

Зняў капялюш той:

— Скажаць трэба вам — Пішаце, дружа, не горш, чым Хайям!

Уладзімір НОВІК

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Малюнкі А. ПАПОВА

РЭПЛІКІ

Азначэнне: «Класік мясцовага значэння».

● Арыгінальнасцю ў аўтара была не творчасць, а почырк.

● Прымітыў называў сябе геніяльнай прастатой.

● Для адных кніга — крыніца ведаў, для іншых — замена снатворнага.

● Вучыўся ў класікаў... пісаць гусінымі пёрамі.

● Поспех камедыі — калі смех не толькі на сцэне, але і ў зале.

Ю. РЫБНІКАУ

3 6 па 12 настрычніка

6 настрычніка 19.50 «СІМФАНІЧНЫЯ МІНІАЦЫОРЫ». Выконвае сімфанічны аркестр Беларускага тэлебачання і радыё пад кіраваннем заслужанага артыста БССР Б. Райскага.

У праграме творы А. Мдзівані, М. Мусаргскага, Я. Глебава, В. Войціка.

7 настрычніка 15.55 КАНЦЭРТ З ТВОРАУ ГЕНРЫХА ВАГНЕРА.

У праграме: канцэрт для кларнета з аркестрам у выкананні лаўрэата Міжнароднага і Усесаюзнага конкурсаў Г. Забары і Мінскага камернага аркестра. Араторыя «Зоры Кастрычніка» ў выкананні ўзорнага дзіцячага хору Рэспубліканскай школы-інтэрната музыкі і выяўленчага мастацтва імя Ахрэмычкі і Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра БССР.

8 настрычніка, 18.10 «СПАДЧЫНА». Будзе расказана пра новыя даследаванні дзейнасці Ф. Скарыны.

Вядучы — пісьменнік Сяргей Панізнік.

11 настрычніка, 19.50 «МІР ДОМУ ВАШАМУ».

Перадача знаёміць з жыццём і творчасцю Эдзі Агняцвет.

Вядучы — пісьменнік Артур Вольскі.

11 настрычніка, 23.10 «СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦАЦІ».

Музычная праграма з удзелам М. Баярскага, Ю. Антонава, Я. Еўданімава, А. Пугачовай, ваяльна-інструментальных ансамбляў «Зямляне» і «Польмя», «Верасы».

12 настрычніка, 14.35 «МАЕ ЛЮБІМЫЯ ТВОРЫ».

Вершы А. Куляшова чытае М. Казінін.

12 настрычніка, 15.00 ІІ УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТЫВАЛЬ НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ.

Выступае народная харавая капэла Палаца культуры Мінскага трактарнага завода.

Вы пачуеце беларускія і рускія народныя песні, творы Баха.

12 настрычніка, 17.05

ЛІТАРАТУРНЫ ВЕЧАР ПРЫСВЕЧАНЫ ДНЯМ ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА ЭСТОНСКОЙ ССР У БЕЛАРУСКОЙ ССР.

На ім выступілі Я. Сіпакоў, Р. Барадулін, К. Цвірка, В. Зуёнак, Г. Каржанеўская, А. Вольскі, Л. Метсар, перакладчык О. Яўгі, крытык С. Ісакіаў.

Вядучы — народны паэт БССР М. Танк.

12 настрычніка, 18.05

«АД ШЧЫРАГА СЭРЦА».

Канцэрт майстроў мастацтваў Беларусі і Эстоніі (у фонд Чарнобыля).

У ім выступяць сімфанічны аркестр Беларускага тэлебачання і радыё, заслужаныя артысты Эстонскай ССР М. Міківер, Я. Йоала, народны артыст ЭССР Т. Майста, заслужаныя артысты Беларускай ССР В. Мазур, В. Кучынскі, В. Скоробагатаў, Н. Казлова, ваяльна-інструментальны ансамбль «Верасы», дзіцячы хор Дзяржтэлерадыё БССР.

12 настрычніка, 19.50

«У НЯДЗЕЛЮ ВЕЧЕРАМ». Музыкальная мазайка. Канцэрт эстраднай музыкі з удзелам артыстаў савецкай і замежнай эстрады.

Прагучаць творы Штрауса, Казлова, Дунаеўскага, Пацёмкіна, Прохарава, Гершвіна, Антонава.

Сярод выканаўцаў Дзяржаўны акадэмічны аркестр Ленінградскай філармоніі, ансамбль «Арсенал», Э. П'еха, інструментальны ансамбль Беларускага тэлебачання і радыё, К. Гот, В. Піраг, Ю. Антонаў, І. Панароўская.

У «КНІГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

Л. ГАУРЫЛКІН. Застаюся з табой. Раман. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 1 р. 70 к.

А. ГРАЧАНІКАУ. Я вас люблю... Лірыка. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 75 к.

А. КОБЕЦ-ФІЛІМОНАВА. Вянок дзівосаў. Казкі. Мн., «Юнацтва», 1986. — 30 к.

П. МІСЬКО. Між мінулым і будучым. Аповесці, апавяданні. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 1 р. 90 к.

А. МІРОНАЎ. Выбраныя творы ў двух тамах. На рускай мове. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. 4 р. 50 к.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 05922 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніку галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталістрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукпісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ [намеснік галоўнага рэдактара], Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАЎ, Паўла УКРАЌНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.